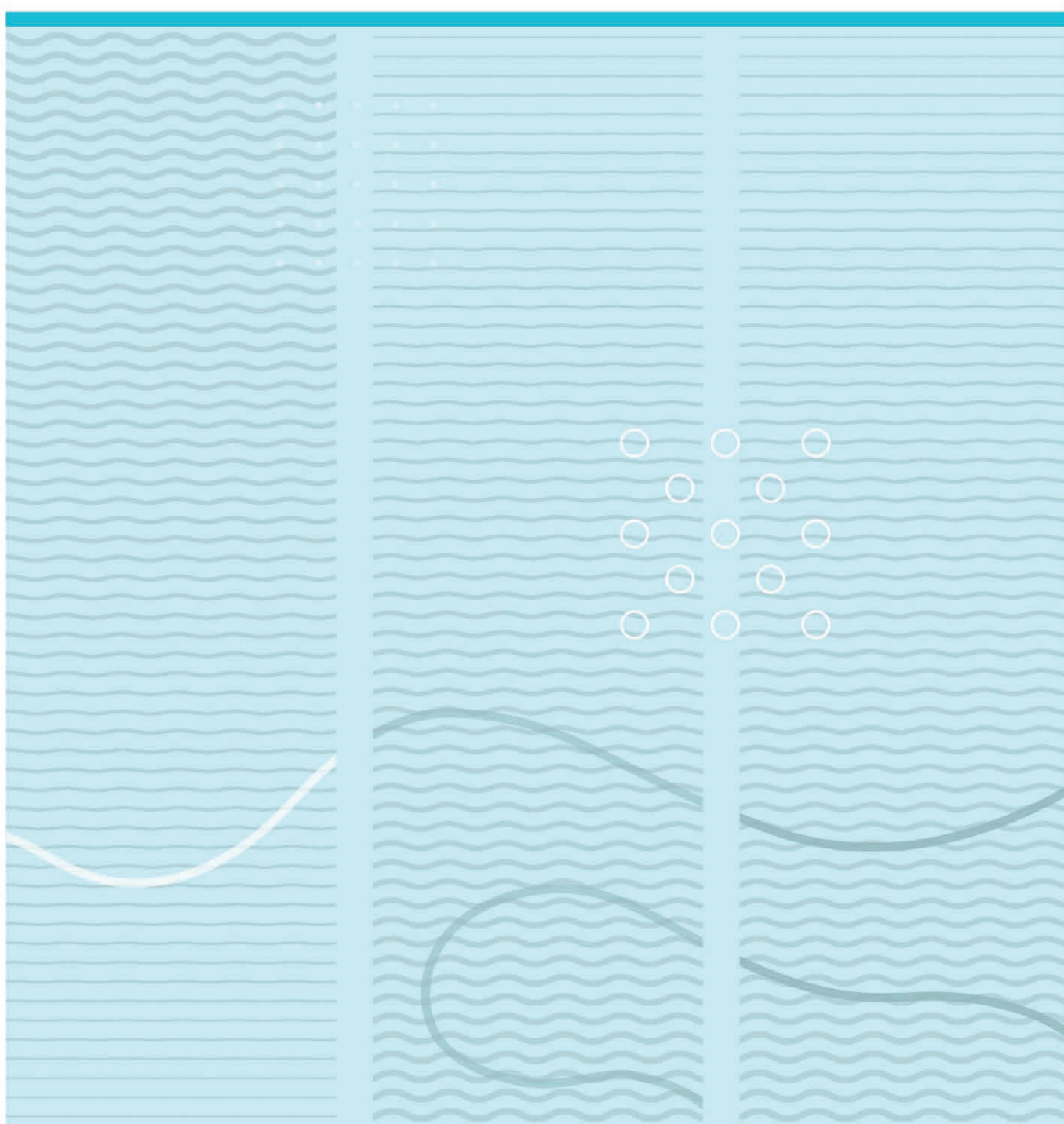

Leif Andor Aspheim

Jeg vil leve i Norden

-Samarbeid og integrasjon i Norden

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for allmennvitenskapelige fag
Institutt for kultur og humanistiske fag
Halvard Eikas plass
3800 Bø

<http://www.usn.no>

© 2017 Leif Andor Aspheim

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

Denne oppgaven har til hensikt å hovedsakelig kartlegge samarbeidet og viljen til integrasjon mellom de nordiske statene i perioden etter den andre verdenskrig og frem til i dag. Problemstillingen som besvares er: Hva slags potensiale har Norden, om landene samarbeider og integreres mer enn i dag?

Tradisjonelt blir ikke Norden studert som en enhet, men i sine respektive nasjonalstater. I denne oppgaven forsøker jeg å vise hva Norden er i dag, politisk, sosialt, økonomisk og innenfor forsvar og sikkerhetspolitikken. Resultatet fra denne analysen, benytter jeg til å skissere hva Norden kan bli, om vi våger å tenke nordisk. Da kan Norden bli en stat med 27 millioner innbyggere, blant verdens store økonomier, Europas største i areal og en mellommakt fast representert ved G20.

I denne oppgaven blir det nyere historiske samarbeidet mellom de nordiske landene beskrevet. Teorier om integrasjon, småstater og kognitiv tenkning benyttes for å øke forståelsen både for det historiske men også forsøksvis å belyse en mulig integrasjon.

Kildematerialet som benyttes er i hovedsak bøker og offentlige rapporter, i tillegg til enkelte sentrale politikeres memoarbøker. Det er også foretatt semistrukturerte intervju med representanter fra samfunnslivet som har bemerket seg innenfor fagfeltet.

Med dette som utgangspunkt forsøker jeg å gi innspill til hva Norden kan bli til om samarbeidet og integrasjon forsterkes.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	7
1.1	Problemstilling.....	9
1.2	Bakgrunn for valg av problemstilling.....	10
1.3	Bakgrunnen for dagens nordiske samarbeid.....	10
1.4	Oppgavens oppbygning.....	14
1.5	Tidligere forskning, og plassering av oppgaven i litteraturen.....	14
2	Metode.....	16
2.1	Forskningsdesign.....	16
2.2	Intervju.....	17
2.3	Observasjon.....	19
2.4	Dokumentanalyse.....	20
2.5	Statistikk.....	23
2.6	Refleksjon rundt metodebruken.....	23
3	Teori.....	25
3.1	Småstatsteori.....	26
3.2	Europeisk integrasjonsteori, relatert til Norden.....	29
3.3	Oppgavens plassering i kunnskapsfeltet.....	34
3.4	Oppsummering av kapittel 3.....	36
4	Analyse: Hva er Norden?.....	37
4.1	Det politiske samarbeidet i Norden.....	38
4.2	Det sosiale samarbeidet i Norden.....	46
4.3	Det økonomiske samarbeidet i Norden.....	52
4.4	Forsvar og sikkerheten i Norden.....	58
4.5	Norsk og finsk selvforståelse av eget land.....	70
4.6	Oppsummering av kapittel 4.....	77
5	Hva kan Norden bli?.....	81
5.1	Wetterberg sin utopi.....	82
5.2	Det økonomiske Norden, en potensiell stormakt?.....	89
5.3	Flernasjonalt forsvar, småstat eller regional makt?.....	92
5.4	Skandinavisterna.....	96
5.5	Oppsummering kapittel 5.....	99
6	Diskusjon.....	102

6.1	Småstatspolitikk.....	102
7	Konklusjon	106
8	Forkortelser, figurer og tabeller	108
8.1	Forkortelser	108
8.2	Liste over figurer og tabeller.....	108
9	Kilder	110
9.1	Informantoversikt.....	110
9.2	Kilde- og litteraturliste	110
10	Vedlegg	118
10.1	Vedlegg 1: Intervjuguide	118
10.2	Vedlegg 2	120
10.3	Vedlegg 3	122
10.4	Vedlegg 4	123

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på studiet innen kulturstudier ved høgskolen i Sør-Øst Norge. Jeg vil med dette benytte anledningen til å takke min veileder Jens Johann Hyvik, som med sine kritiske spørsmål og tips om litteratur og struktur har han vært til uvurderlig hjelp i denne utfordrende, men samtidig interessante og lærerike prosessen det er å skrive en masteroppgave.

Takk til mine informanter, som alle valgte å stå frem under fult navn. En stor takk til hele min familie. Stor takk til Tone Munkerud som har hjulpet til med korrekturlesing, i en travel periode av livet. Å studere ved siden av full jobb er krevende både for mine nærmeste og meg selv. Til slutt vil jeg takke min kjære kone Lara som gjorde dette studiet mulig, Julietta, Angelina og Evita for stor tålmodighet når pappa må skrive masteroppgave, det krever tid.

Oslo, 28.08.2017

Leif Andor Aspheim

1 Innledning

Denne oppgaven er en studie av hva som forener og skiller landene i Norden, samarbeidet og hvilke muligheter som finnes om vi velger å knytte de nordiske samfunnene tettere sammen. Undersøkelsen består i hovedsak av tekststudier av offentlige dokumenter, bøker og intervjuer av aktuelle personer. Jeg har skrevet en masteroppgave rundt temaet nordisk samarbeid og mulig integrasjon mellom landene til en forbundsstat. Utgangspunktet er gamle tanker rundt Norden og nordisk samarbeid, og trekker linjen frem til samtiden. Spesielt har Nordisk råds og Nordisk ministerråds årbok fra 2010, forfattet av Gunnar Wetterberg «Förbundsstaten Norden» vært til inspirasjon.

Wetterberg mener at det i løpet av 15 til 20 år kan være mulig å få til en felles forsvar- og utenrikspolitikk innen en statsdannelse som kan sammenlignes med Sveits. Det vil si en føderasjon bestående av sterke delstater representert ved dagens nordiske nasjonalstater. Wetterberg hevder at det er både økonomisk og politisk dyrt at de nordiske landene er helt selvstendige. Han mener videre at det kan være større forskjeller innenfor flere av dagens stater i Europa, enn det vi finner mellom de nordiske landene.

Oppgavens hoveddel er todelt, først en analyse av dagens Norden. Deretter følger en del om hva Norden har potensiale til å bli, om statene integreres. Resultatet diskuteres i et eget kapittel. Formålet er å lete frem de viktigste integrerende faktorene, og forsøke å analysere dem ut i fra småstats-, kognitiv- og integrasjonsteori.

Om hele Norden blir vurderes som en enhet, blir småstatene som utgjør dagens Norden forvandlet til en regional maktfaktor. Ved å integrere de nordiske statene, vil den nye statsdannelsen ha andre interesser og muligheter enn dagens småstater. Politisk og økonomisk hadde Norden som en samlet enhet blitt blant verdens 10 til 12 største økonomier, og hadde hatt en naturlig plass blant Group of 20 (heretter G20). Det som oppleves som nødvendig og rasjonelt for en liten og sårbar småstat, kan vurderes ulikt, om hele Nordens beste legges til grunn.

Det kan oppleves vanskelig å utfordre vedtatte sannheter innenfor et så følsomt tema som vår egen nasjonalstat. Ved å se på de ulike nordiske landenes, politikk og beslutninger innenfor utenriks- og sikkerhetspolitikk, har alle landene en småstatsidentitet. Jeg ønsker også å undersøke om småstatsidentiteten har hindret de nordiske statsledere i å fatte rasjonelle valg på vegne av Norden?

1.1 Problemstilling

De nordiske statene har valgt ulik tilknytning til omverdenen på viktige områder. Spesielt relevant for denne oppgaven er North Atlantic Treaty Organization (heretter NATO) og European Union (heretter EU) samarbeidet, da det legger føringer for landenes utenrikspolitikk og for samarbeidet mellom landene som har valgt en annen tilknytning. Ulik utenrikspolitisk tilknytning har preget Norden i perioden etter 1945, og har splittet Norden både politisk og økonomisk. Over tid har dette bremsset et tettere samarbeid og integrasjon mellom de nordiske landene, på tross av stor enighet på mange viktige områder. På tross av ulik tilknytning til EU og NATO, mener de nordiske landene ofte det samme i viktige internasjonale spørsmål. Det er i alle de nordiske statene et ønske om at internasjonale konflikter bør løses i størst mulig grad gjennom internasjonale avtaler. Om Norden hadde fremstått som en samlet enhet, er det trolig å forvente større gjennomslagskraft enn det landene oppnår hver for seg.

Hva preger politikerens forståelse av eget land og i hvilken grad preger dette de politiske beslutningene som fattes. Har nordiske politikere aktivt benyttet seg av mulige handlingsalternativer i møte med stormakter ut i fra eget lands interesser, eller fattes beslutningene ut i fra oppfattelsen av at det ikke finnes alternativer da landet er så lite og maktesløst. Jeg ønsker å undersøke om dette kan knyttes opp mot politikerens oppfattelse av eget land, eller om det er andre teorier som oppklarer de ulike valgene bedre.

Problemstilling: Hva slags potensiale har Norden, om landene samarbeider og integreres ytterligere?

Til å besvare problemstillingen har jeg benyttet følgende underpunkter.

Hva preger samarbeidet mellom nordiske land?

Hvilken områder av samfunnet er mest aktuelt å undersøke for å avdekke potensialet til et integrert Norden?

Hvor viktig er forståelsen og vurderingen rundt eget land, når samfunnseliten i de nordiske land skal fatte politiske beslutninger på vegne av Norden?

1.2 Bakgrunn for valg av problemstilling

Jeg har mange ganger undret meg over i hvor stor grad historiske hendelser skyldes enkeltindividers vilje, gjennomføringskraft og hell, vurdert opp mot strukturelle årsaker som det avgjørende. Kunne en nordisk skikkelse samlet Norden på 1800 tallet, slik Garibaldi gjorde i Italia? Hva hadde i så fall resultatet blitt? Ville vår nasjonale identitet nå vært nordisk, og ville historikere de siste hundre år har vært opptatt av det nordiske nasjonsbyggende prosjekt.

Ville vi snakket skandinavisk og hatt en felles nordisk offentlighet? Slike funderinger har alltid fasinert meg. Hva om historien ikke er slutt, at det fortsatt finnes enkeltpersoner som har vilje til å endre det som oppfattes som varig. Det som er avgjørende for at jeg velger å fordype meg i det nordiske samarbeidet er at det mest nødvendige er på plass. Det finnes folkelig støtte. Det finnes rasjonelle argumenter for tettere integrasjon mellom de nordiske statene. Det finnes politiske gevinster, spesielt den politiske gjennomslagskraften Norden ville få internasjonalt, sammenlignet med dagens fem nasjonalstater. Slik jeg ser det, er den største mangelen politisk visjon og vilje til gjennomføring av prosjektet på høyeste hold.

På denne måten ønsker jeg å skape litt undring rundt det jeg kaller nasjonalstatsnormativet, med det mener jeg vår felles forståelse av dagens nasjonalstater i Norden. Det er min oppfatning, at dagens inndeling i fem nasjonalstater har blitt en selvfølge, og derfor har vi vanskeligheter med å forestille oss noe annet som bedre, og kanskje mere fornuftig.

1.3 Bakgrunnen for dagens nordiske samarbeid

Hva er det som binder folk, regioner og stater sammen i Norden? De fleste er enige om at det finnes noe som forener samfunnene i det geografiske område vi dekker. Noe som skiller oss fra Russland i øst, det øvrige Europa i sør og den angloamerikanske verden i sørvest. I teori om forståelsen av identitet, er det viktig å ha «de andre» å distansere seg fra. Denne distanseringen er viktig, for å føle fellesskap med personer i egen gruppe, som en ikke har et personlig forhold til. Det at Norden ikke har blitt samlet tidligere har gjort at vi har skapt oss identitet innenfor grensen av dagens nasjonalstat. Dette forsterkes av at de fleste strukturene i samfunnet bygges opp nasjonalt, i stor utstrekning uavhengig av hva som ville være det rasjonelle. Dette er en naturlig konsekvens av at

beslutninger og bevilgninger fattes nasjonalt. Vi har nok også en nordisk identitet og fellesskapsfølelse, men det oppleves av de fleste som mindre konkret og reell enn den norske eller svenske. De fleste er likevel enige om at det finnes felles verdier, endog en felles nordisk samfunnsmodell. Det som forener oss gjennom likheter i språk, kultur og identitet har i andre områder av Europa blitt benyttet i statsbyggingsprosjekter.

Etter den andre verdenskrig var oppfattelsen i Norge, at det var behov for et forpliktende forsvarssamarbeid i Norden, og eller med vestmaktene. Det var stor sympati i Skandinavia for tanken om et nordisk forsvarsforbund. Hovedutfordringen var Sveriges krav til et nøytralt forbund, stod i motsetning til kravet Norge stilte om å bli på vestlig side i tilfelle krig.

Danmark og Norge hadde store strategiske områder som skulle forsvares, men militært var de svake. Den daværende svenske forsvarsstabssjefen Nils Swedlund anså at det å forsvare den skandinaviske halvøyen som en enhet, var svært ressursbesparende, sammenlignet med å forsvare den med to adskilte forsvar. Det ville kreve stor innsats fra en angriper å befeste halvøyen, og selv en stormakt vil måtte tenke seg om (Petersen, 1987: 50).

Partene var sympatiske til ideen, men for Norge var det svenske kravet om at forbundet skulle være nøytral helt uaktuelt. Krigserfaringen hadde vist Norge at de ønsket bånd over Atlanteren, og valgte å bli medlem av NATO. Det ble avgjørende også for Danmark og Island som også tilsluttet seg organisasjonen ved opprettelsen i 1949. Det finnes flere forklaringer på hvorfor ønsket om et felles nordisk forsvarsforbund ikke ble noe av. Den mest utbredte forklaringen er splid mellom de nordiske landene, at norske og svenske krav til forsvarsforbundet ikke kunne møtes. Resultatet ble at nordisk samling i et forsvarsforbund strandede, og Norden splittes sikkerhetspolitisk.

Den andre vanlige forklaringen ligger i påvirkning utenfra. Etter andre verdenskrig var forsvaret spesielt i Norge og Danmark nedkjørt og hadde behov for tilførsel av materiell utenfra. Det var ikke andre aktuelle leverandører enn vestmaktene og Sverige. Sistnevnte ble ikke vurdert som stor nok for en slik rolle. Denne makten ble brukt til å splitte Norden, og få Norge til å velge Atlanterpakten, senere NATO. Einar Gerhardsen skriver i «Samarbeid og strid» at USA ikke var villig til å prioritere å forsyne Norden med

forsvarsmateriell om de ikke var med i Atlanterpakten. Begrunnelsen var at resursene var begrensede og land utenfor alliansen ville bli prioritert til sist (Gerhardsen, 1971: 208).

Denne begrunnelsen har Geir Lundestad iredtesatt, og han hevder at USA var villig til å levere militærmateriell, men de norske aktørene hadde bestemt seg for å velge Atlanterhavspakten som sin militærallianse (Lundestad, 1980).

Tanken om et militært samarbeid i Norden, ble ikke likt av Sovjetunionen. I Magne Skodvins utredning om forhandlingene om forsvarsforbundet, hadde han også med en radiosending 29.11.1947, der reaksjoner fra Sovjetunionen var tydelig.

... skandinaviske krinsar attende til dentid då uansvarlige element i 1940 prøvde å forma ein nordisk militærallianse mellom Finland, Sverige og Noreg, vendt mot Sovjetsamveldet (Skodvin, 1971: 59).

Haakon Lie skriver om svært negativ sovjetisk reaksjon på et nordisk forsvarsforbund. Også tettere økonomisk samarbeid blant de nordiske landene ble sett på med mistenksomhet. De negative reaksjonene fra Sovjetunionen var nok ikke i seg selv avgjørende for de nordiske landene, med unntak av Finland.

Bevisstheten om at stormakten i Øst var negativ til tettere nordisk samarbeid, og mangel på en kultur og tradisjon for å se på Norden som en enhet kan ha vært medvirkende til utfallet av forhandlingene. Om de nordiske statslederne hadde opplevd makt istedenfor maktesløshet i fellesskap med øvrige Norden, er det mulig å tenke seg et annet utfall. Det var heller ingen støtte til en nordisk forsvarsunion fra andre land, noe som heller ikke var å forvente da begge maktblokkene mistenkte at et uavhengig Norden ikke fult ut ville støtte deres syn.

Norge hadde opplevd avhengighet av vestmaktene under andre verdenskrig. Finland hadde erfart at hjelp vestfra, ikke var noe å stole på. Alle de nordiske land hadde opplevd at hjelpen fra øvrige Norden var godt ment, men ikke nok til å stå imot en fiende. Er dette grunnleggende for å forstå de nordiske statsledernes valg i tiden etter andre verdenskrig? Hver for seg oppfattet landene seg som småstater, til sammen kunne

de utgjort noe mer. Uansett oppfattet de ikke dette «noe mer» til å være et troverdig alternativ til supermaktene som inndelte verden i to eller tre blokker.

I Norge var det en ren Arbeiderpartiregjering med Einar Gerhardsen som statsminister. Det var han som førte forhandlingene med Danmark og Sverige. Det var stor støtte i både befolkningen og blant Arbeiderpartiets medlemmer for den nordiske løsningen. Dette vanskeliggjorde for Gerhardsen å bryte forhandlingene, eller komme med krav som ville gi Norge skylden for brudd i forhandlingene. På dette tidspunktet var det krise i forholdet mellom vesten og Sovjetunionen, og reell krigsfrykt.

Haakon Lie beskriver forslaget om nordisk forsvarsforbund som førsteprioritet i norsk politikk (Lie, 1985). Det var to hovedkrav fra Norge; en solidaritetserklæring landene imellom som sikrer militær støtte i tilfelle krig, og tilknytning i en eller annen form til vestmaktene. Det ble vurdert om dette kunne gjøres gjennom FN (Lie, 1985: 327). Dette bekreftes også i Halvard Langes bok om «Norges vei til NATO», der førsteprioritet for Norge var en nordisk løsning innenfor FN. Lange skriver at det var først når det ble tydelig at FN og sikkerhetsrådet ikke kom til å få den tyngden som de Nordiske landene ønsket, at det fra norsk side ble aktuelt å tenke en ikke nordisk løsning på sikkerhetspolitikken (Lange, 1966).

Lie beskriver Hedtoft som den store nordisten, som er villig til å strekke seg lang for å oppnå en felles nordisk løsning.

Norden var den store saken i Hans Hedtoft sitt politiske liv og virke, og den nordiske tanken var noe som tente etter fem svarte krigsår (Lie, 1985: 308).

Dette har Lie lite sympati for, da ha mener at Norden har vært mer preget av mistenksomhet og splittelse enn samhold (Lie, 1985: 309). Lie erkjenner de åpenbare fordelene ved et felles nordisk forsvar, og tror det kommer til å bli en realitet med praktiske samordninger i fremtiden. Et felles forsvar, vil være betydelig sterkere enn summen av hvert av forsvarerne (Lie, 1985: 328). Det at denne erkjennelsen ikke er overbevisende nok for Lie, skyldes at trusselen mot Norge defineres til å være Sovjetunionen. Den militære overlegenheten var så stor, at selv et felles nordisk forsvar alene ikke ville kunne stå imot et massivt angrep. Fra norsk side var det en forutsetning

med vestlig militær bistand ved krig. I så tilfelle var det fornuftig å ha planlagt og tilrettelagt for denne bistanden i forkant. Det kunne ikke Sverige akseptere.

1.4 Oppgavens oppbygning

Denne masteroppgaven har syv kapitler pluss vedlegg og kildekapittel. Etter innledningskapittelet presenterer jeg metoden som benyttes. I det tredje kapittelet vil jeg ta for meg relevant teori som benyttes og knytte den til tema og problemstilling. Jeg kommer også nærmere inn på definisjoner og begrepsbruk. Det fjerde og femte kapitlene er hoved- og analysedelen i oppgaven. I kapittel 4 benytter jeg Knudsen sin forståelse av integrasjon, ved å skille mellom integrasjon i tre systemer, økonomisk, politisk og sosialt (Knudsen, 1994: 189). Avslutningsvis forsøker jeg å trekke delene sammen i en helhet, der presenteres mine funn, og hva jeg kan forstå ut av disse. I det femte kapittelet presenteres alternativer til dagens Norden. Hva Norden kan bli, om økonomien og forsvaret integreres. I det sjette kapitelet diskuterer jeg funnene fra hoveddelen. I kapittel syv presenteres konklusjonen til oppgaven.

1.5 Tidligere forskning, og plassering av oppgaven i litteraturen

Tidligere forskning på nordisk samarbeid har noe ulik tematikk. En del av forskningen konsentrerer seg om hvorvidt det finnes en såkalt nordisk modell for samfunnene. Denne delen av litteraturen omhandler i stor grad velferdsstaten og nordiske måter å organisere samfunnet på. Denne typen forskning undersøker vanligvis en sektor og sammenligner på tvers av landene.

En annen del av litteraturen består av mer strategiske studier som søker å kartlegge muligheter og begrensninger for dypere nordisk samarbeid om forsvars- sikkerhets- og utenrikspolitikk, om internasjonale fredsoperasjoner under og etter den kalde krigen. Til denne delen tilhører «hvordan revitalisere NORDEFECO» (Saxi, 2016) og «Nordisk samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk» (Stoltenberg, 2009).

En tredje retning har som formål å finne muligheter og begrensninger til et omfattende nordisk samarbeid slikt som «Norden» (Wetterberg, 2010) og »Nordisk Gemenskap. En visjon för samarbetet» (Strang, 2012). Slike rapporter er ikke begrenset til bestemte sektorer, men omhandler store deler av samfunnet. Denne litteraturen utgis ofte med

støtte av Nordisk råd og Nordisk ministerråd. Et unntak er noen akademikere som skriver bøker på tvers av dagens statsdannelser. Knudsen har til eksempler innen statsvitenskapen behandler Norden som en subregion.

Denne studien søker å bidra til den delen av litteraturen som ser på Norden som en potensiell helhet. De nordiske landenes grad av integrasjon, og hvilke faktorer som påvirker deres deltakelse i samarbeidet, er imidlertid en del av det overordnede spørsmålet om drivkrefter og bremseklosser for samarbeidet som helhet. Likevel synes det ikke å ha blitt gjort noen analyser av enkeltlands gevinst ved en integrering av Norden. Denne studien forsøker å bidra på den måten med ny kunnskap i denne delen av litteraturen.

2 Metode

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for metodevalg og hvordan jeg har valgt å løse oppgavens problemstilling. For å følge retningslinjene til et etisk forsvarlig forskningsarbeid er det viktig å tilstrebe gjennomsiktighet med hensyn til prosedyrene som danner grunnlaget for oppgavens analyse (Brinkmann 2015: 92). Jeg reflekterer også rundt min rolle som forsker og hvordan jeg stiller meg til etiske problemstillinger. Slik sikrer jeg kvaliteten på kildematerialet som legger grunnlaget for analysen. I denne oppgaven skal jeg analysere integrerende faktorer i Norden ved hjelp av dokumentanalyse og semistrukturerte intervjuer. I mitt forsøk på å analysere Norden som en felles enhet, eller subregion utgjør nasjonalstatens oppbygging en utfordring. Selv om mye er likt mellom de nordiske landene, har de hver for seg bygget opp egne strukturer basert på nasjonalstaten. Dette fører til at det kan være utfordrende å sammenligne statistikk på tvers av landene.

2.1 *Forskningsdesign*

Forskningsdesign handler om å lage en plan eller skisse for hvordan prosjektet skal legges opp. For å belyse problemstillingen best mulig valgte jeg et eksplorerende forskningsdesign. Dette designet brukes når det er lite forskning på feltet men det eksisterer behov for å finne relevant teori og litteratur. For å komme i kontakt med ressurspersoner har intervjuene blitt benyttet til å få anbefalinger til flere aktuelle kandidater, og også annet materiale. Det er lite forskning som er gjort innenfor det feltet som vurderer Norden som en potensiell enhet, og derfor mener jeg det er konstruktive å tilpasse forskningen til ny kunnskap som kommer frem i løpet av studien. I denne oppgaven skal jeg forsøke å belyse hva som fremmer og hindrer integrasjon i Norden. Ettersom dette er en prosess som fortsatt pågår, er målet mitt å studere hva og hvilke aktører som har vært med på å påvirke utviklingen så langt.

Dette er en oppgave som egner seg godt til å besvares ved hjelp av kvalitativ metode. En slik tilnærming tillater meg å studere fenomenet i dybden, og gir grunnlag for å oppnå en omfattende forståelse av fenomener på bakgrunn av personer og litteratur. Kvalitativ metode går i dybden, og omhandler prosesser som tolkes i lys av den kontekst de inngår i, følgelig kan kvalitative studier gi mye informasjon om få enheter. I denne oppgave fyller dokumentanalyse en sentral plass. Det empiriske materialet til

denne oppgaven består av semistrukturerte intervjuer og dokumentstudier som bakgrunnsmateriale.

2.2 *Intervju*

Det kan argumenteres både for og mot strukturering av intervjuet (Ryen, 2002). Et altfor fast opplegg kan føre til at forskeren går glipp av fenomener som er viktige for respondenten (Ryen, 2002: 97). Samtidig kan det være en stor fordel å ha en viss struktur på forhånd, slik at jeg vet omtrent hva jeg søker. Graden av strukturering styres til dels av problemstillingen og kunnskap om saksfeltet. Det semistrukturerte intervjuet kjennetegnes ved at forskeren har bestemt noen spørsmål og tema på forhånd, men spørsmålsformuleringen og rekkefølge er ikke fastlagt i detalj (Ryen, 2002: 99). Intervjuet kan defineres som en konversasjon med hensikt (Kvale, 1997: 21). Det semistrukturerte intervjuet kan oppfylle dette ved at man legger opp til en uformell samtale. Der intervjueren har konkrete hensikter med samtalen, det å samle informasjon til sin forskning. Intervjuet kan forstås som en faglig samtale, kjennetegnet av metodisk bevissthet rundt spørreformen (Kvale, 1997). Kvale definerer det semistrukturerte intervjuet som en samtale/intervju hvor målet er å «innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene» (Kvale, 1997: 21). Målsetningen med intervjuet er altså å få kunnskap om respondentens/intervjuobjektet ved å stille spørsmål.

Jeg har valgt intervju som metode i mitt prosjekt fordi jeg ønsker å gå i dybden og å få svar på en del spørsmål som er vanskelig å fange inn med et spørreskjema. Gjennom åpne spørsmål er målet at respondentene selv kommer med definisjoner, faktorer og forståelser. Et intervju gir større fleksibilitet enn et spørreskjema. Noe som gir meg større mulighet for å endre tema etterhvert som prosjektet går fremover. Jeg har underveis i intervjuet mulighet til å kunne utdype spørsmålene til informanten, noe som kan gi svært nyttig informasjon.

Jeg vet noe om feltet fra før, og jeg har fått kjennskap til relevante organisasjoner og personer. Jeg ville være åpen for at informantene selv kunne komme med innspill og bringe inn elementer jeg ikke hadde tenkt på forhånd, og at intervjuet kunne endre seg etterhvert. De første intervjuene ble foretatt relativt tidlig, april/mai 2016, og siste våren

2017. Jeg valgte å gjennomføre de første intervjuene tidlig for at informasjon som kom frem i løpet av disse intervjuene skulle kunne bidra til å forme oppgaven. Et annet moment som var viktig for meg, var forventningen om at informantene skulle gi meg tips om andre aktuelle personer å intervju. Dette var en riktig antagelse, men jeg forsto raskt at det var en umulig oppgave å intervju alle aktuelle kandidater. Den første informanten jeg intervjuet, valgte jeg ut i fra synlighet i media og en stilling der jeg forventet kunnskap og interesse for tema. Min opprinnelige plan var å intervju parlamentarikere. Dette gav jeg opp, da det var vanskelig å få avtalt intervju. Jeg forsøkte også å komme i kontakt med samarbeidsministeren uten hell, alle andre jeg ønsket å intervju var positive. Da jeg forstod at det ville bli svært krevende å få parlamentarikere i tale, valgte jeg å plukke ut noen kandidater anbefalt av første informant, eller som jeg oppfattet hadde særlig interesse. Leder av «Nei til EU», ble intervjuet grunnet foreningens markante stemme mot Europeisk integrasjon, og for nasjonal «sjølråderett». Dette mener jeg fungerer som en viktig motstemme, i forhold til informantene som ønsker en ytterligere integrasjon mellom de nordiske landene.

Til intervjusituasjonen forberedte jeg en intervjuguide der spørsmålene var åpne, slik at det kunne dukke opp andre elementer underveis i intervjuet som kunne påvirke intervjuet (vedlegg 1). I arbeidet med intervjuguide er det en utfordring å lage gode spørsmål som kan fange inn interessante aspekter i forhold til mine problemstillinger. Det er skrevet en del i metodelitteraturen om hvordan man bygger opp en intervjuguide. I litteraturen anbefales det en struktur hvor man begynner med en uformell og ufarlig åpning som gir rom for at dens om blir intervjuet for eksempel kan fortelle litt om seg selv. I min guide startet jeg med direkte relevante spørsmål. Dette begrunner jeg med at alle mine intervjuobjekter forholder seg til temaet profesjonelt, de har lest min prosjektbeskrivelse og er således godt kjent med forutsetningene for intervjuet. Dette fungerte greit og ledet ofte naturlig opp til videre samtale og diskusjoner. Den løse strukturen i intervjuene har gitt meg rom for å følge opp interessante innspill som informantene har kommet med i løpet av intervjuet. (Ryen, 2002: 109) anbefaler at man prøver å lage en positiv slutt og at man ikke avslutter relasjonen helt, men holder muligheten åpen for at det kan tas kontakt senere. Det kan gjøres enten ved at intervjueren ønsker et nytt intervju eller presiseringer av noe som har blitt sagt, eller ved at den som blir intervjuet kan ta kontakt hvis han eller hun har noe å tilføye (Ryen, 2002).

Jeg avsluttet alltid mine intervjuer med å si at informanten gjerne kunne ta kontakt senere, hvis de ønsket det, og med å spørre om de kunne tenke seg å stille opp til et nytt intervju senere i prosjektperioden. I tillegg informerte jeg om at de som ønsket det kunne få tilgang til oppgaven når den er ferdig. Kvale (Kvale, 1997: 75) beskriver intervjuet som en scene hvor kunnskap produseres gjennom interaksjon mellom intervjuer og respondent, og han gir konkrete retningslinjer for hvordan dette settes opp. Jeg opplevde at intervjuobjektene oppfattet spørsmålene i min intervjuguide nokså likt. For meg ble det derfor viktig å bruke semistrukturert intervju, siden jeg ikke hadde full oversikt over feltet på forhånd, og jeg ville være åpen for at det kunne dukke opp tema underveis slik at jeg kunne endre og tilpasse intervjuguiden til neste intervju. Endring av intervjuguiden ble ikke nødvendig, da den fungerte ganske godt.

Det stilles krav til vitenskapelig refleksjon, og jeg må være bevisst min egen rolle som forsker. Det ble derfor en vurdering for meg i hvor stor grad jeg skulle være deltaker i selve prosessen, og komme med mine meninger og innspill underveis i intervjuet. Ved et tilfelle ble dette løst ved å avslutte intervjuet, men fortsette samtalen. Det kan komme frem følsom informasjon under intervju. En av mine informanter fortalte at vedkommende ved flere anledninger var blitt kalt inn på kontoret til sin sjef, med klar beskjed om å redusere sitt engasjement i det nordiske samarbeidet. Informanten var klar på at fortsatt arbeid for et mer forpliktende nordisk samarbeid, ville føre til oppsigelse.

2.3 Observasjon

Jeg har også benyttet meg av observasjon i oppgaven. I teorien er en av kritikkene mot deltakende observasjon at forskeren påvirker deltageren. Det å merke at man blir observert vil påvirke i en eller annen retning (Kvale, 1997). Dette mener jeg å ha unngått, da jeg observerte sesjonen i Nordisk råd. Sesjonen var åpen for publikum, og deltageren vet at dette er situasjonen. Det var umulig for deltakerne å skille meg ut fra øvrige observatører.

2.4 Dokumentanalyse

De metodiske valg og refleksjoner som er gjort underveis i denne studien, støtter jeg meg i hovedsak teoretisk til to lærebøker om kvalitativ forskning, sosiolog Tove Thagaard «Systematikk og innlevelse» (Thagaard, 2013) og Svend Brinkmann «Det kvalitative forskningsintervju» (Brinkmann, 2015). Dokumentanalyse er en vanlig forskningsmetode, og kombineres ofte med andre undersøkelsesmetoder. Etter å ha lokalisert hoveddokumentene til undersøkelsen er det en utfordring med avgrensningen (Brinkmann, 2015: 153). En metode kalles snøballmetoden, og består i å forfølge referansene i dokumentene til det ikke kommer frem ny relevant informasjon (Brinkmann, 2015: 157). Jeg har benyttet meg av denne arbeidsmåten, om enn litt bakvendt. Jeg har søkt opp dokumenter som referer til mine hoveddokumenter, som er Stoltenberg-rapporten (Stoltenberg, 2009) og boken til Gunnar Wetterberg (Wetterberg, 2010). Målet med min dokumentundersøkelse har vært å finne frem til påvirkninger og endringer som har funnet sted som følge av disse to rapportene. Da alle dokumentene som blir brukt i min oppgave er skrevet av offentlige aktører, eller på oppdrag fra disse, har jeg ikke brukt mye tid på å vurdere deres troverdighet. Til kapittel 5 har jeg benyttet meg av de resultatene som kom frem i analysedelen, og sammenligner dem. Dette grepet er gjort for å vise at den annen utvikling og organisering av Norden er mulig.

Dokumentanalyse er en type kvalitativ innholdsanalyse. I dokumentanalyser samler forskeren inn data, som skal analyseres, for å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om det eller de forholdene i samfunnet vi ønsker å studere (Grønmo, 2004: 120). Ordet dokument kan brukes om alle skriftlige kilder som er relevant for forskeren i analysen. Dokumentene kan være alt fra offentlige dokumenter som stortingsmeldinger og årsrapporter til dokumenter av privat karakter. Ved bruk av dokumentanalyse må faglitteraturen vurderes etter den konteksten de settes i (Thagaard, 2013: 59- 60). Hvilke dokumenter som er brukt i denne oppgaven kommer jeg tilbake til nedenfor. Dokumentene kan være veldig forskjellige, både i form og innhold. Når det gjelder form, er dokumenter som oftest en skriftlig framstilling, men de kan også være lydopptak.

Når det gjelder innhold, kan dokumentene inneholde meningsytringer hos dem som står bak dokumentene, eller de kan være faktainnhold om enkelte tema. Videre kan man dele kildene inn i primær, sekundær og tertiærkilder. Primærkilder er selvstendige i seg selv,

og bygger ikke på andre kilder. Dette er den kilden som ligger oss nærmest i rom og tid. I litteraturen er primærkilder den opprinnelige publikasjonen. Har vi ikke den primære kilden, bruker vi sekundærkilder. Sekundærkilder bygger på primærkilder. Det historiker skriver om et fenomen regnes som sekundærkilder (Kjeldstadli, 1992: 169-170).

Jeg har stort sett forholdt meg til primærkilder, samt noe sekundær- og tertiærkilder. Primærkildene mine utgjør offentlige dokumenter, rapporter og biografier. Hovedkildene er «Förbundsstaten Norden» og Nordisk samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk, vanlig å omtale som «Stoltenberg rapporten» (Stoltenberg, 2009). Andre primærkilder har jeg fra bøker og artikler, publikasjoner fra forsvarsdepartementet. I tillegg benytter jeg internasjonale organisasjoner som Nordisk råd, Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) og Nordic defense cooperation (NORDEFECO), nasjonale organisasjoner som Statistisk sentralbyrå (SSB) og Statistiska centralbyrån (SCB). Dokumenter fra regjeringen og Stortinget utgjør også primærkildene mine. Det har de siste årene blitt gitt ut en del litteratur om Nordisk samarbeid og integrasjon initiert av Nordisk ministerråd, denne litteraturen benytter jeg i oppgaven som kilder. Jeg mener den forteller noe om hvilken retning det politiske Norden ønsker for det fremtidige samarbeidet.

Sekundærkildene mine er brukt der en forfatter refererer til en annen forfatter, og da i hovedsak Knudsen referanse til Haas. Tertiærkildene mine er oppslag i nettaviser og utgjør en svært liten del av oppgaven. Her er det personlige fortolkninger av samarbeidet i Norden og forsvar- og sikkerhetspolitikken gjennomgangstema. Hensikten med data er at det skal belyse bestemte problemstillinger. Datakvalitet i oppgaven avhenger av en rekke forhold, og de fire viktigste forutsetningene er:

Tabell 1 Krav til datakvalitet (Grønmo, 2004: 218).

1	Data må baseres på sann informasjon.
2	Datainnsamlingen må baseres på logikk og ta utgangspunkt i så presise begreper og språklige formuleringer som mulig.

3	Utvelgingen av tekster må gjøres i samsvar med problemstillingen på en forsvarlig måte.
4	Forskeren må være nøye på informasjonsutvelgelse.

Reliabilitet og validitet defineres som datamaterialets pålitelighet. Datamaterialet blir sett på som pålitelig dersom andre forskere oppnår de samme resultatene ved å bruke det samme undersøkelsesopplegget og de samme dataene. Reliabiliteten øker jo større samsvar det er mellom dette prosjektet og andre prosjekter med bruk av samme datamaterialet. Validiteten defineres som datamaterialets gyldighet for de problemstillingene som skal belyses. Datamaterialet skal være relevante for problemstillingen. Validiteten er lav dersom datamaterialet er lite treffende i forhold til problemstillingen og vi faktisk undersøker noe annet enn det problemstillingen tilsier (Grønmo, 2004: 220-221).

En svakhet ved kvalitativ innholdsanalyse er at forskerens bakgrunn og perspektiv kan påvirke utvelgelsen og tolkningen av tekstene. Har forskeren et snevert perspektiv kan utvelgelsen av tekster bli skjev og tekstene kan være relativt ensformige. Tekster som er relevante for problemstillingen kan bli utelatt fordi forskeren ikke synes tekstene passer inn i oppgaven. Tolkningmuligheter kan bli utelatt fordi de ikke overensstemmer med forskerens perspektiv. Problemene kan motvirkes ved at tekstene vurderes ut i fra ulike perspektiver, at forskeren velger tekster ut i fra ulike kategorier og at tekstene drøftes på ulike tolkningsmuligheter.

Et annet problem ved kvalitativ innholdsanalyse er om forskeren bruker tekster som ikke er autentiske eller troverdige, eller mistolker hvem teksten er ment for. For å unngå feiltolkning bør forskeren vurdere tekstens bakgrunn og kilder. Forskeren bør legge vekt på forståelsen av tekstens innhold ut i fra situasjonen den er skrevet for, og slik unngå feiltolkninger av teksten (Grønmo, 2004: 192-193).

Jeg har en bachelor i historie, og benytter den erfaringen til utvelgelsen av kilder. I tillegg til hovedkildene og offentlige dokumenter benytter jeg bøker skrevet av sentrale aktører i det politiske Norden. Dette er litteratur jeg ser på som troverdige, men det kan også skape en ensformig profil i oppgaven. For å unngå dette har jeg i tillegg brukt annen samfunnsvitenskapelig og historisk litteratur. Jeg har i tillegg benyttet meg av

kvalitative intervjuer, det hadde vært en fordel om jeg kunne gjort dybdeintervjuer med interne aktører i utenriksdepartementet, eller med politisk ledelse. Det har dessverre ikke lyktes å få representanter til å stille til intervju om dette tema.

2.5 Statistikk

Statistikken som er benyttet i oppgaven er hentet ut fra SSB og SCB sine tall. Tall for Norden som en enhet kom ikke frem i SSB, da inndelingen enten var på nasjoner eller hele handelsområder. De nordiske landene ble innlemmet i gruppen EU, slik ble Norden splittet mellom ulike inndelinger. Det var likevel mulig å velge egne søkekriterier og slik bygge en unik statistikk ved å dele EU opp i enkeltland, og deretter legge sammen summen som fremkom til det enkelte land. Slik klarte jeg å få frem tall for hele Norden, og få relevante tall og statistikk til figurene 1, 2 og 3. Norden fikk fremstå med sin samlende økonomiske tyngde. Figurene 4 og 5 er hentet direkte fra SCB sine sider.

2.6 Refleksjon rundt metodebruken

Alle mine respondenter har valgt å stille i full åpenhet. Det var viktig å tenke over hvordan jeg skulle forvalte den tillit jeg ble vist av informantene. Avhengig av arbeidssted og politisk ståsted er temaet for oppgaven politisk følsomt. Det har kommet frem at enkelte har møtt sanksjoner fra arbeidsgiver grunnet sitt engasjement.

Validitet i kvalitativ forskning har vært diskutert en del de siste år. (Kvale, 1997: 165-166) Kvale viser til at, i et positivistisk perspektiv, handler validitet om i hvilken grad man måler det man tror man måler. Validitet i en videre, kvalitativ forståelse har å gjøre med i hvilken grad en metode undersøker det den er ment å undersøke. Innenfor en slik forståelse kan kvalitativ forskning produsere like valid kunnskap som den kvantitative.

Kommunikativ validitet viser til at kunnskapskrav testes i dialog. Dette henger igjen sammen med at validitet blant annet baserer seg på forskerens troverdighet, og denne avgjøres i dialog med forskersamfunnet. For meg og min oppgave kan dette bety samarbeidet med veileder og medstudenter på skrivekurs hvor vi ofte diskuterer hverandres arbeid (Kvale, 1997).

Hvilken for forståelse har jeg med meg i bagasjen når jeg utvikler forskningsdesign, arbeider med intervjuguide og opptrer som intervjuer? Jeg har i mange år arbeidet som fengselsbetjent. I den jobben har jeg gjennomført svært mange intervju. Selv om slike intervju er av en mer formell karakter, enn intervjuene i denne oppgaven, bidrar erfaringen til at jeg er trygg i rollen som intervjuer. Den store forskjellen er at jeg som fengselsbetjent innehar makten som intervjuer, og som ekspert. I intervjuene jeg har gjennomført til denne oppgaven, har intervjuobjektet vært fageeksperten. Hvordan påvirker dette hvilke spørsmål jeg stiller og hvilke svar jeg får? Jeg har en opplevelse av å møte informantene mer på like vilkår, kontra i intervju som gjennomføres under mer formell orden. For å være bevisst egen rolle må jeg reflektere over den i relasjon til det feltet jeg arbeider med. Dette betyr at jeg er bevisst på at jeg alltid tar med meg egen forståelse av verden. Det jeg opplever og det jeg blir fortalt, tolker jeg og setter inn i min egen forståelse av virkeligheten.

Kvalitativ analyse handler om å utforske meningssammenhenger, og ikke utbredelsen av fenomener. likevel har jeg valgt å benytte nordisk pendlingskarta i punkt 4.2 og TSN sin gallupundersøkelse i punkt 5.5 som fokuserer på utbredelse (vedlegg 4).

Begrunnelsen for dette er et behov jeg har følt på for å legitimere Norden som en bevisst størrelse i befolkningen. Jeg mener å kunne vise til at de nordiske landene har nærmet seg hverandre på flere viktige samfunnsområder. For at dette ikke bare skal bli ord, underbygges tolkningen av en økning i pendlingen mellom landene.

3 Teori

I dette kapittelet vil jeg presentere og drøfte det teoretiske rammeverket som ligger til grunn for oppgavens analyse. Ved å benytte meg av flere teorier og å analysere Norden som en subregion i stedet for den tradisjonelle inndelingen i nasjonalstater, ønsker jeg å kunne få ny kunnskap om feltet. Denne oppgaven studerer i hvilken grad samarbeidet i Norden, har en integrerende effekt på statene i Norden. Samarbeidet som studeres er kontinuerlig i endring. Målet med denne oppgaven er hovedsakelig å si noe om nordisk samarbeid i samtiden, men jeg vil også forsøke å identifisere tegn til utviklingen av det fremtidige Norden. For å muliggjøre en analyse trenger jeg teorier som kan gi meg begreper for å strukturere det empiriske materialet. Dette kapittelet vil skissere opp og drøfte de teoretiske begreper jeg har valgt å bruke i analysen.

I det teoretiske perspektivet inngår kognitiv-, småstats- og integrasjonsteori som verktøy for å besvare oppgavens problemstilling. I en forklaring på hva som hindrer og fremmer integrasjonen i Norden, vil de valgte teoretiske tilnærmingene tilby ulike forklaringer. Småstatsteorien belyser stormaktenes aktive rolle og påvirkningskraft ovenfor Norden og deres beslutningsprosesser. Integrasjonsteori forklarer hvordan beslutningsprosessene styres av nasjonalstatene, og at de overnasjonale institusjonene hovedsakelig fungerer som arenaer for diskusjon. Det er likevel mulig innenfor denne teorien å forklare integrasjonsprosesser som blir selvforsterkende og smitter over til andre deler av samfunnet. Beslutningsprosesser i Norden beskrives ofte som en dragkamp mellom nasjonal suverenitet og nordisk nytte. I hvilken grad Nordisk råd sin politikk er et resultat av mellomstatlige forhandlinger med utspring i rådet, eller et produkt av overnasjonal styring i regi av Nordisk ministerråd, er sannsynligvis ikke et spørsmål om enten eller, men et spørsmål om hvor det institusjonelle tyngdepunktet ligger. Med dette mener jeg, at ministrene har en større lojalitet til den nasjonale politiske dagsorden, enn de har til Nordisk ministerråd. Det er også min ambisjon å kunne si noe om samarbeidet i samtiden. I kognitiv teori får beslutningstakeren en mer sentral plass, enn hva som tradisjonelt har vært vanlig å tillegge individer i analyser av stater (Goldstein og Keohane, 1993). Kognitiv teori er benyttet for å forstå prosesser innen internasjonal politikk. Teorien vektlegger beslutningstakerne, og deres forestillinger og ideer (Claes og Tranøy, 2015: 35-36). Jeg mener at ved å undersøke

sentrale aktørers forestillinger er det mulig å oppnå ny forståelse av hva som har preget forholdet mellom de nordiske statene.

3.1 *Småstatsteori*

Begrepet småstat og småstatsteori benyttes om stater som vanligvis ikke er premissleverandører i internasjonal politikk. Internasjonal orden slik det westfalske systemet forutsetter en forståelse mellom suverene og formelt likeverdige stater. Under slike vilkår kan det utvikle seg et mønster der den sterkeste får rett. Teorien er en del av faget sammenlignede politikk, der det kommer frem at små stater har et annet handlingsmønster enn større stater. Betydningen av kategorien småstat bestemmes av den politiske orden den er en del av.

Utenrikspolitikken tar for seg politikken stater i mellom, med utgangspunkt fra den enkelte stats ståsted (Knudsen, 1994: 297). I faget Internasjonal politikk er hovedfokuset på stormaktene, da de fleste stater ikke er stormakter, er det et behov for å plassere dem i kategorier (Knudsen, 1994: 12). Begrepet småstat benyttes om stater som vanligvis ikke er premissleverandører, men er avhengige av mektige alliansepartnere for å overleve. Det finnes ikke en klar definisjon av småstat, eller hva som skiller dem fra andre stater. En grunn til at definisjonen av småstat er uklar, er at begrepet opprinnelig var en restkategori. Det var stormaktsbegrepet som ble definert, og internasjonal politikk ble oppfattet som samhandling mellom stormakter og andre makter (Wight, 2004). Myndighetene i Norden samt både norske og nordiske statsmenn har over tid definert sine land som «små» (Bratteli, 1985), «lite» (Frydenlund, 1982), (Frydenlund, 1966), «ubetydelige» (Kekkonen, 1983). Denne ubetydeliggjøringen er blitt nyansert i de senere år, der Norge har blitt en humanitær stormakt (Egeland, 1988), eller «moralsk og humanitær stormakt» (Tamnes, 2009: 259). Dette erstattet bilde av Norge som en ressursstormakt som hadde etablert seg på 1970 tallet (Tamnes, 2009) og (Lange et al., 2009).

Flere utfordringer har oppstått i forsøket på å definere småstater. Hva menes med «små», og hvordan skal det eventuelt kunne «måles»? Ressursbaserte faktorer, som folketall, areal, folketetthet, industripotensial, økonomisk vekst og råvarer, har i utallige kombinasjoner vært benyttet. Dessuten trenger ikke størrelse å bli målt i absolutte tall, men også i relativt. Hvor skal grensen mellom kategorien småstat versus andre

kategorier av stater trekkes? I en slik sammenheng kan en stat være stor i det ene øyeblikk og liten i neste, eller må en småstat være «liten» i ethvert tilfelle?

Knudsen skiller mellom stormakter som er avhengige av en kontinuerlig markering og oppvisning av styrke for å opprettholde sin stormaktsstatus (Knudsen, 1994: 18). De statene som ikke ønsker, eller har ressurser til dette mister anerkjennelse som stormakt. Makt og viljen til å vise den frem samt andres forventning om viljen til å bruke makten skiller stormakten fra småstaten (Knudsen, 1994: 18).

Begrepet småstat benyttes ofte i sammenheng med forsvar- og sikkerhetspolitikk. Da er det statens militære kapasitet avgjørende for vurderingen av liten- eller stormakt. Har en stat kapasitet til å utkjempe og vinne en stor krig, er dette en stormakt. Om staten ikke er i stand til å forsvare seg, er den en småstat. En slik realpolitisk måling av militær kapasitet er fruktbar om vi legger til grunn ett anarkistisk syn. Anarki i forholdet mellom stater refererer til fraværet av en overordnet myndighet (Knudsen, 1994: 298). Om stater ikke anerkjenner en makt over seg, blir viljen til å benytte militærmakt for å tvinge sin interesse gjennom større (Knudsen, 1994: 300). Det at stater er suverene innenfor sitt territorium, hindrer ikke nødvendigvis suverenitetsavståelse. Om det å avstå suverenitet gir et større gode .

Tradisjonelt øker anarkinivået statene imellom, i perioder der spenningen mellom stormaktene er økende (Knudsen, 1994: 299). Ved å inngå i militære allianser, slik Norge har med NATO, blir det vanskeligere å avskrive Norges mulighet til å overleve som stat gjennom en storkrig. Derfor er et alternativ til nasjonal militær styrke, å måle et lands brutto nasjonalt produkt for å avgjøre styrken til landet.

Hvilken sammenheng er det mellom størrelse på staten og dens adferd i relasjon til andre stater? Stormakter og mellomakter fører en utenrikspolitikk ut i fra folketall, ressursgrunnlag og egenskaper ved samfunnet (Knudsen, 1994: 93). Med samfunnsegenskaper mener Knudsen innenrikspolitiske krav eller påvirkning på et lands utenrikspolitikk. Dette gjelder ikke småstater, som fører en utenrikspolitikk kun ut i fra det ytre miljøet (Knudsen, 1994: 93). Dette fører til at småstater er mer positive til folkeretten, fordi den skal fungerer som en brems for egenrådige stormakter (Knudsen, 1994: 93).

Den oppfatning som de fleste småstatsforskere som regel har lagt til grunn, er at klassen av «små- stater», uavhengig av hvordan disse har vært definert, i visse situasjoner utviser en annen atferd enn andre kategorier av stater i det internasjonale statssystemet (Løvold, 2004: 14).

Småstater har en tendens til å alliere seg med den sterkeste aktøren (Knudsen, 1994: 45). Knudsen fremsetter tre prinsipper for bedre å forstå småstatens handlemønster i forholdet til andre småstater og stormakter.

Tabell 2 Tre årsaker til at småstaten trekkes til stormakten (Knudsen, 1994: 236-237).

1.	Sentrifugalkraft; i perioder med lavspenning blir det fristende å handle med stormakten som kan tilby større marked og flere muligheter enn andre småstater.
2.	Lokale balanser; om spenningsforholdet mellom stormakter øker blir ønsket om regionale alliansepartnere større. Dette fører til press på småstatene og å knytte seg til alliansen.
3.	Samarbeid mellom småstater; forhindres av stormaktene om spenningsforholdet øker. Et økt spenningsnivå kan hindre et eller godt samarbeid mellom småstater, da de ikke kan motstå presset fra stormaktene.

Knudsen tillegger sentrifugalkreftene størst vekt, når han forklarer hvorfor Norden ikke i større grad har blitt en integrert region (Knudsen, 1994: 253). De nordiske statene har ikke sett sine nabostater som tilstrekkelige sterke til å utgjøre et reelt alternativ til stormakten.

Interne nordiske konflikter ligger langt tilbake i tid, og utgjør ingen reel kilde til splid. På tross av dette finnes det en uvilje mot å la tidlige herskere få en for stor og dominerende plass i det nordiske samarbeidet. Dette kaller Knudsen for egalitære holdninger, og mener det er med på å bremse overnasjonalitet i Norden (Knudsen, 1994: 236).

3.2 *Europeisk integrasjonsteori, relatert til Norden*

Tilnærmingen intergovernmentalisme kan sies å være en samlebetegnelse for flere perspektiver og syn på integrasjon som har et hovedfokus på nasjonalstatens suverenitet. Beslutningsprosessene i EU skjer gjennom intergovernmentale forhandlinger statene imellom, og overnasjonale institusjoner har ingen makt utover den medlemslandene har delegert frivillig (Claes og Frøland, 2015: 31).

Da det finnes lite litteratur spesifikt om nordisk integrasjon, vil jeg benytte bøkene til Dag Harald Claes og Tor Egil Førland som fokuserer spesielt på den europeiske integrasjonen. Der det vektlegges fem integrerende krefter, økonomisk logikk, geopolitikk, føderalisme, nasjonalismens nederlag og amerikansk press. Fire faktorer som bremser, eller hindrer integrasjon er velferdsstaten/nasjonalstaten og den oppbyggingen av nasjonale strukturer, der formålet var å dekke innlandske behov (Claes og Førland, 2015: 57). Storbritannia sine interesser utenfor Europa (Claes og Førland, 2015: 59). Samt Frankrike sin frykt for tysk dominans og Tyskland sitt ønske om gjenforening (Claes og Førland, 2015: 61-63). Av de integrerende kreftene mener jeg at økonomisk logikk er mest relevant for Norden, siden alle de nordiske landene har en relativt stor og åpen økonomi. Økonomisk integrasjon kan føre til økt integrasjon på andre samfunnsområder, og velger av disse årsakene å benytte den i oppgaven. Geopolitikk og amerikansk press også kan være relevant, og det behandles i forbindelse med NATO og flernasjonalt forsvar. Av de fire bremseklossene mener jeg det er opprettholdelsen av nasjonalstaten som er aktuell for min undersøkelse, selv om stormakters syn på en integrasjon i Norden også vil ha stor betydning (Claes og Tranøy, 2015: 56-62).

De ulike betydningene av begrepet integrasjon antyder begrensninger ved suverenitetsbegrepet som et formelt begrep. Dette viser den store forskjellen mellom den formelle og reelle suvereniteten til stater (Claes og Frøland, 2015: 21). Europeisk integrasjon betyr at nasjonalstater overfører suverenitet til overnasjonale strukturer. I norsk samfunnsdebatt benyttes ofte ordet selvråderett som synonym med suverenitet. Da er betydningen av begrepene integrasjon og suverenitet formelle og politiske begrep (Claes og Frøland, 2015: 21). Om det nordiske samarbeidet fungerer slik europeisk integrasjonsteori forutsetter, vil læring kunne påvirke politiske beslutningstakere og

forvaltningsrepresentanter ved dannelsen av nye preferanser (Claes og Frøland, 2015: 35-36). Slik at resultatet blir sammenfallende i de nordiske landene, og felles nordiske arenaer oppstår der det tidligere var ulike nasjonale systemer. Begrepet integrasjon kan også gis en videre betydning slik at det omfatter økonomisk og kulturell integrasjon. Da blir det formelle området underordnet, og det er hvor tett sammenvevd to eller flere land er økonomisk og kulturelt som vurderes (Claes og Frøland, 2015: 21). Det er denne siste betydningen av integrasjon som benyttes i oppgaven.

Olav Fagerlund Knudsen har en mer generell tilnærming til integrasjonsprosessene, men bruker Norden som eksempel. Integrasjon i denne sammenhengen betyr at nasjonalstater overfører suverenitet til overnasjonale strukturer. Knudsen mener som Claes og Tranøy at økonomien er den viktigste enkeltfaktoren for å forstå integrasjon mellom stater, men tilføyer også politisk- og sosial integrasjon. Disse tre samfunnsområdene kan integreres uavhengig av hverandre (Knudsen, 1994). Disse tre systemene har ulike integrasjonsprosesser og forholder seg til ulike aktører. Aktørene identifiseres som myndighetene og politisk elite, individuelle aktører, enkeltpersoner og foretaksplanet, bedrifter (Knudsen, 1994: 189). Disse tre aktørene utgjør de menneskene som er viktige i tre ulike integreringsprosesser som kan, men må ikke nødvendigvis foregå parallelt (Knudsen, 1994: 193). Endringer i en av de tre integrasjonsformene påvirker likevel de andre. Spesielt økonomisk integrasjon har den effekten innen den Europeiske integrasjonen (Knudsen, 1994: 199). Et vellykket økonomisk prosjekt kan ha den effekten at det åpner for integrerende politiske eller sosiale prosjekter, selv om dette ikke nødvendigvis skjer.

Haas sin «spillover» teori beskriver mekanismer som driver integrasjonen fremover. Spillover-begrepet forklarer hvordan integrasjonen sprer seg fra sektor til sektor. Ifølge Haas sin definisjon blir resultatet et press for ytterligere integrasjon.

spillover referred to the way in which the creation and deepening of integration in one economic sector would create pressures for further economic integration within and beyond that sector, and greater authoritative capacity at the European level (Haas, 2004: 313).

Spillover teorien baserer seg på at samarbeidet i visse avgrensede områder utvides til tilgrensede saksområder. Dette skjer utilsiktet, men skjer som en følge av fordelene ved det økonomiske samarbeidet (Knudsen, 1994: 187). Påstanden i teorien er at et vellykket samarbeid på et område, fører til samarbeid på andre områder innen økonomien eller politikken, derav «spill-over» eller «renne over» (Haas, 2004: 292) Det er innen økonomisk integrasjon «spill-over» tesen har fått mest betydning, Haas viser til Storbritannia sin integrering i det europeiske markedet (Haas, 2004: 313-315). En metode som har blitt brukt for å finne en objektiv måte å måle integrasjonsprosessen på er transaksjonsanalyse (Deutsch, 1967). Om det er den økonomiske integrasjonen som vi ønsker å undersøke, måles antallet transaksjoner opp mot tidligere transaksjoner. Det tallet vi finner justeres opp mot de endringene i volumet for den enkelte stat. Lignende analyser kan gjøres for sosial integrasjon og politisk integrasjon.

Et annet aspekt ved integrasjon er utviklingen av europeisk, eller for denne oppgaven nordisk, lojalitet blant byråkrater og politikere i beslutningsprosessen. Det antas at personer som på jevnlig basis er involvert i overnasjonal politikk over tid vil utvikle lojalitet og preferanser til dette samarbeidet. For eksempel forventes det at byråkrater som har et overnasjonalt perspektiv på problemløsning vil få svekket lojalitet til nasjonale institusjoner, og en tilsvarende økt lojalitet til det overnasjonale styringsnivået. Integrasjonsprosessen vil slik lede til en etablering av elitegrupper med nye verdier og normer, som er lojale til overnasjonale institusjoner. Disse europeiske/nordiske elitene vil prøve å overbevise nasjonale eliter om fordelene ved overnasjonalt samarbeid (Knudsen, 1994: 190). Samtidig forutser man at internasjonale forhandlinger vil bli mindre politisert og mer teknokratisk. Som et resultat antar man at agendaen vil skifte mot mer tekniske spørsmål, hvorpå det er mulig å komme til enighet.

Videre kan det skilles mellom et problemdrevet og en løsningsdrevet tilpasning. Er tilpasningen problemdrevet foreligger det et problem for de enkelte nasjonale myndigheter. EU vil da kunne argumentere for en politisk løsning som vil gjennom refleksjon og sosial interaksjon virke attraktivt for nasjonale myndigheter (Claes og Frøland, 2015: 203).

Er tilpasningen løsningsdrevet derimot finnes det ikke et opprinnelig problem. Her legges det vekt på de politiske omgivelsene, ideene og tankemønstrene som oppfattes som riktige. Man benytter seg bevist av andres lærdom eller kopiering og oversetting av andres tankemønstre, ideer og praksis (Claes og Tranøy, 1999: 10). Fordi den idebaserte tilpasningen tar utgangspunkt i sosialisering, læring og kunnskap som forklaringsmodell på Norges valg om å følge EU. Kognitiv teori

I oppgaven benyttes kognitiv teori som er en måte å forstå regimedannelse innen fagtradisjonen internasjonal politikk. Teorien har blitt mye benyttet til å forstå den europeiske integrasjonen, ved å identifisere sentrale enkeltpersoner virkelighetsoppfattelse (Claes og Tranøy, 2015: 35). Hovedelementet i teorien er troen på at staters integrasjon kan forklares med beslutningstakerens forestillinger og/eller ideer. Robert Keohane og Judith Goldstein som har skrevet «Ideas and Foren Policy» Innleder boken med å slå fast.

This book is about how ideas, which we define as beliefs held by individuals, helps to explain political outcomes, particularly those related to foreign policy. (Goldstein og Keohane, 1993: 3).

En sentral tanke i kognitiv teori er at menneske tolker sine omgivelser før de fatter beslutninger om viktige handlinger. Hva aktøren ender opp med å bestemme seg for, avhenger av kunnskap om saken og personlige oppfatninger. Om konkrete personer er villig til å være med å danne en ny stat, avhenger derfor av grunnleggende oppfatninger og ideer denne personer har med seg. Ikke bare hvilke konkrete fordeler statsdannelsen har.

Ideer er ifølge Goldstein og Keohane «belifs held by individuals». «Particular belifs», er ideer som deles av mange mennesker, om forståelsen av verden, og hvordan det påvirker folks handlinger. Denne teorien setter forståelse og ideer inn i en større sammenheng, der det påvirker beslutninger om politikk. Dette gjelder både enkeltmenneskers ideer, og ideer som deles av flere.

Goldstein og Keohane aksepter nytten av å vurdere mennesket som en egoistisk og derfor en rasjonell aktør. Forståelsen av en «rasjonell aktør» har utgangspunkt i

spillteori, der det er en forventning om at aktørene skal handle rasjonelt ut i fra det som gir dem, eller staten, størst mulig nytte. Denne måten å beskrive adferd på er en forenkling som ikke forteller hele sannheten. Adferden til aktørene kan også forstås ut i fra enkeltpersoners syn på verden, og deres ideer og forestillinger om hva som er bra (Goldstein og Keohane, 1993: 10-12).

Tabell 3 Tre ulike måter å forstå verden (Goldstein og Keohane, 1993: 10-12).

«World images»	Det kan være forestillinger om hvordan verden fungerer, kulturelle symboler, troen på vitenskap eller individets plass i samfunnet.
«Principled beliefs»	Dette er normative oppfatninger om rett og galt. Rettferdighet opp mot urett i konkrete saker.
«Causal beliefs»	Årsaksforestillinger der oppfatninger om årsaks og virkningsforholdet. Denne oppfatningen støttes av og får autoritet fra konsensus blant eliten.

Ideer får størst gjennomslagskraft hos folk dersom de blir en del av slike forestillinger om verden. Våre verdensreligioner har påvirket og påvirker fortsatt virkelighetsforståelsen til millioner av mennesker. Religionsforståelse kan i konkrete saker være avgjørende for hva folk mener om rett og galt (Goldstein og Keohane, 1993: 9). Grusomhetene begått under andre verdenskrig førte til en endring i idegrunnet og forståelsen av menneskerettigheter i Europa, noe som førte til etableringen av «European human right regime» (Goldstein og Keohane, 1993: 169). Dette var ikke til forringelse av nasjonalstaten, men bidro til en fundamental endring i forståelsen av nasjonens interesse (Goldstein og Keohane, 1993: 13-24).

Forfatterne viderefører tanken om ytterligere tre veier der ideer har mulighet å påvirke politikken. På denne måten fungerer ideer som ledestjerner, ut i fra tanken om smak/preferanse for politisk utfall, som noe tillært, ikke forutbestemt. Det er her den visjonære politikeren kan drive frem, eller drives frem av nytt tankegods.

I den første varianten kan ikke aktørene være sikre på utfallet i handlinger, og forbereder seg derfor på forventet utfall. Det er i denne situasjonen aktørenes ideer blir viktige. De bestemmes av grunnholdninger og prinsipper som individet har med seg, og påvirker handlingen da de ekskluderer visse tolkninger som ulogiske. Aktøren står ikke helt fritt til å analysere situasjonen, men begrenses av egne ideer og holdninger.

Den andre retningen omhandler kollektive handlingsproblemer i en klassisk spilltenkning. Forfatterne understreker betydningen av kontakt mellom politiske elite stater imellom. Dette fungerer som lim, og samarbeid kan fortsette også i vanskelige perioder, selv om det ikke er klare fordeler å hente.

Den tredje fordypningen av ideer skjer om de institusjonaliserer og blir en integrert del av storsamfunnet. Der kan de fortsette å leve, også etter at deres opprinnelige idegrunnlag blir borte.

Goldstein og Keohane understreker betydningen av å ha felles institusjoner som rammeverk for kontakt mellom stater. I Norden har vi over tid hatt nordisk råd og nordisk ministerråd som institusjonell ramme for det nordiske samarbeidet. Det er større sannsynlighet for utvidelse av et samarbeid som har en institusjonell ramme, kontra samarbeid uten (Goldstein og Keohane, 1993: 20). Enda sterkere fungerer ideer når de er institusjonalisert da det legger føringer på statens handlinger over tid. Slik endres normer og regler, og byråkratiets adferd påvirkes over tid (Goldstein og Keohane, 1993: 21).

I oppgaven forsøker jeg å avdekke noen sentrale personer sin oppfattelse av Norden og eget land. Hva de mener og oppfatter om Norden og eget land, vil ifølge kognitiv teori ha betydning i forhandlinger med andre stater. Oppfattelsen og virkeligheten til sentrale personer er viktig for å kunne forstå bakgrunnen for de valg som har blitt tatt, og de forhandlingsresultat som har blitt stående.

3.3 Oppgavens plassering i kunnskapsfeltet

«Cultural studies» oppsto på bakgrunn av kritikk til det elitistiske universitetet med stivnede faggrenser på midten av det 20. århundre og er kjennetegnet av å være en ikke

avgrenset disiplin. «Cultural Studies» som disiplin er tverrfaglig og trekker inn teorier og metode fra både historiske, sosiologiske og antropologiske fag. Jeg velger å benytte den fellesnordiske termen «nye kulturstudier» (Sørensen et al., 2008). Fellestrekk ved nye kulturstudier er at de forholder seg kritiske til etablert kunnskap, og dette kritiske perspektivet er en rød tråd gjennom utviklingen av kulturstudiene (Sørensen et al., 2008: 6). I nye kulturstudier har forståelsen av forholdet mellom struktur og aktør endret seg i takt med hoved vendinger i fagfeltets utvikling.

Den første vendingen er uttrykk for framveksten av nye kulturstudier, noe som altså innebar et oppgjør med et eksklusivt (for estetiske fag) og eksotisk (for antropologiske fag) kulturbegrep. Interessen for det mer hverdagslige som grunnleggende strukturelt betinget, kom i sentrum (Sørensen et al., 2008: 39).

Den språklige eller tekstlige vendingen regnes som den andre vendingen. Språk, tekst og medier er det mest interessante i denne vendingen, og er blitt oppfattet som det som konstituerer verden for oss, mer enn at det bare gjengir virkeligheten. Sørensen m.fl. hevder at vi fortsatt befinner oss midt i denne (Sørensen et al., 2008: 67-69).

Den tredje vendingen kalles både den performative, materielle eller ontologiske vendingen. Nå tenker vi mer på språk og virkelighet som to sider av samme sak, og at de griper inn i hverandre (Sørensen et al., 2008: 13). Forståelsen av hvem eller hva som virkelig bestemmer menneskelig adferd, har flyttet seg fra strukturene utenfor mennesket, via de indre strukturene og personlige valg, til forestillinger og diskurser. I den tredje, performative vendingen er handling vesentlig. Kultur er å gjøre, i tillegg til å ha, å være og å kunne. Oppgaven plasserer seg nettopp her, ifølge min forståelse av kulturbegrepet, i spenningsfeltet mellom de markante strukturene i samfunnet, og det menneske som blir en aktør gjennom sine handlinger.

Det kritiske perspektivet har helt fram til den tredje vendingen vært rettet mot stat og marked. Med den tredje vendingen og det refleksive kulturbegrepet ser vi nå etter koblinger mellom stat, marked og sivilsamfunn i kulturanalysen. Disse koblingene blir det naturlig å se etter i min analyse. Utviklingen fører til behov for mer tverrfaglighet i forskning og politikk. Spørsmål knyttet til integrasjon, tillit og verdimesig fellesskap har ført til at sosiologi, økonomi og statsvitenskapelige tilnærminger blir mer aktuelle.

3.4 Oppsummering av kapittel 3

De nordiske statene undersøkes og analyseres tradisjonelt hver for seg. Ved å analysere Norden som en subregion, forsøker jeg å avdekke og få frem i lyset resultater som ikke kommer frem i den tradisjonelle fremstillingen av de nordiske nasjonalstatene. I internasjonal politikk er stor, eller stormakt vanligvis sammenfallende med stor militær makt. Begrepene gir kun mening i relasjon til noe større eller mindre, og dette vil selvfølgelig variere i tid og rom. Gitt et slikt utgangspunkt, følger det logisk at småstatene er uvesentlige i den store sammenheng.

Kort oppsummert finnes det to hovedforståelser innen europeisk integrasjonsteori, med forskjellig fokus på prosessforløpet og synet på hvilke aktører som driver integrasjonen fremover. Den ene måten å forstå integrasjonen på, er at stater overfører deler av sin suverenitet til overnasjonale institusjoner for å oppnå økonomiske gevinster. På grunn av en naturlig spillover-effekt smitter denne integrasjonen over på relaterte sektorer, noe som innebærer at statene ikke lenger tillates å ha fullstendig kontroll over utviklingen i integrasjonen. En annen forklaring er derimot integrasjonen som et frivillig samarbeid stater imellom. Medlemslandene har full kontroll ettersom samarbeidet kun innebærer områder som alle medlemslandene har sagt seg enig i. Overnasjonale institusjoner opprettes for å implementere beslutningene og sikre effektivitet, men institusjonene besitter ingen makt utover den de er delegert av medlemslandene. Det innebærer at det kun er medlemslandene som er drivere av integrasjonen.

Kognitiv teori vektlegger individets påvirkning i internasjonal politikk, og er et supplement til den tradisjonelle oppfattelsen av stater som rasjonelle aktører. Teorien påpeker at ideer og forestillinger som individet har, er avgjørende for hva partene kommer frem til i forhandlinger (Goldstein og Keohane, 1993: 3). Selvoppfattelsen om eget land hos aktørene i politikken, vil ha betydning for resultatet når bilaterale avtaler forhandles. Denne teorien åpner opp for at enkeltmennesker og deres virkelighetsoppfattelse har avgjørende betydning i internasjonal politikk.

4 Analyse: Hva er Norden?

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for hvor integrert Norden er blitt. Til dette benytter jeg de tre elementene Knudsen har (Knudsen, 1994: 193) vurdert til å være de mest sentrale i en integreringsprosess, politisk-, sosial og økonomisk integrasjon. Teorien ble redegjort for i punkt 3.2. Det politiske samarbeidet kan legitimere og legge til rette for samarbeid på et bredt spekter av samfunnsområder. Det sosiale samarbeidet fungerer som en indikator på om det pågår en integrasjon, da den representerer den folkelige kontakten mellom statene. Det økonomiske samarbeidet vurderes som det viktigste blant integrasjonsteoretikere, da økonomisk samarbeid har en tendens til å skape ringvirkninger. Om økonomisk integrasjonen lykkes på et område, har det en påvirkende kraft til ytterligere integrasjon på andre områder der nytteverdien er størst.

Jeg har i tillegg til de skiftelige kildene benyttet meg av intervju med generalsekretæren i Foreningen Norden avdeling Norge, Espen Stedje, leder av Nei til EU Kathrine Kleveland og Hilde Sandvik grunnlegger og sjefredaktør i mediehuset Broen xyz.

I tillegg har jeg tatt med det forsvar- og sikkerhetspolitiske samarbeidet mellom de nordiske landene, da dette har blitt mye mer fremtredende de senere årene. Særlig representert ved NORDEFECO som er rammeverket for forsvarssamarbeidet i Norden. Dette samarbeidet er blitt mer omfattende og ambisiøst enn noen gang tidligere etter den andre verdenskrig. På tross av uttalte ambisjoner fra nordiske politikere har den økonomiske gevinsten, som var selve motivasjonen for samarbeidet, uteblitt. Har det nordiske forsvarssamarbeidet nådd sitt sluttpunkt, eller finnes det andre grunner enn rent økonomiske til å fortsette?

For å forstå samtiden, er det viktig å kjenne til historien. Jeg har derfor valgt å lese biografien til noen markante politiske skikkelser i Norden, for å kunne forstå deres forståelse av Norden. Jeg har søkt etter adjektiver de bruker i beskrivelsen av egne land og Nordens plass i verden. Ved å benytte kognitiv teori som ble redegjort for i 3.3, mener jeg det er mulig å si noe om hvordan virkelighetsforståelsen til beslutningstakere påvirker resultatene i forhandlinger mellom stater. Jeg argumenterer for at sentrale skikkelser i Norden gjennom sin virkelighetsforståelse har medvirket til den allmenne oppfattelsen av Norden, og synet på de nordiske statene som små og uviktige.

4.1 Det politiske samarbeidet i Norden

Nordisk råd og Nordisk ministerråd er de offisielle nordiske samarbeidsinstitusjonene, og samles i en vår og en høstsesjon. Argumentasjonen for det nordiske politiske samarbeidet kan begrunnes i nordisme, da vektlegges en felles kulturarv og et likt verdigrunnlag som grunn nok for samarbeidet. Alternativt kan det nordiske samarbeide begrunnes ut i fra felles nytte, vanligvis vurdert ut fra ønsket om økonomisk besparelse eller gevinst. Det er ikke uvanlig at begge argumentene benyttes, men i tilfeller hvor den økonomiske nytten ikke overstiger innsatsen faller interessen for å delta i samarbeidet. Det er viktig å være klar over at det nordiske samarbeidet er basert på et ønske fra hvert enkelt land om å delta, og det finnes ingen sanksjonsregime om et land trekker seg fra inngåtte avtaler. Den uenighet som finnes om det nordiske samarbeidet, angår hvor forpliktende samarbeidet skal være, og ikke på hvorvidt statene skal samarbeide. I den første delen av dette kapitlet bruker jeg mye plass på å vurdere det politiske forsøket på å etablere et felles økonomisk marked i Norden. I teorikapitlet redegjorde jeg for integrasjonsteori, som vektlegger økonomiens rolle som en av de viktigste faktorene til å påskynde integrasjon mellom land. Hver for seg var de Nordiske markedene relativt små, og ikke like viktige som det britiske, tyske eller sovjetiske. I tillegg har økonomisk integrasjon en «spillover» effekt, som om den lykkes, fører til integrasjon også på andre områder av samfunnet. Det vil i tillegg være en ambisjon gjennom analysen å få frem stormaktenes påvirkning på nordiske beslutningstakere, som vil bli særlig behandlet i 4.5.

Helsingforsavtalen, er en traktat som ble undertegnet 23. mars 1962, og regnes som grunnlagsdokumentet for det fellesnordiske samarbeidet. Den er senere blitt revidert og tar til orde for å legge til rette for samarbeid og kontakt mellom landene på en rekke områder. Avtalen refereres til som Nordens grunnlov og er fundamentet i det politiske samarbeidet. Det at en samling små naboland har et så tett og institusjonalisert samarbeid er ikke vanlig. Det har både blitt kritisert og rost. Enkelte ønsker et enda tettere og mer forpliktende samarbeid, mens andre ønsker en tydelig og avgrenset sak til sak samarbeid. Det nordiske samarbeidet har i motsetning til EU ikke et uttalt mål om en stadig dypere integrasjon av landene. De store fremskrittene med pass- og arbeidskraftsamarbeidet ble gjort på 1950 og 1960 tallet.

I perioden 1968 til 1970 foregikk det forhandlinger om NORDEK, et nordisk alternativ til det europeiske fellesmarkedet inspirert av Roma traktaten (Sonne, 2007: 199). Det var blitt tatt lignende initiativ både i 1949 og 1954 fra svensk og dansk side, men da mente stortinget og næringslivet at det ikke var i Norges interesse med en felles nordisk tollunion (Gerhardsen, 1971: 246). Nordisk økonomisk samarbeid (heretter NORDØK) skulle være et nordisk fellesmarked, med tollunion og frihandelsavtaler. Samarbeidet skulle løse markedsutfordringene som hadde oppstått som følge av bruddet mellom European Economic Community (heretter EEC) og European Free Trade Association (heretter EFTA) (Nordby, 2007: 42-43). På den borgerlige side i Danmark var det store forhåpninger til et større marked for dansk landbruk og industri, gjennom ett felles nordisk marked. Fokuset skiftet utover på 1960 tallet og argumentasjonen var som tidligere, men det nordiske markedet ble byttet ut til det europeiske. Norge og Danmark så for seg å følge Storbritannia inn i EEC. Begge landene ønsket medlemskap i begge markedene, og så på en nordisk avtale som et skritt på veien mot en europeisk avtale (Nordby, 2007: 102). Dette kunne ikke Finland akseptere, da de balanserte sin utenrikspolitikk opp mot hensynet til Sovjetunionen. Finland forbeholdt seg retten til å avbryte forhandlingene om noen land påbegynte forhandlinger med EEC (Nordby, 2007: 63-64). NORDØK avtalen ble fremforhandlet, men aldri ratifisert av partene. Danmark og Norge påbegynte forhandlinger med EEC, på tross av kjennskapen til at det ville føre til at Finland ikke ville signere NORDØK avtalen.

Som vi vet ble det ikke noe av NORDØK. Og det var sikkert best så...men sett fra det finske økonomiske liv synspunkt opplever man sjelden en mer naiv tankegang bak et viktig vedtak... Vi forestilte oss at for eksempel Finland hadde oppnådd en likeverdig stilling med Sverige, uten å ta hensyn til den overlegne stillingen i svensk økonomisk liv (Kekkonen, 1983: 74-75).

Den finske beslutningen om ikke å signere NORDØK avtalen ble gjort kjent 24 mars 1970. Det ble formidlet fra finsk hold at de på daværende tidspunkt ikke kunne signere avtalen, siden noen av de nordiske landene forberedte forhandlinger med EEC (Sonne, 2007: 183). Det har tradisjonelt vært to ulike forklaringer på årsaken til at Finland ikke signerte avtalen, og de har til dels overlappet hverandre. Den første forklaringer har tatt utgangspunkt i at Finland ikke reelt ønsket NORDØK avtalen iverksatt, og valgte å benytte Danmarks og Norges ønske om EEC forhandlinger som begrunnelse for å

trekke seg (Nordby, 2007: 60-61). Var den reelle grunnen at Finland var så opptatt av å ta hensyn til Sovjetiske signaler, og slik la muligheten til ytterligere nordisk integrasjon fare (Nordby, 2007: 59)? Sovjetunionen var ikke positiv til tanken om et Nordisk marked, noe som kom tydelig frem i sovjetisk presse i forkant av og under forhandlingene (Sonne, 2007: 186). Sovjetunionen benyttet ikke makt til å presse Finland til å avstå fra å signere, og det ble aldri fremsatt noe ultimatum (Sonne, 2007: 187). Med forbehold om ny informasjon fra russiske kilder som per i dag ikke er tilgjengelige, konkluderer Sonne med at det er indre finske årsaker til at Finland valgte å ikke signere avtalen (Sonne, 2007: 210). Selve avtalen og avtaleteksten er det heller ikke noe feil med, sett fra finsk side (Sonne, 2007: 184). Det er ingen punkter det reageres mot, og det presiseres at det ikke er aktuelt å underskrive på nåværende tidspunkt. Med andre ord, det kan bli aktuelt å signere på et senere tidspunkt (Sonne, 2007: 184). I sitatet over fremgår det at Kekkonen mener avtalen ikke tok tilstrekkelig hensyn til forskjellen mellom finsk og svensk næringsliv. Det finske landbruket hadde ikke blitt effektivisert, så det var en frykt for å bli utkonkurrert av danske jordbruksvarer. Det er den samme Kekkonen Sonne peker ut som den ansvarlige for at avtalen ikke ble fullbyrdet.

It appears that the Finnish and other Nordic negotiators never took into account the fact that Kekkonen was first and foremost interested in power and like politicians in general was dependent on creating a strong and stable power base. In the same way, the negotiators probably never understood or accepted that it was in Kekkonen's interest to weaken his political rivals and competitors – especially in the domestic arena even if this meant that Finland missed the opportunity of receiving foreign investment which could speed up Finnish industrialisation, create new jobs and lead to a higher standard of living for the Finnish people (Sonne, 2007: 210).

Sonne mener det var en finsk politisk maktkamp som ble nådestøttet for den mest ambisiøse avtalen mellom de nordiske landene på flere tiår. Sonne argumenterer for at vi må forstå dette som en dragkamp mellom to fløyer i finsk politikk. Den ene fløyen, ledet av Koivisto, ønsker avtalen realisert. Den andre fløyen var ledet av Kekkonen som var president. I kraft av dette hadde Kekkonen fullmakt til selv å avgjøre om avtalen skulle inngås eller ikke. (Sonne, 2007: 191-192). Finland hadde mye å vinne på et

nordisk fellesmarked, men det å ikke signere avtalen var en beslutning av politisk karakter. Koivisto var positiv til NORDØK, og hadde ledet forhandlingene fra finsk side (Sonne, 2007: 190). Kekkonen på sin side fryktet at avtalen ville forstyrre hans plan om økt handel med Sovjetunionen og øvrige øst-stater. Beslutningen om ikke å signere avtalen tok han så tidlig som april 1969, ifølge dagboken (hvilken dagbok?). Dette var et år før den offisielle beslutningen ble tatt. (Sonne, 2007: 210). Koivisto og den finske forhandlingsdelegasjonen ble ikke informert, og de var også representanter for en alternativ finsk utenrikspolitikk. Om Kekkonen hadde ønsket, kunne han argumentert for avtalen ovenfor Sovjetunionen, noe han ikke gjorde (Sonne, 2007: 192). NORDØK ville styrket Koivisto, som på dette tidspunktet var statsminister for Sosialdemokratene. NORDØK var ikke viktig for Kekkonen, og derfor var han heller ikke villig til å benytte sitt handlingsrom ovenfor Sovjetunionen, eller gi sin konkurrent en politisk seier, derfor ble ikke avtalen signert av Finland (Sonne, 2007: 191-192). Det nordiske samarbeidet var populært blant befolkningen i Norden, og en del politikere overdrev den politiske viljen til nordisk integrasjon på dette grunnlaget (Sonne, 2007: 1). I tiårene som fulgte var det færre avtaler.

Når det gjaldt nordisk økonomisk samarbeid, var situasjonen den samme... På dette tidspunktet hadde Arbeiderpartiet alene flertall i stortinget og kunne ha vedtatt norsk tilslutning. Men en fant det ikke riktig å ha vedtatt en så viktig avgjørelse under samlet motstand fra næringslivet og opposisjonen i stortinget. Det skulle senere vise seg at både næringslivet og landet ville vunnet på det, dersom regjeringen og Arbeiderpartiet hadde stått på sitt standpunkt (Gerhardsen, 1978: 100).

Store deler av befolkningen og Arbeiderpartiet var positive til det nordiske samarbeidet. De så potensialet til Norden som en maktfaktor (Gerhardsen, 1971: 246-247). På tross av dette konkluderer Nordby i sin masteravhandling om NORDØK forhandlingene at det var helt urealistisk at avtalen skulle bli en realitet (Nordby, 2007: 101). Det var ikke reell vilje i Norge til en slik integrasjon i Norden. Snarere eksisterte et ønske om ikke å få skylden for at forhandlingene brøt sammen (Nordby, 2007: 102). Den norske forskeren peker på Norge som den reelt ansvarlige for at NORDØK ikke ble noe av. Den finske forskeren peker på intern finsk maktkamp, som den egentlige årsaken til at avtalen ikke ble ratifisert. Jeg er av den oppfatning at det var et reelt ønske blant store

deler av befolkningen i Norden, og store deler av den politiske elite som ønsket NORDØK. Grunnen til at avtalen ikke ble ratifisert var sentrifugalkraften, som ble redegjort for i teorikapittelet. Det norske næringslivet var vant til å eksportere til Storbritannia, og hadde vanskeligheter med å forutse at det markedet ville bli mindre viktig i årene fremover. I kombinasjon med egalitære krefter, som så med uvilje mot mulig svensk og dansk dominans i enkelte sektorer. Noe av de samme forklaringene mener jeg er gyldig også for Finland, da det enorme sovjetiske markedet virket mer forlokkende enn det Nordiske markedet som var betydelig mindre.

Nordisk politisk samarbeid er ikke kontroversielt, verken i befolkningen eller blant politikere. Det formelle nordiske samarbeidet består av 87 parlamentarikere fra de respektive medlemslandene som sitter i Nordisk råd. Norge, Danmark, Sverige og Finland har 20 representanter, mens Island har 7. Åland, Færøyene og Grønland har to representanter hver som trekkes fra deres lands representasjon. Danmark har derfor reelt 16 representanter og Finland 18. Parlamentarikerne er vanligvis valgt inn i sine respektive nasjonale parlament for et politisk parti. De nasjonale partiene er på nordisk nivå organisert i grupper ut fra sitt politiske ståsted. Slik at representanter fra partiet Moderaterna fra Sverige sitter i samme gruppe som representanter fra det norske partiet Høyre, den konservative gruppen. Øvrige grupper er Mittengruppen der Senterpartiet er representert fra Norge, den sosialdemokratiske gruppen, der Arbeiderpartiet er representert og den venstresosialistiske grønne gruppen, der Sosialistisk Venstreparti er representert. Gruppen «Nordisk Frihet» har ikke representanter fra norske politiske partier, og er representert med Sannfinnene og Dansk Folkeparti. Fremskrittspartiet har valg å ikke knytte seg til en gruppe av politiske partier i det nordiske samarbeidet, det har heller ikke Sverigedemokratene.

Den jevnlige kontakten og institusjonaliseringen av det nordiske samarbeidet er viktig for å forstå fremveksten av en nordisk politisk kultur. Parlamentarikerne fra de nordiske statene møtes, diskuterer og fremmer forslag i en annen form enn i de nasjonale parlamentene. Den nordiske politiske kulturen er preget av et sett av verdier som har vokst frem gjennom tiårene etter andre verdenskrig, basert på den regelmessige kontakten institusjonaliseringen har medført (Stedje, 2016). Kontakten mellom politikere organisert i grupper på tvers av nasjonen bygger over tid tillit og forståelse.

Det finnes en særegen nordisk politisk kultur i Norden, jeg vil bruke ord som tillit og åpenhet. Det demokratiske folkestyre står sterkt. Vi har vært vant til å ha høy tillit til våre politikere og det har vært lite korrupsjon. Vi har tatt ulike politiske valg, i EU og NATO. Men den politiske tenkningen, menneskelig sett, er lik. (Kleveland, 2016)

Nordisk råd har en rekke utvalg: Kontrollkomiteen, Presidiet, utvalget for bærekraftig Norden, utvalget for velferd i Norden, utvalget for vekst og utvikling i Norden valgkomiteen, utvalget for kunst og kultur i Norden (norden.org).

Forslagene fremlagt til Nordisk råd kan komme fra enkeltrepresentanter, eller ha støtte fra den gruppen representanten er tilknyttet. Forslagene har stor spennvidde og kan være forslag på løsninger av praktiske problemer i folks hverdag. Slik som muligheten til å pante drikkeflasker på tvers av landegrensene, på bakgrunn av økt grensehandel. Det kan også dreie seg om store visjonære forslag, som forslaget å utrede muligheten for en Nordisk føderasjon (se vedlegg 2). Dette forslaget ble stoppet av presidiet, som ikke gav noen forklaring på at dette forslaget ikke skulle behandles av Nordisk råd. Stedje mener presidiet ikke ønsket debatten om en nordisk forbundsstat. Dette kan ha sammenheng med at ingen politiske partier har skrevet inn i partiprogrammet at de ønsker en nordisk føderasjon. Per i dag er det kun enkeltpolitikere og noen ungdomspartier som offisielt støtter et slikt forslag i tillegg til Foreningen Norden. Forbundsstaten er fortsatt kun på visjonstadiet, og ikke dagsaktuell politikk. På tross av den politiske enigheten om å gjøre Norden til verdens mest integrerte region (Ministerråd, 2016a 10).

Så lenge forslaget ikke vurderes som dagsaktuelt, blir samarbeidet lite dynamisk og det mangler en brodd. I alle partier er det nordiske samarbeidet ukontroversielt, og det blir ingen tydelig debatt for og imot (Stedje, 2016).

Nordisk råds presidentskap, presidiet, er det høyeste beslutningsorganet. Det representerer Nordisk råd i tiden mellom sesjonene og har myndighet til å fatte beslutninger også imellom sesjonene. Det er 11 medlemmer i rådet, og de velges for 1 år av gangen. Det er ønskelig med bredest mulig bakgrunn, med tanke på land og partigruppetilhørighet. Medlemsforslagene vurderes av presidiet og en betenkning utformes. Dette er en anbefaling til Nordisk ministerråd om hva de bør gjøre med

forslaget. Om presidiet mener en sak haster, så har de også myndighet til å fatte avgjørelse i saken, uten å vente til neste sesjon.

I Nordisk ministerråd deltar statsråder fra de ulike medlemmenes regjeringer. Det er egentlig 10 ulike ministerråd som dekker et mangfold av sektorer. Det er samarbeidsministeren som utfører arbeidet på vegne av statsministeren, og som har det overordnede ansvaret for regjeringssamarbeidet. Samarbeidsministeren i det landet som innehar formannskapet, blir ordfører for samarbeidsministerene. Nordisk ministerråd har også sekretariat, og høyeste tjenestemann er generalsekretær Dagfinn Høybråten. Nordisk ministerråd har 20 pågående arbeidsgrupper. Disse jobber mot å finne nordiske løsninger på ulike samfunnsproblemer (norden.org).

Per i dag er det 15 pågående nordiske embetsmannskomiteer som forbereder og følger opp de årlige møtene til samarbeidsministerene. Dette er samarbeid på departementsnivå, der deltakerne har sitt daglige virke i sine lands respektive departement, og møtes for å finne felles nordiske praksis. Formålet er å unngå ulike nasjonale varianter som senere blir til hinder for samarbeidet mellom de nordiske landene.

Samarbeidet i Norden har endret seg etter tusenårsskifte. 1990 tallets samarbeid var preget av at Norden klarte aldri å tale med en tydelig stemme innenfor det europeiske samarbeidet (Strang, 2012). De nasjonale interessene vant over tanken om fordelene ved en felles nordisk blokk i viktige saker. Gradvis ut over 2000 tallet, da entusiasmen over østutvidelsen hadde lagt seg, ble igjen tanken om fordelene av tettere nordisk samarbeid viktigere. Ytterligere utvidelser av EU virket mindre sannsynlig, og den stadig tettere integrasjonen møtte stadig hardere motstand (Strang, 2012: 21-22).

I Norden fikk dette den effekten at enkelte vekket til live en gammel drøm om en forening av de nordiske statene. Dette gav seg både sosiale og politiske utslag. Økonomisk har den Nordiske integrasjonen foregått helt siden andre verdenskrig, men har tiltatt de siste årene.

Nordens tid er nå, og det vi trenger er at statsministerne sier dette for å gi Norden politisk legitimitet (Sandvik, 2016).

Uforpliktende nordisk samarbeid er ukontroversielt i Norge. Mer kontroversielt er et forpliktende politisk samarbeid. Norge har ved to anledninger hatt folkeavstemning om å søke medlemskap i EU. Selvråderetten og folkestyre var argumenter som ble benyttet mot norsk medlemskap i EU og EF. Ved å intervju lederen i «Nei til EU», er meningen å avdekke om en nordisk integrasjon kritiseres med de samme argumentene.

Vi er opptatt av nasjonalstaten, demokrati og suverenitet. Et kulturelt nordisk samarbeid og samarbeid på praktiske områder er vi positive til. De fleste av mine medlemmer ønsker at Norge skal forbli et fritt og selvstendig land. Vi ser tilbake på unionen med Sverige og Danmark som noe negativt. Det er ikke langt fremme blant våre medlemmers å ønske en samlet stat i Norden. (Kleveland, 2016)

Det nordiske samarbeidet er tuftet på at det skal være til nytte for deltakerne, og at landene står fritt til å trekke seg om de ikke finner det enkelte samarbeidsområdet fordelaktig for sitt land (Strang, 2012: 21-22). Denne måten å samarbeide på har blitt kritisert av parlamentarikere i Nordisk råd, og Per Olaf Lundteigen som sitter i Nordisk råd for Senterpartiet har også gitt lignende kritikk. Det finnes ambisjoner på nordisk nivå som ikke blir utløst på grunn av manglende forpliktelse fra deltakerne. Den nasjonale strukturen i seg selv er bremsende, da hvert land har noe å miste, og politikerne har større lojalitet til sitt lokalsamfunn, enn til Norden. Da kan fokuset være på den større nytten på lengere sikt. Det nasjonale kombinerer sammen språk, grenser og politiske ansvarsområder, noe som gjør at egentlige relativt tilfeldige grenser kan oppfattes som selvsagte.

Den nasjonale tenkningen blir sett på som en selvfølge og nesten naturgitt størrelse eller et historisk mål i seg selv. Spesielt innen samferdselssektoren, hindres utviklingen av at velgerne kun finnes på den ene siden av grensen (Stedje, 2016).

De politiske partiene ved de nasjonale parlamentene sender representanter til Nordisk råd. Regjeringene i de ulike nordiske landene er representert ved sine ministre. Det betyr at ingen er direkte valgt til Nordisk råd eller Nordisk ministerråd, men sitter der

som representanter for den nasjonale regjeringen eller sitt parti. Denne ordningen fører til at ministeriene føler seg mindre forpliktet ovenfor vedtak i Nordisk ministerråd, enn vedtak på nasjonalt nivå. Innbyggerne i Norden kan kun stemme på nasjonale partier med nasjonale partiprogram. I tillegg spiller partiene liten rolle i ministerrådet, da det er partigruppene som er avgjørende.

Snevre nasjonale sektorinteresser overstyrer fellesnordiske løsninger, ved at vedtak ikke iverksettes på nasjonalt. Den manglende fremdriften og lojaliteten til fellesnordiske saker undergraver potensialitet til det nordiske samarbeidet.

(Lundteigen, 2016)

Lundteigen etterlyser også et styrket Nordisk råd, som burde kunne fatte overnasjonale beslutninger på felter som er svært viktige på tvers av dagens nasjonalstatsgrenser. For Lundteigen dreier det seg om samferdsel, intranordiske vei- og jernbaneprosjekter som i dag ikke bygges på grunn av at samfunnet fokuserer i for liten grad på gevinst som kommer flere land til del. Forsvaret og sikkerhetspolitikken, der det ligger tunge føringer helt tilbake fra andre verdenskrig, om å velge amerikansk forsvarsmateriell.

Bevisstheten rundt dagens nasjonalstater er til hinder for å kunne etablere Norden som et troverdig alternativ. Det at det meste fungerer svært godt i alle de nordiske landene bidrar til at et nordisk alternativ ikke fremstår som nødvendig.

Spørsmålet om det foregår en integrasjon mellom de nordiske statene har ikke et entydig svar. På det politiske feltet finnes det vilje til integrasjon, men det nordiske perspektivet har en tendens til å bli underordnet den respektive nasjonale politiske dagsorden. Det kan virke underlig at et politisk tema med stor oppslutning ikke klarer å mobilisere nok kraft til endring. Dette har også en del politikere og byråkrater observert og tatt initiativ til å endre gjennom å få Nordisk råd til å bli mer dagsaktuell, dette kommer jeg tilbake til i 5.4.

4.2 Det sosiale samarbeidet i Norden

I dette kapitlet forsøker jeg å få frem hva som er viktig for at befolkningen i et område skal føle tilhørighet og felles identitet. Knyttes Norden sammen av en særegen nordisk kultur og en felles identitet? For å underbygge fremstillingen med tallmateriale, benyttes undersøkelse om hvordan befolkningen i de respektive nordiske landene reiser,

flytter, jobber og pendler i større grad enn tidligere på tvers av landegrensene. Denne måten å måle integrasjonsprosessen på kalles transaksjonsanalyse og ble redegjort for i 4.2 (Deutsch, 1967). Den sosiale integrasjonen, som jeg ønsker å måle, har blitt undersøkt ved å studere «Nordisk pendlingkarta» (Ministerråd, 2012). Der måles antallet pendlinger foretatt av personer som bor i et annet nordisk land enn det de jobber i, opp mot tidligere pendlinger. Det tallet vi finner vurderes opp mot de endringene i tidligere undersøkelser. Da alle de nordiske landene er økonomisk vellykkede, sammenlignet med omkringliggende land, er arbeidspendling ut av regionen begrenset. Da det ikke foreligger noen statistikk på pendling ut av Norden, har dette ikke blitt undersøkt. Sammenlignbare tall for pendling mellom nordiske land og ikke nordiske land ville styrket funnene, og kunne fortalt mer om integrasjonen styrkes mer mellom de nordiske landene kontra øvrige Europa. De nordiske landene er nettoimportører av arbeidskraft, og tallene for pendlingen ut av regionen ville bli små og preget av tilfeldige svingninger.

Den tradisjonelle definisjonen av en stat, er et avgrenset geografisk område der maktutøvelsen er organisert. For at staten skal regnes som en nasjonalstat, kreves det at statsgrensen, også representerer grensen for en dominerende kollektiv identitet. Denne identiteten er nasjonen og det skal også foreligge en fellesskapsfølelse (Hjellum, 2008: 12).

Siden Norden aldri har blitt realisert som stat i moderne tid, har heller ikke begrepet og identiteten tilknyttet begrepet blitt målbåret av statsledere eller annen elite som har sin posisjon i kraft av eller i relasjon til Norden. De nordiske identitetene er i større grad konstruert i speilbildet av den nordiske naboen, enn av tyskeren, britten eller russeren. Dette finner vi igjen når statene i Norden sammenligner seg med hverandre. Det er ulikheten som letes frem. Både skolen og historiefaget har blitt benyttet til å underbygge legitimiteten til en særegen nasjonal identitet, som skal skille seg fra de øvrige nordiske identitetene. Skolen er den viktigste institusjonen i å fremme nasjonalstaten, både fordi innholdet i kulturen er allmenndannende og det formidles til hele generasjoner.

Formidlingen av nasjonalstaten som den selvsagte og endelige konstruksjonen av vårt samfunn, reproduseres og legitimeres av eliten. En elite som har sine privilegier knyttet opp til den samme nasjonalstaten, og derfor ikke er tjent med en annen organisering. I hovedsak skjedde dette tidligere enn tidsepoken denne oppgaven omhandler. I samtiden

er det i større grad en reproduksjon av sannheten om nasjonalstaten som historiens endelige mål.

«Nordenforestillinger i dansk politik» undersøkte begrepet «Norden», og analyserte hvordan det ble benyttet i den danske debatten i tiårene etter andre verdenskrig. "Norden" ble brukt for å oppnå innenrikspolitiske ambisjoner, og innholdsmessig varierte det i tid og med avsender (Sørensen, 2004). Når en sosialdemokrat snakket om nordiske verdier, dreide det seg om velferdsstat og sosial trygghet. Når politikere fra andre partier snakket om nordiske verdier var det andre forhold de la vekt på som typisk nordisk (Sørensen, 2004: 89). Sørensen understreker at begrepet Norden ga mening, både blant velgerne og politikerne, men hva det konkret betydde varierte. Fokuset de første årene etter krigen var på opprustning og ett eventuelt militært samarbeid. Senere ble fokuset på bevaring og beskyttelse av den nordiske samfunnsmodellen, spesielt blant sosialdemokratene. På slutten av 1960 tallet endret sosialdemokratene argumentasjonen, fokuset ble på et ønske om å eksportere den nordiske velferdsmodellen. Det endrete standpunktet la til rette for medlemskap i EEC/EF. Oppfattelsen av Norden som noe positivt er gjennomgående i analysen av dansk politikk i tidsrommet mellom andre verdenskrig og inntredelsen i EF. Partiene legger vekt på ulike sider som typiske nordiske verdier, relatert til egen politikk og skiftende tider. Det var tverrpolitisk enighet om Norden som noe eget, med til dels felles historie og verdsett i Danmark, hva dette verdsettet inneholder, er det derimot ikke enighet om (Sørensen, 2004: 205).

Det eksisterer ulike forståelser blant forskere på hvordan man skal forstå identitet. En retning representert ved Eric Hobsbawm mener nasjonalidentitet er skapt av en statsbyggende elite. Denne konstruksjonen overføres så fra eliten til befolkningen gjennom bevisst politikk. Hobsbawm hevder at tradisjonene i de moderne statene er oppfunnet, og han fremstår som kritisk til nasjonalismen (Hobsbawm, 1996). I Storbritannia var det religion og krig som ble benyttet til å konstruere en britisk identitet. De katolske franskmennene ble speilbilde av de protestantiske britene, og noe befolkningen kunne samle seg om. Nasjonal identitet kan oppfattes som en videreføring av språklige og kulturelle fellesskap som er eldre enn nasjonalstatene. Anthony D Smith kan representere ytterpunktet innen denne retningen ved sitt fokus på de lange historiske linjene. Anderson har et mellomstandpunkt, men likevel nærmere Hobsbawm. Han

snakker om forestilte fellesskap. Det er ikke mulig å føle ekte fellesskap med innbyggerne i en stat, da det er for mange individer å forholde seg til. For å løse dette, forestiller vi oss et fellesskap med dem. Slik konstruerer vi en virkelighet som passer, og dermed får vi en felles identitet (Anderson, 1996). Med denne forståelsen av identitet finner vi muligheten til å inneha flere identiteter, uten at de nødvendigvis fortrenger hverandre. Identitetene kan symboliseres ved en løk, lag på lag med ulike identiteter som ikke er til hinder eller skade for hverandre. Vi har alle ulike identiteter, det kan bli tatt utgangspunkt i kjønn, alder, yrke, sted, verdier. Hvilken av dem som er viktigst varierer fra person til person, men også ut i fra konteksten personen befinner seg i. I dagens Norden kan man inneha ulike identiteter uten de kommer i konflikt, eller fortrenger øvrige identiteter.

Tabell 4 Ulike identiteter (egen tabell).

Trønder	Nordmann	Europeer	
Trønder	Nordmann	Nordboer	Europeer

Media og politikerne er naturlig opptatt av nasjonal tenkning. Dette preger samtalen i alle de nordiske statene, helt siden opprettelsen av dagens nasjonalstater. Behovet og ønsket om en nordisk offentlighet fremsettes av de som mener de nordiske samfunnene har felles utfordringer, og som mener det ville være en berikelse med en større offentlighet som inkluderte hele Norden. Fredrik Skavland har blitt hyllet for sin evne til å gi det norske og svenske tv publikummet noen felles preferanser. Den norske tv serien Skam, har på lignende vis gjort dansker og svensker oppmerksomme på at det lages severdige serier også i Norge. Nordiskproduserte serier og programmer er viktige unntak, men hovedregelen er at det nordiske publikummet konsumerer nasjonal, britisk eller amerikanske filmer og serier. Dette blir selvforsterkende, da det oppfattes og konkluderes med at folk ikke er interessert i de andre nordiske land. Det er et gjennomgående spørsmål blant dem som interesserer seg for Norden, hvorfor ikke media skaper et felles nordisk marked for sine aviser, radioer og tv programmer.

"I media finnes det en iboende skepsis mot nordiske løsninger. Derfor har vi starten Broen xyz. Det har nemlig aldri vært viktigere å forstå naboen og ny teknologi gjør dette mulig" (Sandvik, 2016)

Befolkningen i de nordiske landene plasserer seg tett opp til hverandre i internasjonale undersøkelser om verdispørsmål. Verden utenfor, oppfatter i større grad Norden som en kulturell enhet. Da vektlegges kulturelle likheter, det som blir observert er relativt like samfunn med høy grad av tillit i befolkningen. Dette nordiske særtrekket blir i mindre grad avslørt blant nordboere selv. Dette kan i noe grad skyldes at de nordiske nasjonale identitetene er konstruert som et speilbilde på den nordiske naboen. Nordmenn i kontrast til svensker og dansker osv. Dette hindrer oss i å lete etter likheter, og får oss i større grad til å fokusere på ulikheter.

Jeg mener det kan være vel så store forskjeller innen Norge mellom øst vest og nord sør i Norge enn mellom landene Norge, Sverige og Danmark.
(Stedje, 2016).

Selvsagt utvikler det seg ulike kulturer i ulike organisasjoner, dette betyr ikke at denne forskjellen handler om forskjeller mellom landene. Det handler om ulike kulturer innenfor organisasjoner. Om land bygger opp et selvstendig statsapparat, er det naturlig at det oppstår ulikhet. Dette kjenner vi også til fra Norge, med kommunesammenslåinger eller ulike kulturer innenfor offentlige etater.

Skandinavistene på 1800 tallet ønsket en ny statsdannelse med Norge, Danmark og Sverige (Hemstad, 2004: 188). Tanken var populær på denne tiden i Europa, og Italia var samlet med ideen om forening geografisk område med språklig likhet. I Tyskland var det i befolkningen også et ønske om en tysk stat basert på likheter i språk og kultur. Skandinavistene hadde i hovedsak sine tilhengere blant studenter og kultureliten, mens statslederne var mindre begeistret.

Skandinavismen blir fortsatt vurdert som et relativt mislykket politisk enhetsprosjekt...Men jeg mener det finnes en interessant forhistorie og en virkningshistorie, og da særlig utenfor det storpolitiske felt (Hemstad, : 189).

Nordismen som overtok etter Nyskandinavistene innebar en utvidelse i geografisk betydning da Finland og Island ble inkludert. Innenfor Nordismen var man mer opptatt av samarbeid og fellesskap mellom de nordiske statene, og den politiske brodden gikk

litt ut av bevegelsen (Hemstad, 2004: 190). Dette passet statslederne bedre, og ble ikke oppfattet som en trussel mot eksisterende stater.

Etter 1905 ble språket benyttet for å legitimere Norge som selvstendig nasjonen. I stedet for å fokusere på språkligheten i Skandinavia ble forskjellene vektlagt. Dette ble svært tydelig gjennom målsaken, og målsaken er til dels fortsatt er en viktig kulturell markør. Om vi sammenligner dialektforskjellene både i Italia og i Tyskland før samlingene var forskjellene større enn mellom dansk, norsk og svensk (Wolff, 2016: 156)¹

Skandinavisk regnes som kjent ikke som ett språk i dag, men beslektede språk.

«Nordisk pendlingskarta 2012» benytter tall fra 2009, og er det nyeste tilgjengelige tallmaterialet for pendling mellom Norge, Danmark og Sverige (Ministerråd, 2012). Det er i hovedsak svenske som pendler til Danmark og Norge. Pendlerne arbeider i mange ulike bransjer, med handel og omsorg som de største bransjene. Denne statistikken har blitt utarbeidet siden 2001. I denne perioden har pendlingen mellom landene økt fra omtrent 24 000 i 2001 til omtrent 54 000 pendlere i 2009 (Ministerråd, 2012: 13). Om finske pendlere medregnes kan vi anta at 60 000 nordboere pendlet til et annet nordisk land i 2009. Dette er en dobling siden registreringen startet i 2001. En del av pendlerne velger å innvandre til landet der de jobber. 8 % av de svenske pendlere som jobbet i Norge i 2009, emigrerte i 2010. Norge og Danmark er de to mest attraktive landene for svensker som emigrerte i 2011. Det er en ønsket utvikling fra myndighetene i alle de nordiske landene at arbeidsledige skal finne jobb i et naboland (Ministerråd, 2012: 7).

Nordboere bør oppfordres til å bo, studere og arbeide på tvers av landegrensene. Dette er ikke bare et eliteprosjekt, men for folk flest (Stedje, 2016).

Den økonomiske logikken er at det landet som har arbeidsledighet, skal slippe å betale trygd, samtidig som det landet med mangel på arbeidskraft skal få utført tjenester som

---

¹ Bare mellom 2,5 % og 10 % av befolkningen behersket italiensk, øvrige snakket fransk eller dialekt. Høytysk oppstod under reformasjonen og utviklet seg til standardspråk i de tyske områdene, spesielt i tiden etter andre verdenskrig har språket blitt standardisert.

ellers ikke hadde blitt utført. Om konjunktorene snur, er tanken at strømmen av arbeidskraft også skal snu. I tidligere tider var det finner og nordmenn som fant seg jobb i den svenske industrien, og som flyttet og bosatte seg i nabolandet. Det er ikke lenger like nødvendig å flytte, da bedret kommunikasjon har gjort det mulig å bo i ett land og arbeide i et annet (Ministerråd, 2012: 35). Om dette øker integrasjonen eller bremser den er noe usikkert. Ved å bosette seg i et naboland blir man i større grad en del av landets fellesskap enn om man kun tilbringer arbeidstiden der. På den andre siden er omfanget av dagens reise og pendling betydelig større og omfatter langt flere mennesker enn tidligere.

Dette er det området vi først vil merke endringene. Norden er populært blant folk, og mens politikerne har fokuset rettet mot EU, ønsker folket mer nordisk samarbeid. Svært få i befolkningen er imot nordisk samarbeid, men politikerne leverer ikke så mye nordisk samarbeid som befolkningen har ønsket i de siste 20 til 30 årene. Det kan dokumenteres en økning i pendlingen mellom de nordiske landene, spesielt er det svensker som pendler i økende grad til jobb i Norge og Danmark. Økt folkelig kontakt på tvers av landegrensene vurderes å ha en integrerende effekt på landene. Om dagens pendling erstatter tidligere flyttinger mellom landene i Norden, eller kommer i tillegg, vet vi ikke med sikkerhet. Det at nordboere fritt kan flytte mellom de nordiske landene gjør at ikke alle som i en periode oppholder seg i et annet nordisk land enn sitt eget fanges opp av statistikken.

Innebär möjligheten att pendla mellan länderna att den nordiska integrationen har ökat eller skulle den varit större om man inte haft möjlighet att pendla utan istället flyttat till grannlandet för att finna jobb? (Ministerråd, 2012: 35).

Det vi kan konkludere med er at Norge og Danmark er de mest populære land å emigrere til for svensker. Sverige er også blant de mest populære land å emigrere til fra Danmark og Norge. Det er vanskelig å konkludere om svensker, nordmenn og dansker blir mer nordiske av dette, men det er en indikator for økt kontakt.

4.3 Det økonomiske samarbeidet i Norden

Norden er ikke en samlet økonomisk enhet, og de enkelte medlemslandene er til dels konkurrenter både på nasjonale og det internasjonale markedet. Den økonomiske

integrasjonen mellom de nordiske landene er sterk. Dette vises ved at eksport, investeringer og innvandring er høy mellom landene. Per i dag har alle de nordiske landene velfungerende økonomier som i varierende grad retter seg mot eksportmarkedene. I kapittel 3.2 kom det frem at flere integrasjonsteoretikere mener økonomi er den viktigste enkeltfaktoren i integrasjonsteori. Om handelen øker i et område og økonomien flettes sammen, skaper dette ifølge spilloverteorien ringvirkninger over til øvrige deler av samfunnet (Haas, 2004: 313-315). Det er ikke en selvfølge at geografisk nærhet fører til økt kontakt, og mer samhandel. Dette tar jeg med meg, og vurderer handelen i Norden. Hvor stor er handelen mellom de nordiske landene, og kan den være viktigere enn handelen med større land som Kina, USA eller Tyskland og Storbritannia? Er økonomien en driver eller bremsekloss i en nordisk integrasjonsprosess? Ved å vurdere Norden ved hjelp av europeisk integrasjonsteori er det økonomien skiller seg ut som en av de viktigste integrerende faktor som fremstår som relevant å undersøkes nærmere. Dette gjøres ved å vurdere samhandelen innen Norden i dag, opp mot samhandelen i 1980. Har det vært en økonomisk integrasjon i denne perioden bør det kunne tallfestes gjennom økt samhandel. Denne måten å måle integrering på er utviklet av Karl E Deutsch, som mente at politiske fellesskap måtte resultere i endret adferd hos befolkningen (Deutsch, 1964).

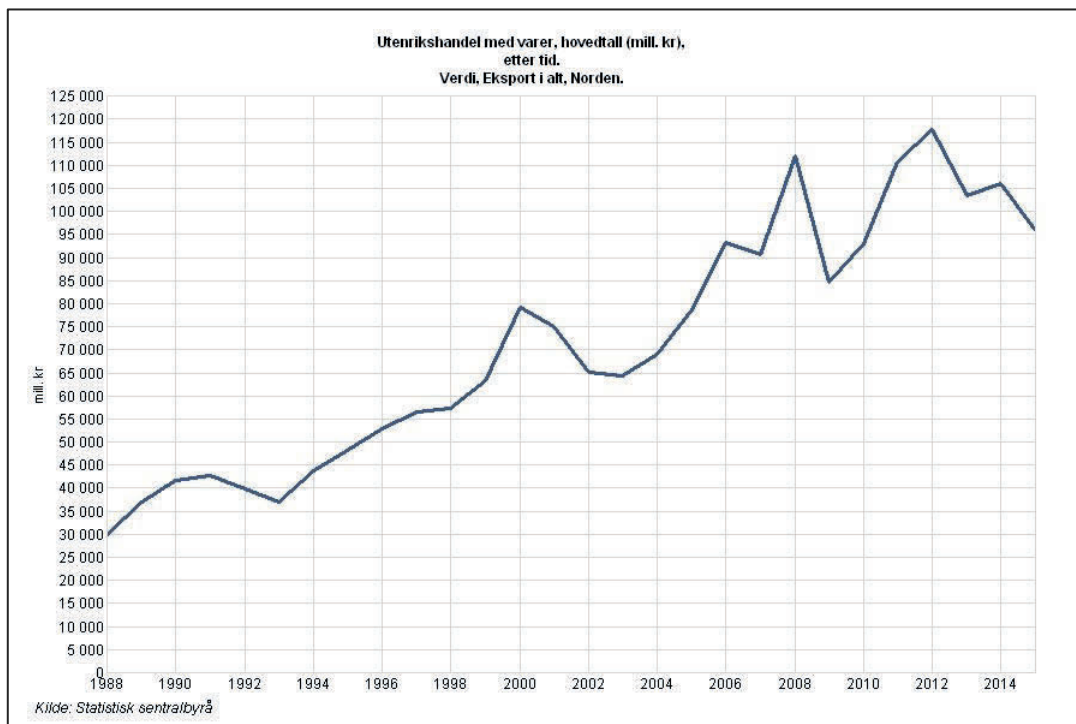
Næringslivet i Norge, Sverige, Danmark og Finland tenker nordisk, og mer handel skjer innenfor regionen. Økonomien i Norge har vokst og blitt Sveriges viktigste enkeltmarked for eksport, fulgt av Tyskland og USA.

Tabell 5 Oversikt over ti største markedene for svensk eksport i 2015 (Statistiska centralbyrån, 2016).

Land	Kronor
Norge	122 miljarder
Tyskland	121 miljarder
USA	91 miljarder
Storbritannien och Nordirland	85 miljarder
Danmark	81 miljarder
Finland	79 miljarder
Nederländerna	61 miljarder

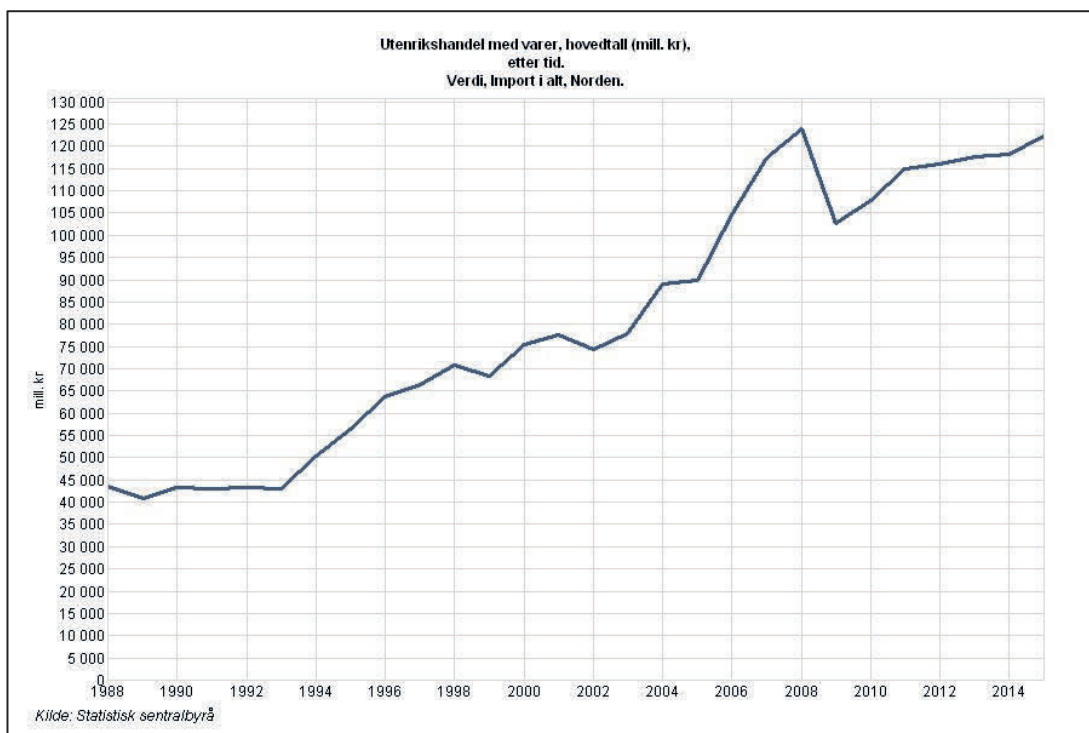
Land	Kronor
Belgien	52 miljarder
Frankrike	49 miljarder
Kina	45 miljarder

Samhandelen Norge har med øvrige Norden er også betydelig. I fig. 1 ser vi at Norge eksporterte i 1988 for rundt 3 milliarder NOK til øvrige Norden. Dette har økt til 9,5 milliarder NOK i 2015, med en topp i 2011 på 11,5 milliarder NOK. Det var mer enn det dobbelte av Norges eksport til Nord- og Mellom-Amerika i samme periode.

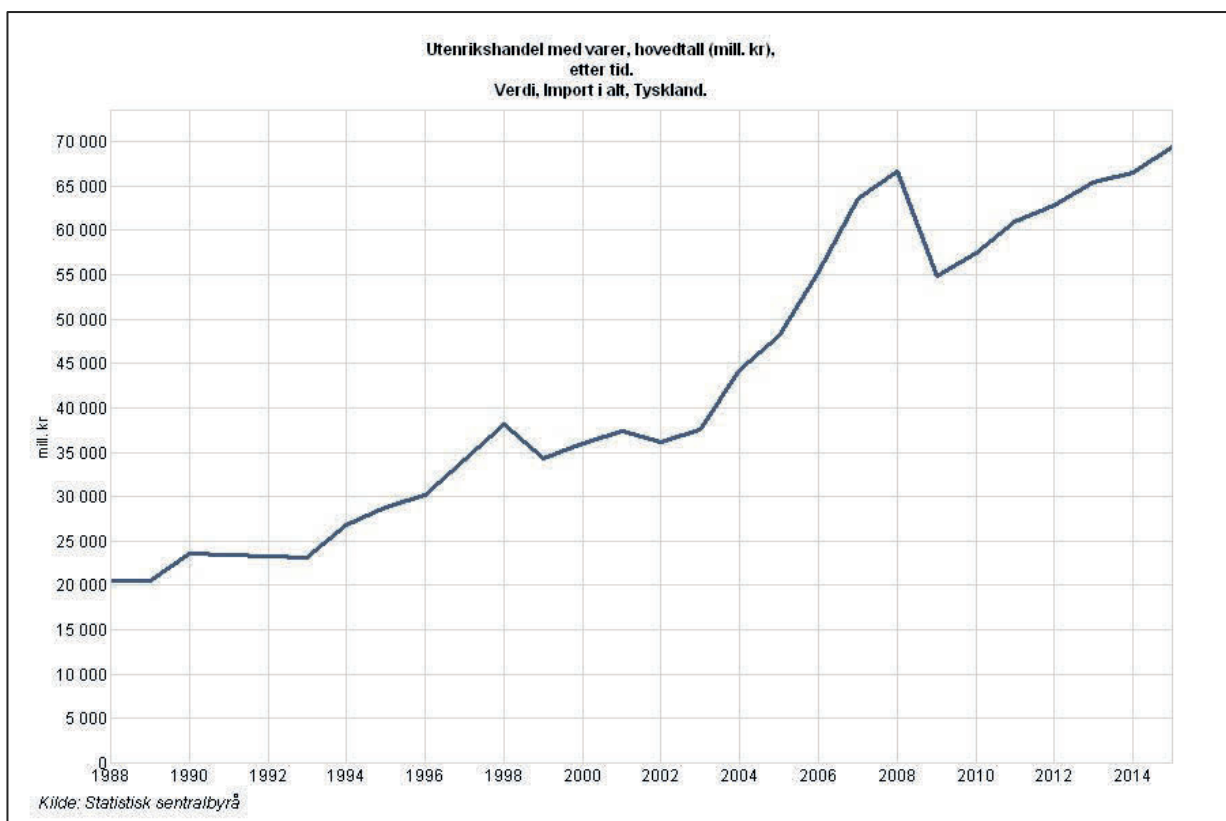

Figur 1 Norges eksport til øvrige Norden (Statistisk sentralbyrå, 2017).

Sverige har blitt det landet Norge importerer mest fra, i fig. 2 ser vi at importen til Norge fra Norden har økt. Fra å ha importert varer for 4 - 4,5 milliarder nok i 1988 har det økt til rundt 12 milliarder kroner i 2015. Dette er mer enn det dobbelte av importen fra Nord- og Mellom-Amerika. Det at Norge handler dobbelt så mye med øvrige Norden, som et område med flere hundre millioner mennesker, underbygger viktigheten av våre naboland.

Figur 2 Import til Norge fra Norden (Statistisk sentralbyrå, 2017).

Figur 3 Norges import fra Tyskland (Statistisk sentralbyrå, 2017).

Norden sin betydning for Norge sammenlignet med Tyskland er tydelig. Tallene viser at Norden som en samlet handelspartner er viktigere for Norge enn Tyskland. Utviklingen over tid viser at handelen mellom Norge og Tyskland, har hatt samme trend som i forholdet til Norden. Dette er overraskende, vi sammenligner øvrige Norden med Europas største økonomi, som også har blitt utvidet med 20 millioner innbyggere i løpet av perioden som sammenligningen strekker seg over

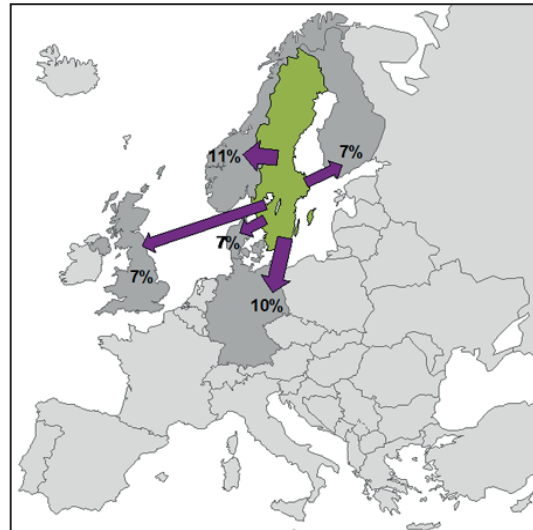
Dette er med på å vise at de nordiske landene i dag er svært avhengig av hverandre økonomisk. Tallene tyder på at samhandelen øker ikke bare i rene tall, men også i andel. Den begrensede størrelsen på hvert enkelt land, hindrer ikke Norden i fellesskap i å være en formidabel økonomisk aktør for Norge.

Sverige er en større industrinasjon enn Norge, og eksporterer varer til hele verden. På tross av dette er de andre nordiske landene viktige markeder for svensk industri. Vurderer vi betydningen av å ha Norden som et hjemmemarked for svenske foretak, blir gevinsten betydelig høyere. Der troner Norge alene på toppen som største marked for eksport, foran Tyskland. Summeres øvrige Norden blir det viktigere enn Kina, USA og Storbritannia tilsammen.

Figur 4 Viktigste importhandelspartnere for Sverige (Statistiska centralbyrån, 2016).

Figur 5 Viktigste eksporthandelspartnere for Sverige (Statistiska centralbyrån, 2016).

Tyskland er det landet Sverige importerer mest fra, dobbelt så mye som neste land. Summeres importen fra et samlet Norden, vil det være klart største handelspartner. Denne uvanlige summeringen jeg har gjort, er et forsøk på å få frem de nordiske landenes betydning for hverandre, og at Norden sett som en samlet enhet utgjør en betydelig størrelse.

Ingen av de nordiske landene har et hjemmemarked som er stort nok til at bedrifter kan vokse seg store innenfor egne landegrensler, før de begynner å konkurrere internasjonalt. Dette har resultert i at vi kan risikere å ende opp som filialland, der internasjonale selskaper er representert, men ikke ønsker å ha base eller hovedkontor. Wetterberg mener denne problemstillingen kan løses ved at de små nordiske markedene blir et stort nordisk hjemmemarked med 26 millioner kjøpesterke innbyggere. Det nordiske markedet blir da stort nok til at nordisknæringsliv kan bygge seg opp her, før de begynner å konkurrere globalt.

Hva en ytterligere integrasjon mellom Norden hadde betydd for samhandelen kan jeg ikke stadfeste. Det som er kjent, er at dagens nasjonale regelverk er med på å bremse og utsette en pågående økonomisk integrasjon mellom de nordiske økonomiene.

Ut i fra statistikken forstår vi at økonomiene i Norden er viktige for hverandre og tallene indikerer at samhandelen er økende både i absolutte tall, men også justert opp mot de

endringene i volumet for den enkelte stat. Den økonomiske integrasjonen som vi ønsker å undersøke, måles i antallet transaksjoner opp mot tidligere transaksjoner for på den måten å finne ut om det er en reell økning i samhandelen.

4.4 Forsvar og sikkerheten i Norden

Dette kapitlet er todelt der jeg i første del undersøker de politiske avveiningene som ble gjort rundt en nordisk forsvarsunion etter krigen. For å forstå det norske standpunktet har om NATO og et eventuelt nordisk forsvarsforbund har jeg i hovedsak benyttet politiske biografier. Ut over dette har Hovbakke sin doktorgradsavhandling der han undersøkte «Nordenforestillinger i Dansk Politik 1945 – 1968» blitt benyttet, for å danne meg et bilde av den politiske diskusjonen rundt et eventuelt nordisk forsvarsforbund for Danmark. Andre del som omhandler perioden etter Sovjetunionens oppløsning og frem til i dag, og undersøker behovet og viljen til ett nytt nordisk forsvarssamarbeid. Til dette benyttes i hovedsak offentlige dokumenter, småstatsteori og intervju med Diesen. Avslutningsvis mener jeg det er relevant å se etter likheter og forskjeller i argumentene som ble benyttet i diskusjonen rundt nordisk forsvarsunion, og argumentene som benyttes i dagens debatt om økt forsvarssamarbeid i Norden.

Andre verdenskrig førte til fundamentale endringer i sikkerhetssituasjonen for Norge og Norden. Det burde også oppløsningen av Sovjetunionen ført til. Norge og Norden har ikke revurdert Norden som en relevant sikkerhetspolitisk garantist. Norden har ikke manifestert seg som en tydelig maktblokk i Nord-Europa, og i stedet har Russland som en regional stormakt overtatt rollen som potensiell trussel.

Etter andre verdenskrig ble det etablert en verdensorden med to dominerende aktører, USA/NATO og Sovjetunionen/Warszawapakten, noe som har blitt avsluttet med oppløsningen av Sovjetunionen. Norden bestod da som nå av flere mindre makter som ikke utgjorde en trussel ovenfor hverandre. Behovet for å ha et militært forsvar var grunnet i frykten for makter utenfor Norden, noe som fortsatt gjelder. De nordiske statslederne var og er fortsatt enige om denne virkelighetsforståelsen. I de første årene etter andre verdenskrig var verden preget av en krigsfrykt, og det hastet med å skaffe militært materiell, spesielt til det danske og norske forsvaret. Da landene ikke anså det som realistisk å produsere dette selv, ble Sveriges rolle, som en mulig og troverdig leverandør viktig om Norden skulle ha mulighet til ikke å knytte seg opp mot en av

supermaktene. Norge valgte NATO, og USA som hovedleverandør av krigsmateriell, en linje de har holdt seg til helt opp til samtiden. Likevel fremstår Norden på nytt som et aktuelt område når forsvaret planlegger for fremtiden, dette kommer frem når forsvaret tenker langsiktig om muligheten for en nordisk blokk (Diesen, 2015: 117) Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 5.3.

Etterkrigstidens sikkerhetspolitikk i Norden skilte seg dramatisk fra mellomkrigstiden. De nordiske statene hadde ved flere anledninger drøftet muligheten for militært samarbeid før andre verdenskrig.

Da freden var sluttet (vinterkrigen, min anmerkning), vendte den finske regjeringen seg til den svenske og norske regjeringen og ba om at de sammen skulle drøfte muligheten for et forsvarsforbund... På norsk side var tankegangen den gamle: Troll vær deg selv nok. (Lie, 1980: 457).

Etter ulike erfaringer fra krigen prøvde de på nytt, med å forhandle om et nordisk forsvarsforbund (Gerhardsen, 1971: 200). Dette var lenge hovedalternativet for både Norge, Sverige og Danmark (Gerhardsen, 1971: 199-201). Finland var falt fra som aktuelt medlem etter å ha undertegnet en vennsapsavtale med Sovjetunionen, som en del av fredsavtalen (Kekkonen, 1983: 62-63). I de første årene etter andre verdenskrig var temaet om nordisk forsvarsunion meget aktuelt. Bland sosialdemokratene blir Norden fremholdt som muligheten å holde Danmark nøytralt (Hovbakke, 2004: 67). Dette hadde også vært politikken til alle de nordiske statene i mellomkrigstiden. Knudsen hevder også at selve tenkningen om sikkerhetspolitikken i Norden ble endret etter andre verdenskrig, da verden ble delt inn i maktblokker.

Det som skilte de nordiske landenes sikkerhetspolitisk i 1949 var viljen til å stole på hjelp fra vestmaktene, uten at landet formelt var en del av Atlanterpakten. Om krigen skulle bli en realitet. Norge ønsket å sikre seg en viktig nok posisjon hos vestmaktene til at de ville gripe inn for å forsvare norsk suverenitet. Den norske forståelsen av egen situasjon passer med det Knudsen skriver om småstater og deres tendens til å knytte seg opp til en stormakt. Både Sverige, Danmark og Norge så på dette tidspunktet på Sovjetunionen som den største militære trusselen. Alle tre landene anså det som nødvendig med militær bistand fra vestmaktene om det skulle bli krig med

Sovjetunionen. Nøytralitetspolitikken hadde også blitt håndhevet i felles forståelse i mellomkrigstiden. De danske socialdemokratene vurderte Danmark som for svakt, til ensidig å håndheve en nøytralitet. I et felles nordisk forsvarsforbund ville dette derimot være mulig. Norge mente de hadde dårlig erfaring med sin nøytralitetspolitikk etter andre verdenskrig. Det hadde ikke eksistert et formelt politisk samarbeid i Norden på denne tiden, og de nordiske politikerne hadde ikke et langvarig institusjonalisert samarbeid å bygge videre på, slik det har blitt senere.

Militær bistand fra vestmaktene var nødvendig, og da var den mer effektiv om dette var planlagt på forhånd. Dette var et absolutt krav fra Norge, og da Sverige fastholdt kravet om nøytralitet besluttet Norge å søke medlemskap i Atlanterhavspakten i 1949. Sverige mente Norden hadde muligheten til å balansere mellom Sovjetunionen og vestmaktene dersom Norden ble en nøytral blokk. En slik balanse ville også gi mindre sjanser for å bli trukket inn i en krig som ikke direkte handlet om nordiske landområder, og det var mulig å håpe at en beslutning om nøytralitet ville bli anerkjent og respektert i Moskva. Resultatet ble en sikkerhetspolitisk oppsplitting av Norden, der Finland ble knyttet opp til den ene supermakten, mens Norge og Danmark knyttet seg opp til den andre. Sverige forsøker å balansere dette, ved å hevde sin nøytralitet.

Den danske statsministeren Hans Hedtoft ledet en mindretallsregjering fra 1947 til 1950. Hedtoft ønsket felles forsvarsforbund, og generelt refererte han til felles nordiske verdier, og kalte nordmenn og svensker for broderfolk. Sosialdemokratene hadde ikke like stor oppslutning i Danmark, som i øvrige Skandinavia. Det var et håp fra danske Socialdemokratiet at tettere nordisk samarbeid kunne styrke Socialdemokratiet sin posisjon i Danmark. Haakon Lie mente Hedtoft var den største nordisten på denne tiden, og at han var villig til å gjøre alt i sin makt for å unngå at Norden skulle velge ulike sikkerhetspolitiske løsninger (Lie, 1985: 314). Denne argumentasjonen var vanlig, og ble benyttet også av andre politiske partier. Det som i hovedsak skilte Socialdemokratiet fra de andre partiene i Danmark, var ønske om å definere sin egen politikk som en del av det spesielt nordiske, med referanse til Arbeiderpartiet i Norge og Socialdemokraterna i Sverige (Hovbakke, 2004).

Det Konservative Folkeparti og Venstre var tilhengere av den nordiske forsvarsunionen. Der Socialdemokratiet ønsket at forbundet skulle muliggjøre videre nøytralitet, ønsket

opposisjonen at forbundet skulle føre Danmark i allianse med vestmaktene. De hadde et reelt ønske om å få til forsvarsforbundet. Det var to hovedargumenter for dette på borgerlig side; et ønske om å ruste opp forsvaret i Danmark, men også for å kunne knytte Danmark opp mot vestmaktene (Hovbakke, 2004). Det interessante er den brede politiske enighet det var i Danmark om å tre inn i et nordisk forsvarsforbund. Uenigheten var om formålet var å knytte Danmark tettere opp mot vestmaktene, eller om det var og videreførte en nøytralitet som hadde lang tradisjon i Norden.

Danskene forsøkte mekling mellom norsk ønske om atlantisk tilknytning og det svenske om nøytralitet. På spørsmål fra opposisjonen svarer Hedtoft at førsteprioriteten for regjeringen er å forsøke å få til forsvarsforbundet. Om forbundet skulle være nøytralt, eller knyttet til Atlanterpakten, var likevel ikke det viktigste for danskene. Det viktigste var å forsøke å få til en nordisk løsning på sikkerhetspolitikken (Hovbakke, 2004).

Kekkonen kaller denne splittelsen for «nordisk balanse» og mener det tydeliggjør den store respekten og pragmatismen de nordiske folk har for hverandre (Kekkonen, 1983: 87-88). Ingen av de nordiske statene kunne føre en selvstendig utenrikspolitikk, til det var de for maktesløse. Selv om politikerne hadde valgt et regionalt forsvarsforbund, er det vanskelig å tenke seg muligheten til å føre en selvstendig linje ovenfor supermaktene USA og Sovjetunionen.

Ut i fra den danske debatten om nordisk forsvarsforbund kan vi dele partiene opp i to hovedretninger. De som mente at Norden var et unikt fellesskap, og ikke trenger noen konkrete argumenter for å samarbeide eller knytte seg sammen. Dette er i hovedsak sosialdemokraters syn, og Hedtoft kan representere dem. For han er det nordiske samarbeidet et mål i seg selv, og ikke kun et middel til å oppnå andre mål. Den andre retningen ønsker et nordisk forsvarsforbund for å oppnå konkrete gevinster. Enkelte anså det også som en mellomløsning, før en fremtidig tilknytning til vestmaktene.

Norden var splittet i sitt forsvar og i sin sikkerhetspolitikk under den kalde krigen. Etter flere tiår med kald krig, der den sikkerhetspolitiske situasjonen i Norden var fastlagt, ble det mulig med en ny dynamikk etter 1991. Etter oppløsningen av Sovjetunionen har de nordiske landene i større grad forsøkt å behandle forsvar og sikkerhetspolitikk i fellesskap. Selv om mye er ulikt mellom situasjonen i Norden da og nå, mener jeg det

finnes det noen konstante faktorer som gjør en sammenligning relevant. Den geografiske plasseringen har ikke endret seg. Einar Maseng har skrevet at Norden ut i fra sin geografiske plassering skulle vært nøytrale stater, og at de har felles geopolitiske utfordringer (Maseng, 1952: 156).

Det har kommet noen konkrete resultater etter at Finland ble mer fristilt sikkerhetspolitisk. Finland og Sverige er ikke er fullverdige medlemmer i NATO, men har nærmet seg både i ord og handling. Begge landene er i dag partnerland til NATO, noe som innebærer felles øvelser og deltagelse i NATO operasjoner (North Atlantic Treaty Organization). Mye tyder på at selve grunnlaget for å tenke Norden som en militær enhet, eller i det minste med tette bånd, er gyldig også i dag. Når Forsvarets Forskningsinstitutt tenker langsiktig frem mot 2040, fremheves også Norden som en mulig blokk i fremtiden (Diesen, 2015).

Sikkerhetsfellesskapet innad innebærer videre at sikkerhetspolitikken i alle nordiske land primært er rettet utad, mot stater - spesielt stormakter - utenfor subregionen. (Knudsen 1994: 248).

Sikkerhetspolitisk har Norge, Sverige og Finland felles utfordringer, og militært kalles landene en strategisk øy, da forsyninger i hovedsak må komme ved sjøtransport.

Uten å benytte sjøtransport er de, per i dag avhengige av stormakt som kan projisere makt over sjøen, det er det kun USA, og i noe grad Storbritannia som kan (Diesen: 2016).

Danmark er geopolitisk knyttet til kontinentet, og har ikke de samme utfordringene som Norden forøvrig. Da de ikke har denne utfordringen med sjøtransport, har Danmark tatt konsekvensen av dette og avskaffet et komplett nasjonalt forsvar i tradisjonell betydning. De har lagt ned hele kapabiliteter, ubåter, bakkebasert luftvern og tunge artilleri. Danmark har etablert et nisjeforsvar som brukes som et ekspedisjonskorps til bruk der allierte ønsker eller forventer støtte. Dette er en logisk slutning for Danmark, men ikke logisk for Norge, Sverige og Finland, da de har andre geografiske utfordringer knyttet til muligheten å motta alliert støtte.

Forsvarssjefene i Norge og Sverige tok initiativ til samarbeid mellom norsk og svensk forsvar. De begrunnet samarbeidet primært med at det var en måte å spare penger, og å få økt kampkraft for midlene. Dette skulle oppnås gjennom felles innkjøp av materiell, opplæring og logistikk (Saxi, 2011). Prisen på forsvarsmateriell har økt betydelig mer de siste årene enn konsumprisindeksen. Den ekstraordinære prisøkningen på forsvarsmateriell gjør at forsvaret til små land tvinges til å velge mellom å legge ned hele grener i forsvaret, eller å redusere antall enheter innen hver forsvarsgren (Saxi, 2011: 11). Synergieffekten ved å integrere de nordiske forsvarene kan illustreres med å forklare at alle kapasiteter i forsvaret har faste grunnkostnader, som er relativt uavhengige av antall enheter det betjener. Om antallet reduseres, blir enhetskostnaden høyere, mens forsvarsevnen reduseres markant mer, enn besparelsen i kroner skulle tilsi.. Om denne utviklingen skyves frem i tid, blir resultatet at små land med eget nasjonalt forsvar kommer til å bruke mye penger på forsvar, men sitte igjen med svært liten forsvarsevne da kostnaden per enhet blir svært høy. Dette fører til at forsvaret blir avhengig av økte bevilgninger hvert år, for å unngå redusert forsvarsevne. For å frigjøre forsvaret og politikerne fra valget mellom økt pengebruk, eller markant redusert forsvarsevne, oppstod tanken om nordisk samarbeid.

Den 4. og 5. september 2014 avholdt NATO toppmøte i Wales, der det ble vedtatt at medlemsstatene skal bruke 2 % av BNP på forsvar (Søreide, 2014). Det har over tid vært uttrykt misnøye fra USA over byrdefordelingen i NATO. De europeiske statene har benyttet tiden etter oppløsningen av Sovjetunionen til å kutte i de nasjonale forsvarsbudsjettene. Da det amerikanske forsvaret også er mer kostnadseffektivt grunnet stordriftsfordeler, resulterer det i et lite effektivt europeisk forsvar etter amerikanernes syn. Det er uenighet blant norske politikere og ansatte i forsvaret om hvor tett NATO-landene; Norge og Danmark kan integrere sine forsvar med ikke NATO-landene; Finland og Sverige. NATO har opprettet «smart defence», der mindre land skal samarbeide for å redusere kostnadene (Saxi, 2011: 11). Dette taler for at USA vil se positivt på et flernasjonalt nordisk forsvar, som vil kunne bidra med større forsvarsevne enn de nasjonale forsvarene klarer per i dag.

De nordiske forsvarene kan integreres så langt det er politisk mulig i de respektive nordiske landene, på tross av ulik tilknytning til EU og NATO (Diesen, 2016).

Tanken om at samarbeidet kan bli mye tettere enn det er i dag styrkes av at USA ikke skiller spesifikt mellom NATO medlemmer og NATO partnere, som Sverige og Finland (Saxi, 2011: 11.) USA ønsker at de europeiske NATO medlemmene skal øke bevilgningene til forsvaret, og rasjonalisere innkjøp, vedlikehold og drift i tråd med smart defence modellen. Flernasjonalt forsvarssamarbeid er en måte å møte disse utfordringene på, og synes å få stadig større politisk prioritet (Saxi, 2011: 11). De økonomiske besparelsene har ikke vært store, og heller ikke like raske som forventet. Dette kan skyldes mangelen på vilje til å akseptere ulempene med en nordisk løsning.

Det er motkreftene i politikken og forsvaret som holder samarbeidet om flernasjonalt forsvar i Norden igjen. Det er politisk betent å avskaffe, eller redusere den nasjonale styringen av forsvaret. Per i dag er det det politiske ubehaget ved å leve med dagens situasjon mindre, enn det politiske ubehaget ved å gjøre noe med situasjonen (Diesen, 2016).

NORDEFECO utgjør den primære nåværende rammen for forsvarssamarbeid mellom de nordiske landene. Den overordnede målsetningen med samarbeidet er å styrke de nordiske landenes forsvarsevne gjennom

Investigate the possibilities to develop closer cooperation in the area of operational planning and exercises in the Nordic region, with the aim on a joint cross-border exercise in the near future based on an international scenario. If possible the exercise should be comprehensive, also including civilian authorities (NORDEFECO, 2013: 4).

NORDEFECO er en av flere initiativer til nordisk forsvarssamarbeid, og disse har hatt blandet suksess. En vesentlig årsak er at de nordiske land kan være mer ulike enn man kanskje skulle tro. På få felter er forskjellene større enn i sikkerhets- og forsvarspolitikken, ulik tilknytning til EU og NATO som vesentligste ulikhet. Felles er ønsket om fred og stabilitet i regionen, og vanskelighetene med å få forsvarsbudsjettene til å strekke til. Ut over dette, er det usikkert hva Norden kan bygge en felles sikkerhets- og forsvarspolitik på.

Den första är att den enda stat i Sveriges närområde som under överskådlig tid kan tänkas utöva militär aggression mot sina grannar är Ryssland (Utrikesdepartementet, 2016: 13).

Den 9. april 2015 publicerte Aftenposten en erklæring undertegnet forsvarsministrene i Sverige, Finland, Norge og Danmark, samt Islands utenriksminister (Haglund, 2015). Erklæringen varslet utvidet nordisk forsvarssamarbeid, og ga i tydelige ordelag Russland skylden for at den sikkerhetspolitiske situasjonen i de nordiske landenes nærrområder har blitt forverret Haglund, 2015).

Russland utgjør kun en regional utfordring, men ikke samtidig flere steder. I en regional konflikt i vårt område er det mer naturlig for Norge å samarbeide med Sverige og Finland, kontra Spania og Portugal som er våre NATO allierte (Diesen, 2016).

Det russiske utenriksdepartementet sendte ut pressemelding den 12. april 2015, som kommenterte det felles nordiske utspillet. Fra russisk side ble det anerkjent at det var opp til hver enkelt stat å samarbeide med hvem en ønsker. Så ble budskapet skjerpet, ved at det ble uttrykt at det var en selvfølge for det russiske UD å følge med på hva de nordiske landene foretok seg. Videre ble det informert om at et tettere samarbeid mellom NATO landene Norge og Danmark, og ikke NATO landene Sverige og Finland ikke er i Russland sine interesser. Til slutt ble det konkludert med at den felles nordiske holdningen ikke er med på å trygge Nord-Europa, snarere sees på som en åpen konfrontasjon (vedlegg 3). Presset er ikke uten effekt, og potensielle russiske reaksjoner blir nøye vurder i Sverige.

En ofrånksomlig aspekt i detta sammanhang är frågan om hur Ryssland skulle ställa sig till ett svenskt Natomedlemskap. Landet intar, som framgått av tidigare avsnitt, en central plats i de svenska bedömningarna av det säkerhetspolitiska läget i Östersjöregionen (Utrikesdepartementet, 2016: 151)

Knudsen skriver at press mot småstater ofte fører til økt samarbeid mellom en gruppe av små stater. Om presset øker og vedvarer over tid, inntreer en annen dynamikk. Småstatene blir usikre på egen og gruppen av småstaters evne og vilje til å motstå

presset. Småstaten tenderer å søke seg i retning av en stormakt, for å sikre statens beskyttelse og øke muligheten til å overleve (Knudsen 1994: 236-237). Dette illustrerer godt situasjonen for de nordiske statenes vurdering av den sikkerhetspolitiske situasjonen i Norden. Både norsk og svensk sikkerhetstjeneste vurderer trusselen mot landene som økende, men ikke akutt.

Spänningen skulle stiga, med någon öppen konflikt skulle inte nödvändigtvis följa, eftersom Ryssland vore medvetet om att alla övergrepp skulle leda till att hela alliansen reagerar» (Utrikesministeriet, 2016: 47)

Sverige har utredet om NATO-medlemskap, der det fremkommer at det forventes både verbale trusler og intens informasjonsvirksomhet fra Russland frem til et medlemskap eventuelt er et faktum.

I det fall Sverige skulle ansöka om Natomedlemskap går det enligt utredningens uppfattning att under anslutningsfasen föreställa sig hård rysk retorik, påverkansoperationer, ekonomiska åtgärder och militära hot (Utrikesdepartementet, 2016: 154).

Samarbetet med Finland är Sveriges närmaste bilaterala försvarsoch säkerhetspolitiska relation. Den politiska avsikten är att fördjupa detta på bred front, med en ambitionsnivå som är fundamentalt ny för både Sverige och Finland – bortom fredstida för hållanden». Denna samverkan innebär ett säkerhetspolitiskt paradigmskifte för Sverige, liksom för Finland (Utrikesministeriet, 2016: 76).

Norge har valgt å øke forsvarsbudsjettene og fremmer forslag om tettere samarbeid med øvrige Norden. Sverige har gjenopprettet verneplikten og reetablert permanent forsvar på Gotland. I Danmark har diskuteres det å øke forsvarsbudsjettet til 2.0%, noe som virket usannsynlig for få år siden. Sverige, Danmark og Finland har forhåndsgodkjent å benytte de andre lands territorium til militære overflygninger. Noe som reduserer responstiden i akutte situasjoner.

NORDEFO er ikke en forsvarsallianse, og omtales som en samarbeidsstruktur. Samarbeidet er ment som et supplement til landenes medlemskap i EU og NATO, og alle de nordiske landene er medlem av strukturen (regjeringen.no). Samarbeidet ledes etter tur av de nordiske regjeringene. I 2016 var det Danmark som hadde lederrollen i NORDEFCO, mens Finland overtar i 2017. Fra årsrapporten kan vi lese at det nordiske og baltiske forsvarssamarbeidet skal styrkes, og at Norden skal få felles militæruniform.

In 2016, Denmark, Norway, Sweden and Finland signed a technical agreement, the Nordic Combat Uniform, establishing joint purchase of uniforms.

Collaboration in this area is expected to increase the quality at the existing price (Forsvarsministeriet, 2016: 10).

Spesielt i Norge eksisterer det en tanke om å kjøpe seg ut av problematikken med en særegen kostnadsutvikling på forsvarsmateriell, ved å øke overføringene til forsvaret (Saxi, 2011: 11). Dette er mindre aktuelt for Sverige og Finland, der det er større politisk vilje til samarbeid og integrasjon på tvers av landene. Det er også Sverige som har fortsatt som pådriveren for økt forsvarssamarbeid i Norden. Slikt som i 1948 var det også Norge som tok initiativ til økt nordisk forsvarssamarbeid i 2010. I 2016 har Sverige inngått avtaler både med Finland og Danmark som Norge ikke har undertegnet.

3. februar 2017 offentliggjorde forsvarsminister Ine Eriksen Søreide regjeringens beslutning om å kjøpe fire tyske ubåter (Søreide, 2017). Saab var en aktuell leverandør av ubåter, og deres versjon er bygget blant annet etter norske spesifikasjoner. En av begrunnelsene for valget er den tyske leverandøren, var ønsket om å knytte Norge opp mot en stor europeisk leverandør av ubåter. Dette er andre gang på under 10 år at Norge vraker muligheten til å fordype forsvar- og industrisamarbeidet med Sverige. Dette blir en enorm investering og er forventet å koste omtrent 30 milliarder kroner.

Flaggkommandør Jacob Børresen er kritisk til at det kun bestilles 4 ubåter og begrunner dette med kritisk massetenkning. To ubåter vil etter planen til enhver tid ikke være operative på grunn av vedlikehold og trening. Da er det kun to ubåter tilgjengelig for oppdrag. Regjeringen ønsker også at flere land velger denne ubåttypen, slik at et samarbeid kan gi stordriftsfordeler. Polen vurderer å kjøpe ubåter, og er den mest

aktuelle kandidaten. Om bestillingen økes fra fire til seks ubåter, øker investeringen med 50%, mens forsvarsevnen doubles.

Når det gjelder operativ tilgjengelighet, er hovedregelen én til tre. Det vil si at av tre ubåter vil vi maksimalt kunne ha én ubåt operativ tilgjengelig til enhver tid, mens én vil være under klargjøring og én inne til vedlikehold. Med fire ubåter vil vi kunne ha én ubåt tilgjengelig i operasjonsområdet til enhver tid og to båter deler av tiden. Bare med seks ubåter vil vi kunne ha to stridsklare båter permanent tilgjengelig i operasjonsområdet (Alexandersen, 2017).

Det er ikke kvaliteten på ubåtforsvaret som er kritisk, men volumet. De små styrkene Norge har er kompetente og relevante, men vil ikke ha kapasitet til å forsvare Norge over tid

Fokuset i forsvarssamarbeidet i Norden er tematisk endret, fra forsvarsøkonomi til sikkerhetspolitikk (Saxi, 2016: 80). I tillegg har det geografiske tyngdepunktet beveget seg nærmere Østersjøen, fra å være norsk-svensk til å bli svensk-finsk og til og med svensk-dansk. Ti år etter offentliggjøringen av den norsk-svenske mulighetsstudien synes det klart at man ikke har lyktes i å etablere noen felles militær styrkeproduksjon i de nordiske landene. Det har ikke blitt til noen koordinert utvikling av de nordiske landenes forsvar, og ingen systemlikhet har oppstått. Som et resultat av dette har de økonomiske og operative gevinstene man så for seg, ikke blitt realisert. Hvilken lærdom kan man så trekke frem etter ti år med samarbeid?

De største fiaskoene i samarbeidet har vært prosjekter om felles materiellanskaffelser. Det har vist seg svært vanskelig å komme frem til felles militærfaglige behov. I tillegg har tunge nasjonale sikkerhetspolitiske og industripolitiske interesser lagt sterke føringer på prosessene (Saxi, 2016: 82).

Anskaffelse av felles materiell var en viktig forutsetning for å realisere den ønskede systemlikheten, som igjen skulle lede til en felles styrkeproduksjon (Diesen: 2016). Det er i dag enighet om at den politiske viljen til å ta de grep som kreves for å realisere visjonen om felles styrkeproduksjon i Norden, ikke er til stede. De mest vellykkede delene av samarbeidet er å finne innenfor området felles øvelser, trening, operasjoner og

i noe mindre grad utdannelsen. Dette gir langt mindre besparelser enn felles styrkeproduksjon, men er enklere og raskere å få til.

Her er det unison enighet om at det tette nordiske samarbeidet som har oppstått, gir god effekt i form av større og mer realistiske øvelser, og at felles trening av en del personellkategorier og felles kursavholdelse er både ressursbesparende og kvalitetshevende. En viss samordning av de nordiske landenes bidrag i internasjonale operasjoner, særlig innen felles logistikk og felles trening, har også gitt økt operativ effekt og økonomiske besparelser.

Det Nordiske forsvarssamarbeidet, med et tett samarbeid om militære øvelser, har også en viktig sikkerhetspolitisk signaleffekt i Nordens nærområder (Saxi, 2016: 85). Det signaliserer at de nordiske landene mener alvor når de sier at de står sammen om å møte utfordringen fra et revisjonistisk Russland (Saxi, 2016: 76).

Nordens europeiske og nordamerikanske allierte og partnere, særlig USA, både støtter og forventer at de nordiske landene står samlet. Den felles erklæringen fra det nordisk-amerikanske toppmøte i mai 2016 nevner spesielt amerikansk støtte til nordisk forsvarssamarbeid, og signaliserer USAs ønske om å delta i «trening og øvelser» innenfor denne rammen (Saxi, 2016: 83).

Den formelle sikkerhetsarkitekturen i Norden reflekterer ikke dagens utfordringer, men utfordringene som var under den kalde krigen (Diesen, 2016). Da var trusselen Sovjetunionen, som kunne tenkes å utgjøre en eksistensiell trussel for Europa. Da var det logisk at Tyrkia og Norge var i samme allianse, noe som i dagens situasjon kan fremstå som noe utdatert. Samtidens utfordringer fordrer ikke et splittet Norden, som skal balansere mellom to supermakter. Det er tvert imot behov for tettere samarbeid på flere områder (Stoltenberg, 2009: 5). Landene i Norden er betydelig sterkere i dag, sammenlignet med landene etter den andre verdenskrig. Situasjonen for Finland har nok endret seg mest, fra å være bundet opp økonomisk og politisk til Sovjetunionen er de i dag fristilt. Norge sin posisjon til å fatte selvstendige valg er også betydelig styrket. Fra å være et fattig og lite industrialisert land i stor takknemlighetsgjeld til vestmaktene, er landet i dag en økonomisk suksess som har muligheten til samarbeid i alle retninger.

Det er tydelige likheter i debatten rundt nordisk forsvarsunion og dagens nordiske forsvarssamarbeid. Sverige er fortsatt den tyngste aktøren, og det landet som vil mest. Spesielt gjelder dette på materiellsiden, der svensk industri også har mest å bidra med, og mest å tjene på et samarbeid. I Sverige og Finland finnes det i dag NATO tilhengere som ser på det nordiske samarbeidet som en mulighet til et fremtidig fullt medlemskap. Dette kjenner vi igjen fra forhandlingen rundt nordisk forsvarsforbund. Da var det i Danmark en del tilhengere av dansk tilslutning til vestmaktene som anså Norden som en mellomløsning før full tilslutning vestover. Det jeg har merket meg som det mest gjennomgående argumentet, kan i liten grad diskuteres da det mangler substans. I den første debatten var de nordiske landene «små» og «ubetydelige», og derfor kunne de ikke klare seg uten å knytte seg opp til en stormakt. I dagens debatt er Norge fullstendig avhengig av NATO. Det er ikke rom for diskusjon, eller begrunnelser. Det finnes ingen tall som forteller hva denne utilstrekkeligheten går ut på, og hvor mange soldater, fly, ubåter kreves for å ha et troverdig nordisk forsvar, er det ingen som kan fortelle. Slik sett er det klare likheter mellom samtidens sikkerhetspolitiske debatt, med den på slutten av 40 tallet.

4.5 Norsk og finsk selvforståelse av eget land

I denne delen av oppgaven er det min ambisjon å få frem at enkelte sentrale skikkelser i norsk og finsk politikk i perioden mellom andre verdenskrig og frem til oppløsningen av Sovjetunionen var preget av en virkelighetsforståelse av eget land som lite og ubetydelig. Fra integrasjonsteorien husker vi at Knudsen hevdet at egalitære holdninger i noe omfang kan begrense viljen til samarbeid mellom land, om den ene parten tidligere har følt seg underlegen (Knudsen, 1994: 236). I min begrunnelse for ikke å vurdere alle nordiske land, mener jeg Norge og Finland har hatt, og i noe mindre grad fortsatt har egalitære holdninger ovenfor Sverige og Danmark. Egalitære holdninger kan hindre og bremse samarbeid mellom stater, og dette er relevant både for Norge og Finland sin del, når det kommer til samarbeid med Sverige og Danmark. Et annet moment er Norsk og Finsk økonomiske forbindelse til Russland som er mer omfattende enn den svenske og danske. Norge har også en lang grense til havs mot Russland, og Finland har en lang landegrense. Dette har bidratt til at Norge og Finland har utviklet en mer mangfoldig relasjon til Russland enn de øvrige nordiske landene. For å begrense omfanget har jeg prioritert å i hovedsak benytte meg av bøker skrevet av Urho Kekkonen og Knut Frydenlund. Jeg mener de er gode representanter for en mer allmenn

oppfattelse av eget land blant nordiske politikere i sin samtid. I teorikapittelet redegjorde jeg for kognitiv teori, som vektlegger aktørenes forestillinger og ideer, i stedet for kun å legge til grunn perspektiv om rasjonelle aktører. Om de nordiske statslederne har en virkelighetsforståelse av eget land som «lite» og «ubetydelig», kan dette ifølge kognitiv teori ha betydning for resultatet når det forhandles med andre stater. Det vil i tillegg være en ambisjon gjennom analysen å få frem stormaktenes påvirkning på nordiske beslutningstakere. Til denne forståelsen forsøker jeg å sette det inn i den historiske konteksten beslutningstakerne og landene befant seg i, og analyserer det ut i fra kognitiv teori.

I oktober 1939 stilte Sovjetunionen Finland overfor territoriale krav som Finland nektet å gå med på. Grensen mellom Sovjetunionen og Finland var så nær Leningrad at Sovjetiske myndigheter anså det som ufordelaktig i forsvaret av byen. Vinterkrigen 1939—1940 førte til at Finland måtte avstå økonomiske viktige landområder, det meste av Karelen med Viborg, landets nest største by. 450 000 mennesker ble tvangsflyttet. Dette skapte bitterhet og et ønske om revansj. Under Fortsettelseskrigen 1941—1944 kjempet Finland på tysk side mot Sovjetunionen, da det ble klart at Tyskland ikke kom til å vinne krigen ble det i Finland behov for å distansere seg fra Tyskland (Kronlund, 2003). Finland mottok både moralsk og materiell støtte fra det øvrig Norden i kampen mot Sovjetunionen, selv om den var betydelig større under vinterkrigen, enn i fortsettelseskrigen. Størst var støtten fra Sverige, som bistod med flystøtte, i tillegg til frivillige og våpen.

Våpenstillstandsavtalen av september 1944 gjenopprettet grensene fra 1940, foruten at finnene måtte avstå Petsamo og gi Sovjetunionen en militærbase i Porkkala ved Helsinki. Dessuten ble Finland pålagt å betale krigserstatning til Sovjetunionen som følge av sin allianse med Tyskland. Finland balanserte sin politikk opp mot sin store nabo. I hele etterkrigstiden, under presidentene Paasikivi og Kekkonen, var behovet for et godt forhold til Sovjetunionen avgjørende for finsk utenrikspolitikk. I perioden 1948 - 1991 hadde Finland og Sovjetunionen en avtale som la føringer på finsk forsvar- og utenrikspolitikk, som gjenytelse kunne Finland kjøpe billig olje og eksportere industri- og landbruksvarer til det sovjetiske markedet. Vennskaps- Samarbeids- og Bistandsavtalen (heretter VSB) som la føringer på finsk utenrikspolitikk, ble opphevet kort tid før oppløsningen av Sovjetunionen.

Juho Paasikivi styrte Finland fra 1946 til 1956, og la grunnlaget for den finske nøytralitetspolitikken som kom til å prege landet i flere tiår. Fra vestlig hold var det lite beundring for den finske politikken, og begrepet Finlandisering ble benyttet for å beskrive et land som tilpasset seg en hegemon i for stor grad. Knut Frydenlund forsvarte finsk nøytralitetspolitikk. «Om noen kaller det finlandisering, er det vedkommende eget problem og ikke Finlands» (Frydenlund, 1982: 109). Videre mente Frydenlund at den finske politikken ovenfor Sovjetunionen kunne sammenlignes med norsk politikk ovenfor USA.

Urho Kekkonen står som et symbol på etterkrigs Finland, som balanserte mellom øst og vest. Kekkonen videreførte forgjengerens Paasikivi konfliktdempende nøytralitetspolitikk ovenfor Sovjetunionen. Finland klarte å etablere seg som en leverandør på det sovjetiske markedet for industrivarer. Da krigsgjelden var betalt var kontakter etablert og finsk industri fortsatte å forsyne det sovjetiske markedet med forbruksvarer av høy kvalitet. Dette er muligens det tydeligste eksempelet på sentrifugalkraftens påvirkning på et land i Norden. Vi husker fra metodekapittelet at en stormakt kan i gode tider tilby et stort og fristende marked for næringslivet til en småstat. (Knudsen, 1994: 45). Om stormakten lykkes i å etablere tette bånd til småstaten, blir det vanskelig for småstaten å bryte båndene og opptre selvstendig senere, i frykt for å miste fordelene denne eksporten gir. Finlands økonomiske forbindelse til Sovjetunionen og senere Russland har vært viktig og størst blant de nordiske landene. Dette gjør at Finland har opplevd økonomiske kriser og konjunkturer noe annerledes enn de andre nordiske landene. Dårlige og gode tider i russisk økonomi har betydd mer for Finland enn for de andre nordiske landene.

Kontakten og samhandelen med det øvrige Norden har for Finland vært med på å balansere den økonomiske og politiske påvirkningen fra det uproporsjonale maktforholdet mellom en småstat og en supermakt.

Finsk utenrikspolitikk preges av deres selvforståelse som et lite land, med en stor nabo. Dette kommer tydelig frem for Finland i Urho Kokkonens bok «Finland mellom øst og vest». Boken innledes med å slå fast «- har jeg funnet det maktpåliggende å kartlegge

vårt lille lands stilling ...» (Kekkonen, 1983: 3). I 1943 skrev Urho Kekkonen under pseudonym om hvordan Finland best skulle opptre for å ivareta sine interesser.

Særskilt for en liten nasjon, som uten illusjoner er klar over at den i kraft av sin stillingtagen hverken kan få vekstålen til å vippe hverken i den ene eller andre retning, er det livsviktig at den i god tid er i stand til klart og riktig å oppfatte styrken i de reelle faktorer som bestemmer utviklingen på det militære og politiske plan (Kekkonen, 1983: 11).

Dette viser at Kekkonen ser på eget land som for lite til å kunne påvirke, og det beste Finland kan gjøre er å tilpasse seg de statene som bestemmer. For Finlands del var dette Sovjetunionen, og jeg tolker dette som et forsvar av finsk ettergivenhet i utenrikspolitikken. Kekkonen beskriver denne nøytralitetspolitikken som et redskap i utenrikspolitikken, uten en egenverdi (Kekkonen, 1983: 130). Kekkonen mener Finland har utviklet en strategi i utenrikspolitikken som tjener småstaten best mulig, uten at det går på bekostning av andre stater.

Nøytralitet - i tilfelle en (eventuell) storkrig... - ser ut til å gi bedre eksistensmuligheter for småstater med en fordelaktig beliggenhet, enn en tilknytning til atomvåpenstormakter (Kekkonen, 1983: 130).

Dette fremstår som overlevelsespolitikk, der målet med utenrikspolitikken er å overleve som stat, uten ambisjoner om å medvirke til endring. Den finske nøytralitetspolitikken skulle være dynamisk og tilpasse seg den til enhver tid rådende situasjon, uten ideologiske bindinger.

Dette ble også tydelig da Finland ønsket å melde seg inn i Nordisk råd. Det viste seg å være uaktuelt for Finland å føre en utenrikspolitikk som er i strid med Sovjetunionen sine interesser (Kekkonen, 1983: 71). Det var uaktuelt å melde seg inn uten Sovjetisk godkjenning, og Finland presiserte at det var uaktuelt med nordisk forsvarssamarbeid, og begrunnet det med norsk og dansk NATO tilknytning (Kekkonen, 1983: 62). Det fremkommer også at Kekkonen ikke ønsket finsk deltagelse i NORDEK, da han vurderte det til å kunne lede mot Fellesmarkedet (Sonne, 2007: 190). Dette var en stor

tilpasning av finsk politikk, siden Finland hadde ivret for nordisk forsvarssamarbeid 15 år tidligere, i årene før vinterkrigen.

Kekkonen ble avløst av Koivisto i 1982, og Finland ble i stor grad påvirket av endringene som skjedde i Sovjetunionen på 1980 tallet. Arbeidsledigheten økte, og det ble gjennomført store reformer i næringslivet. De politiske endringene i Sovjetunionen førte til at Finland i 1991 begynte å redefinere sin utenrikspolitikk og innledet en prosess i retning av EU-medlemskap. VSB avtalen med Sovjetunionen ble sagt opp i oktober 1991, og Finland kunne for første gang på flere tiår vurdere en større grad av vestlig politiske orientering.

Knut Frydenlund skriver i boken «Lille land - hva nå?» om sine betraktninger rundt norsk utenrikspolitikk og forholdet til Sovjetunionen og Norden. Frydenlund var ingen nordist, og begrunner det med at Norden ofte ble løftet frem som et alternativ til NATO og EF (Frydenlund, 1982: 107). Det konkurranseforholdet mellom de nordiske landene Frydenlund observerte i utenrikstjenesten på 1950 og 1960 tallet, påkalte heller ikke sympati for Norden, som et alternativ for Norge. De ulike nordiske landene argumenterte for at deres valg var det beste, og nedvurderte andre nordiske land sine valg (Frydenlund, 1982: 108). Dette avtok og Frydenlund ble gradvis mer positiv til Norden, og respekterte utfordringene hvert land stod ovenfor. Frydenlund mener det norske mindreverdighetskomplekset ovenfor Sverige har blitt borte, noe som har lettet samarbeidet også på det politiske plan.

Det er en merkelig dobbelthet i det nordiske samarbeidet. I viktige utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål har de enkelte land valgt ulike løsninger, bestemt av deres ulike forhold til land utenfor Norden. Samtidig er samarbeidet på andre områder - om de nære ting - mer intim enn i noen annen gruppering av stater. Og det skjer med et minimum av institusjoner eller organer (Frydenlund, 1982: 110).

Her beskriver Frydenlund resultatet av en politikk som har blitt ført i Norden. Jeg mener vi forstår den bedre ved å benytte småstatsteori og spesielt det Knudsen kaller «lokale balanser». Om spenningsforholdet mellom stormakter øker blir ønsket om regionale alliansepartnere større. Dette fører til press på småstatene og å knytte seg til alliansen

(Knudsen 1994: 236). Småstater har en tendens til å alliere seg med den sterkeste aktøren, som for Norge og Danmarks del var USA (Knudsen, 1994:45). Finland som ikke opplevde avgjørende militær bistand fra vest, i forbindelse med vinterkrigen, var av den oppfatning at Sovjetunionen var mer betydningsfull for dem.

Vi husker fra småstatsteorien at Knudsen mente samarbeid mellom småstater, forhindres av stormaktene dersom spenningsforholdet øker (Knudsen, 1994: 237). Jeg mener det er dette spenningsforholdet Frydenlund kjenner igjen når han undres over at Norden har valgt så ulike løsninger i sikkerhetspolitikken. Valgene de nordiske statene har gjort, er til en viss grad på selvstendig grunnlag. Den viktigste årsaken til at de nordiske statene falt ned på så vid ulik tilknytning utenrikspolitisk ligger likevel utenfor Norden. Det økte spenningsnivået mellom stormaktene etter andre verdenskrig hindret Norden i å være et selvstendig alternativ sikkerhetspolitisk, et ellers godt samarbeid mellom landene kunne ikke motstå presset fra stormaktene. Det er sentrifugalkreftene, Knudsen tillegger størst vekt, når han forklarer hvorfor Norden ikke i større grad har blitt en integrert region (Knudsen 1994: 253). De nordiske statene har ikke sett på sine nabostater som tilstrekkelige sterke til å utgjøre et reelt alternativ til stormakten. Dette argumentet kjenner vi igjen fra diskusjonen rundt et nordisk forsvarsforbund. De andre nordiske landene kunne ikke tilby Norge våpen, eller militær bistand av et omfang som myndighetene mente var tilstrekkelig for å sikre Norge.

For å forstå politikken i Norden og enkeltaktørers påvirkning både av sikkerhetspolitikken, og politikken mellom de nordiske landene benyttes kognitiv teori. Det vesentlige er beslutningstakernes forståelse av situasjonen deres land befinner seg i, ikke nødvendigvis den reelle situasjonen. En slik situasjon kan være den norske regjeringens oppfattelse av at Norge var beskyttet av vestlige egeninteresser i årene før andre verdenskrig. Det tyske angrepet på Norge i 1940 vanskeliggjorde en videreføring av nøytralitetspolitikken. Den politiske eliten i Norge tok konsekvensene av det og revurderte politikken ved å gå inn i NATO. Norge var ikke lenger villig til å befinne seg i en sikkerhetspolitisk situasjon der et angrep på landet, ikke garanterte vestlig militær bistand. Slike årsaks forestillinger «causal beliefs», der oppfatninger om årsaks og virkningsforholdet påvirker beslutningstagere er sentral i kognitiv teori. Når bestemte oppfatninger blir menigsdannende, støttes av, og får autoritet fra konsensus blant eliten, oppfattes de som virkeligheten (Goldstein og Keohane, 1993: 13-24). Blant politikere i

den nordiske eliten har det i tiden etter andre verdenskrig og helt frem til Sovjetunionens oppløsning vært konsensus rundt betydningen av egen stat. Landet er lite og kan ingenting utrette når stormaktene rører på seg.

Tankegangen til den politiske eliten må endres i forkant av en nordisk integrasjon, fra et småstatsperspektiv til en mellomakt. Visjonen må utvides om hva som er hensikten med vår politikk utenfor det helt lokale. Norden er fundamentet for våre verdier, og vår velferd (Stedje, 2016).

Av og til karikeres Russland som en bjørn, mens Norge karikeres som en liten mus.

Dersom du går til sengs med en bjørn, så kan bjørnen være så snill som bare det, men snur den seg kan den knuse deg (Frydenlund, 1982: 92).

Moralen er å være forsiktig i sin omgang med stormaktnaboen. Selv om intensjonene kan være gode, kan det likevel være farlig på sikt. Slikt tenkte og resonerte man i utenriksdepartementet i Norge. Hva var de norske forventningene til Sovjetisk politikk ovenfor Norge?

Det som imidlertid er sikkert, er at i forholdet til nabolandet Norge legger Sovjetunionen langsiktige perspektiver til grunn, og at disse langtidsbetraktninger domineres av sikkerhetspolitiske hensyn...Et annet hovedsiktepunkt for Sovjetunionens politikk er å få til et tosidig samarbeid med Norge om de ulike saker og områder i nord (Frydenlund, 1982: 102).

Det har hele tiden vært Norge sin holdning at landet er tjent på en størst mulig grad av internasjonal rett. Dette har også i stor grad vært de andre nordiske landenes utgangspunkt, og det kan forstås ut i fra den store oppslutningen FN har i Norden. Det er ikke til å undres over at en stormakt ønsker å forhandle bilateralt med motparter de kan dominere. Sovjetunionen var på denne tiden en supermakt, en av to dominerende størrelser i verden. Det var vanskelig å tenke seg muligheten til motmakt fra Norge eller andre nordiske land. Selv et samlet og forent Norden, med alle sine ressurser ville på denne tiden trolig ikke ha kapasitet til å stå imot presset fra Sovjetunionen. I internasjonal politikk er det en forventning om at aktører er primært orienterte på

egennytte, og derfor rasjonelle i sine valg. Denne forståelsen tar ikke nødvendigvis hensyn til politikere og representanter fra stater, som anser seg selv som småstater, må ta valg ikke bare basert på egennytte. Om vi skal forstå beslutningstakerens avgjørelse i enkeltsaker, må vi også forstå aktørenes verdensbilde og virkelighetsoppfattelse. Først når vi vet beslutningstakerens forståelse av verden, kan vi vurdere hvor rasjonelle beslutningen er, ifølge kognitiv teori. Står vi ovenfor en fiende som har makt og mulighet til å utslette oss, er det rasjonelt å sikre freden på hvilken som helst betingelse. Om vi derimot står ovenfor en fiende det er mulig å forsvare seg imot, er det naturlig at motstandsviljen øker. Om det i tillegg er en forventning om at fienden, i tilfelle okkupasjon kommer til å behandle oss dårlig, vil selvsagt motstandsviljen øke betraktelig. En ytre fiende kan virke samlende på land, folk og områder, om presset blir for stort kan det få motsatt effekt (Knudsen, 1994: 237).

I denne delen vurderte jeg noen konkrete uttalelser fra enkeltpersoner som jeg mener representerer en felles forståelse blant nordiske politikere i tiårene etter andre verdenskrig. Jeg argumenterer for at Norden ble utsatt for et større press enn det var beredt til å stå imot etter den andre verdenskrigen, og derfor valgte de nordiske landene ulik sikkerhetspolitisk orientering. Når enkeltpersoner uttaler seg, trenger det ikke å ha betydning for et helt land. Når jeg likevel har valgt å se på enkeltuttalelser til Frydenlund og Kekkonen, er det fordi jeg mener de uttrykker en allmenn virkelighetsforståelse blant den politiske eliten i Norden. Norden manglet positive erfaringer med å stå samlet ovenfor trusler utenfor subregionen. Det har vært flere tilfeller av trusler og angrep på nordiske land fra makter utenom Norden. Hver gang et nordisk land har stått alene mot en aggressor, reduseres muligheten for å lykkes neste gang. Selv om de nordiske land har nærmet seg hverandre i tiårene etter andre verdenskrig, er det fortsatt slik at mye av tankegangen fra den tiden påvirker våre valg.

4.6 Oppsummering av kapittel 4

Som følge av et kontinuerlig tillitsbyggende samarbeid endret forholdet mellom de nordiske landene seg i tiårene etter andre verdenskrig. Den tidligere frykten og skepsisen rettet mot nabolandene, som preget forholdet i mellomkrigstiden, ble erstattet av et permanent vennskap og tillit. Grensene mellom statene ble vurdert til å være endelige, og nasjonale minoriteter i andre nordiske land ble ikke lenger mistenkeliggjort

eller sett på med skepsis. Landene nærmet seg hverandre både politisk, kulturelt og økonomisk. Samarbeidet i Norden er ikke kontroversielt, det har stor støtte blant befolkningen, næringslivet og politikere. Kritikken mot samarbeidet har i hovedsak vært manglende resultater, oppfølging av vedtak og i for liten grad dagsaktuell politikk.

Samarbeidet har blitt organisert gjennom Nordisk råd, kontakten ble regelmessig og politikken mer ambisiøs på vegne av det nordiske samarbeid utover på 50 og 60 tallet. To år senere, 22. mai 1954 inngikk landene avtale om det nordiske arbeidsmarkedet. Spesielt var det mange fra Finland som flyttet, eller tok seg arbeid i Sverige i tiårene etter andre verdenskrig.

De siste tiårene har det vært en økning i kontakten på tvers av de nordiske landegrensene. Stadig flere mennesker i Norden reiser, flytter, jobber, studerer i andre nordiske land, enn der de er født. Dette er med på å bygge ned mentale barrierer i befolkningens bevissthet, der Norden ikke blir utlandet, men noe midt imellom egen nasjonalstat og resten av verden. Denne utviklingen har vært ønsket av alle de nordiske landene, og det er liten uenighet blant partiene om fordelene av det nordiske samarbeidet. På tross av dette finnes det en skepsis mot for tett og forpliktende samarbeid i Norden. Denne skepsisen bunner i negative holdninger til sentralisering og hevder at vi må verne om selvråderetten. En selvråderett som i utenrikspolitikken er i beste fall diskutabel.

Norden som begrep fremstår som noe meningsfullt. Det spesielle med begrepet er at det fremstår som dynamisk og kan fylles med ulikt meningsinnhold tilpasset det budskapet avsender ønsker å sende. På tross av denne uklarheten i innhold gir Norden muligheten til en ekstra dimensjon i egen identitet. Den truer ikke den nasjonale eller lokale identiteten som norsk og trønder, men tilfører en et nytt lag på løken.

Alle de nordiske økonomiene er plassert blant vellykkede land. De nordiske landene er viktige for hverandre som handelspartnere på en måte som langt overstiger andre sammenlignbare land. Den økonomiske samhandelen indikerer at den økonomiske integrasjonen overstiger den sosiale- og politiske integrasjonen. Dette kan være betydningsfullt, da økonomi anses som den viktigste av de integrerende faktorene. Om

den økonomiske integrasjonen er vellykket har den potensialet til å påvirke andre deler av samfunnet, og på den måten forsterke og fremskynde hele integrasjonen i Norden.

Ved å sammenligne overveielserne rundt en betydelig integrasjon av forsvaret i Norden etter andre verdenskrig, med vurderingene som finner sted i dag, kom jeg frem til flere likheter og forskjeller. Hver for seg er de nordiske statene svake militært sett, ved å samarbeide ville forsvarsstyrken økes betydelig. Det fundamentale spørsmålet blir da hvorvidt den totale forsvarsstyrken i Norden ville bli sterk nok til å virke avskrekkende for en aggressor. Det var politikerne ikke villige til å ta sjansen på i 1948, og Norge og Danmark søkte NATO medlemskap. Militært var det logisk å forsvare Skandinavia og deler av Norden som en enhet. Dette gjelder til en viss grad også i dag, noe som kommer tydelig frem av både fortidige og samtidige kilder. Befolkningen hadde stor sympati med tanken om et felles nordisk forsvarsforbundet etter andre verdenskrig. Politisk var det lenge vilje til å satse på den nordiske løsningen. Det var krefter utenfor Norden som splittet regionen, først ved makt å ha demonstrert Nordens maktesløshet til å motstå tysk og sovjetisk militærmakt. Deretter politisk ved å presse frem en vennsapsavtale mellom Sovjetunionen og Finland. Videre ved at sentrale norske aktører hadde tilbrakt tid og blitt fortrolig med britisk og amerikansk politiske og militære støtte. De samlende faktorene i Norden, som var folkelig støtte og styrket nordisk forsvarsevne ble ikke avgjørende. Det var sentrifugalkreftene som ble avgjørende, og stormaktenes ønske om påvirkning.

Etter oppløsningen av Sovjetunionen har stormaktenes påvirkning på Norden avtatt, og NATO kan på enkelte områder fremstå som utdatert gitt den historiske konteksten og begrunnelsen for dannelsen. Finland fikk en mye friere stilling i forhold til Russland, enn de hadde til Sovjetunionen. Landet søkte seg mot Norden og vesten, og har blitt en naturlig deltager også i forsvarssamarbeidet.

Ord og uttrykk kan være betydningsfulle. Om våre ledere uttrykker seg på en bestemt måte får det konsekvenser for hele landet. Ved å gjenta forståelsen av de nordiske landene som små og maktesløse har sentrale personer i Norden hindret seg selv og hele regionen fra å være en sentral aktør. Kognitiv teori tar utgangspunkt i at alle personer har en egen virkelighetsforståelse. Denne forståelsen er helt sentral om vi skal forstå hva som er grunnlaget for deres beslutninger. I denne delen av oppgaven har jeg

argumentert for at nordiske samfunnstopper har hatt en forståelse av de nordiske statene som små og ubetydelige. Et viktig premiss i alle forhandlinger er usikkerheten om den andres posisjon. Når nordiske statsledere skal forhandle med stormakter, eller regionale stormakter er det ingen selvfølge å bli vurdert som likeverdige forhandlingsparter. Om stormakten i tillegg er kjent med motpartens virkelighetsforståelse som liten og ubetydelig, er sannsynligheten for å bli anerkjent som likeverdig enda mindre. For å redusere denne skjevheten i styrkeforholdet har alle de nordiske statene forsøkt å tilstrebe internasjonal rett, og å unngå bilaterale avtaler med stormakter.

5 Hva kan Norden bli?

Konstruksjon av nye stater og nasjoner skjer fra tid til annen. Enkelte ambisiøse politikere har også ønsket om å konstruere en europeisk superstat som skal kunne hevde seg i konkurransen med USA og Kina. Fra nyere europeisk historie er opprettelsen av en rekke nye stater som følge av oppløsningen av Sovjetunionen og Jugoslavia mest kjent. Da oppstod det stater som hadde en felles identitet og historie, men også stater som fremstod som mer tilfeldige konstruksjoner. Nasjonsbyggingen i Norge på 1800-tallet var en bevisst politikk, som dannet fundamentet til det selvstendige Norge i 1905. Dette viser at stater kan oppstå som en følge av mer eller mindre tilfeldigheter, eller av langvarige bevisste valg. Norden er et meningsfylt begrep og benyttes i flere sammenhenger, men hva det konkret betyr varierer. Begrepet er dynamisk da det ikke er noen nasjonalstat, folkegrupper eller politiske partier som har gjort det til sitt. I Danmark har det blitt brukt av ulike politiske partier til å fremme eget syn, og det har latt seg gjøre siden ingen sitter med fasiten over hva Norden er.

Da Norden aldri har vært en statsdannelse, blir begrepet dynamisk, og brukbart til ulike både utenriks- og innenrikspolitiske formål. Siden befolkningen har et positivt forhold til begrepet har det blitt fylt med ulikt innhold alt etter som brukeren har ønsket å fremme bestemte tanker (Sørensen, 2004).

Ved å utfordre den nåværende politiske inndelingen av Norden, og å stille spørsmål ved hva som er den mest fornuftige organiseringen av Norden, for å løse dagens og morgendagens oppgaver. Styrken til en stat har ingen helt objektive målekriterier, det som er de mest vanlige å måle ut fra er militær kapasitet og økonomisk størrelse. Derfor sammenstiller jeg de nordiske økonomiene, for å understreke det økonomiske potensialet til en nordisk stat. Deretter undersøker jeg forslaget til tidligere forsvarsjefene i Sverige og Norge, om et flernasjonalt forsvar. Dette for å vise potensialet til et felles nordisk forsvar.

Deretter en del om en begynnende politisk bevegelse, som har et samlet Norden som hovedmål.

5.1 *Wetterberg sin utopi*

I dette kapitlet skal jeg gi innblikk i arbeidet og tankene til to av de mest markante skikkelsene i det nordiske samarbeidet Gunnar Wetterberg og Thorvald Stoltenberg. Selv om begge er opptatt av det nordiske samarbeidet, og setter det svært høyt, er de meget forskjellige i sin oppfattelse av hva det skal lede til. Til slutt skal jeg oppsummere hva som er oppnådd av deres forslag, og hva som fortsatt gjelder som aktuelt innen det nordiske samarbeidet.

I 2010 var boken «Norden» av den svenske historikeren Gunnar Wetterberg årboken for Nordisk ministerråd og Nordisk råd. Bakgrunnen var en artikkel Wetterberg skrev om muligheten til å danne en nordisk forbundsstat, med dronning Margrethe 2 som regent.

Forslaget vakte oppsikt, og alle fem nordiske statsministrene mente forslaget var urealistisk. Likevel ble Wetterberg oppfordret til å gå videre med tanken, og utdype den i en bok. Denne boken sammen med Stoltenberg rapporten står i dag som et referansepunkt for alle som arbeider og skriver om det nordiske samarbeidet.

For Wetterberg gir størrelsen på Norden i seg selv muligheter som de enkelte landene ikke har. Med sine knappe 27 millioner innbyggere er det ikke folketallet som utgjør Norden sin styrke. På listen over Europas mest folkerike land vil Norden bli plassert med færre innbyggere enn Polen, men betydelig flere enn Nederland. I utstrekning er det kun Russland som er større enn et samlet Norden, blant de europeiske statene og ville plassert seg under Australia, men foran India på listen over verdens største stater målt i utstrekning.

Tabell 6 Norden i tall. Folketall i millioner (avrundet). Territorium i kvadratkilometer (Ministerråd, 2016c). Økonomi og forsvar er i millioner USD, ved fast 2014 priser og vekslingskurser (Stocholm international peace research institute, 2016). * Territorium for et samlet Norden inkluderer også Grønland, Færøyene og Åland (Ministerråd, 2016c).

Land	Folketall i millioner	Territorium i km ²	Økonomi i millioner USD	Forsvar i millioner USD
Norge	5.2	323 781	386 578	5 898
Sverige	9.9	447 435	495 624	5 377
Island	0.3	103 492	1 533	-
Finland	5.5	338 430	231 950	2 979
Danmark	5.8	43561	295 091	3 463
Norden	26.7	3 425 762*	1 410 776	17 717

Thorvald Stoltenberg ble i 2008 bedt av alle de nordiske utenriksministrene å komme med forslag til å styrke samarbeidet på utenriks- og sikkerhetspolitikken (Stoltenberg, 2009). De representerer to skoler der Stoltenberg ser på det nordiske samarbeidet som en suksesshistorie, mens Wetterberg mener at samarbeidet er ufullendt. Samarbeidet har aldri nådd sitt historiske mål; -en eller annen form av Nordisk statsdannelse. Der Wetterberg fremstår som visjonær og trekker opp de lange linjer, er Stoltenberg konkret og rett på sak.

... har jeg utarbeidet 13 konkrete forslag for å styrke det nordiske samarbeidet. Forslagene er utformet med tanke på at alle de nordiske landene kan delta. I flere tilfeller er det likevel naturlig at to eller flere land innleder et samarbeid, og at de øvrige landene slutter seg til når de måtte ønske det (Stoltenberg, 2009: 5).

Det har skjedd mye positivt på feltet med utenriks- og sikkerhetspolitikken i årene etter Stoltenbergrapporten. De fleste av disse 13 punktene på 7 samfunnsområder, er senere blitt fulgt opp helt eller delvis. Stoltenberg sine forslag er ikke avhengige av at alle de nordiske landene deltar, men åpner opp for en for sak til sak tilnærming i samarbeidet. Forslagene henger heller ikke sammen, slik at om man utelater å delta i samarbeidet på ett felt, blir det ikke til hinder for fremtidig samarbeid på et annet felt. Forslagene om

militært samarbeid bygger videre på tankene til forsvarsjefene i Norge og Sverige (Stoltenberg, 2009: 28).

Ofta berømmer sig de nordiska länderna av sitt goda samarbeide. I internationella sammanhang lyfts det fram som ett föredöme för andra grannländer och regioner. Men i ett historiskt perspektiv kan man göra en annan tolkning. De flesta områden som legat så nära varandra och varit så lika har förr eller senare blivit sammanhållna nationer. Det nordiska samarbetet är starkt därför att sammanhållningen inte nått ända fram (Wetterberg, 2010: 12).

I Wetterbergs historie har utenforstående lagt hindringer for et samlet Norden. Det har aldri vært i stormaktenes interesse å tillate, eller støtte en nordisk makt å dominere Norden, eller til en forening av alle de nordiske statene.

Ända sedan Hedenhös har grannarnas och stormakternas intressen gjort sig gällande i Nordens historia. Praktiskt taget alltid har de motverkat tendenserna till samverkan. Sällan – möjligen med Margaretas Kalmarunion och andra världskrigets drömmar om ett efterkrigsförbund – har trycket utifrån lett till samling. Av nödtvång eller på grund av egna ambitioner har grannarna ibland allierat sig med andra, inte så sällan mot varandra (Wetterberg, 2010: 12).

Nå er tiden inne ifølge Wetterberg, som ser et historisk mulighetsvindu til at ingen stormakter skal hindre Norden i å forene seg. Dette passer inn i teorien til Knudsen om småstaten som velger å alliere seg med den sterke regionale makten. Dette har i nyere tid aldri vært en nordisk stat, men Storbritannia, USA, Tyskland eller Sovjetunionen. Om et samlet Norden ville hatt økonomisk og militær kapasitet til å være mer selvstendig i utenrikspolitikken tidligere blir spekulasjoner. Det vi kan si noe om er dagens situasjon, og den tyder på at det er mulig med en mer selvstendig nordisk politikk, om viljen er tilstede. Det er ingen helt eksakte kriterier som brukes når styrken til et land måles. Flere kriterier blir benyttet, men de mest vanlige er militær makt og økonomisk styrke. Selv om vi legger sammen alle fem nordiske land, blir Norden ingen supermakt, men det tar skrittet bort fra å være en småstat.

Wetterberg fokuserer på økonomisk rasjonelle argumenter, der størrelsen på Norden er viktig. Wetterberg sin stat er stor nok til å skape et selvstendig indre marked og et felles arbeidsmarked som han mener vil kunne skape et økonomisk oppsving i alle delene av Norden. Denne argumentasjonen kjenner vi igjen fra europeisk integrasjonsteori, som anser økonomien som den viktigste faktoren for å lykkes med en integrasjonsprosess. Wetterberg hevder at de økonomiske utsiktene for Norden er reelt bedre enn for EU. Dette begrunner han i familiepolitikken bidrar til en bærekraftig demografisk utvikling, samt viljen til raskt å ta i bruk ny teknologi. Dette gjelder for hele Norden, og Wetterberg argumenterer for at dette kan gi noen promille høyere vekst enn EU snittet over tid.

Forutsetningene for å lykkes med en harmonisering av finanspolitikken og skattereglene er større i Norden enn i EU (Wetterberg, 2010: 42). Dette vil utjevne de økonomiske syklusene som har en tendens til å ramme ulikt i Norden. Store nordiske selskaper, kan gi kraftige svingninger i økonomien, og det er en fordel å fordele dette ut over i et større marked (Wetterberg, 2010: 39). Ved at arbeidsmarkedet i Norden blir ett, mener Wetterberg det kan fungere like dynamisk som det amerikanske. Der flytter folk fra steder i økonomisk tilbakegang, til byer med bedre jobbutsikter. Land som lykkes i å ta i bruk arbeidskraftreserver, har bedre økonomisk utvikling kontra dem som ikke har en like omstillingsvillig befolkning. Dette mener Wetterberg, er ett av hovedargumentene som taler for forbundsstaten. De store gevinster for samfunnet ved dette grepet skjer ved at mulighetene for enkeltmennesker øker da det naturlige jobbmarkedet øker. Pendling på tvers av dagens landegrensler øker, samtidig som det også er et stort potensiale for økt pendling (Ministerråd, 2005) Det er selvsagt ikke pendlingen i seg selv som er målet, men det at folk finner de riktige jobbene. Pendlingen og flyttingen gjør det lettere for næringslivet å håndtere topper og bunner, i form av store ordre, eller mangel på arbeidskraft. For den enkelte arbeidstaker gir det nye jobbmuligheter i et dramatisk utvidet arbeidsmarked. Mange fagmiljøer i Norden er små, og det vil være en attraktiv mulighet å søke jobb i Norden. Ved å likestille og samordne utdanningen innen Norden, vil det lette mulighetene for studenter til å ta hele eller deler av utdanningen på tvers av dagens nasjonalgrenser. Om utdanningen og læreplanen er kjent og verdsatt vil det også lette mulighetene for at arbeidssøker og arbeidsgiver finner hverandre (Wetterberg, 2010: 51).

Selv om Wetterberg ikke ser noe hensikt i en felles nordisk kriminalomsorg, ønsker jeg å tilføye en erfaring. Som fengselsbetjent gjennom mange år en etatsutdanning som er relativt lik i de nordiske land, med vekt på de samme verdiene og fagkunnskapen. Når jeg som norsk fengselsbetjent kommer til et dansk fengsel, er det overveiende inntrykket gjenkjennelig. På tross av dette er utdanningen ikke godkjente ut over det landet der den er tatt. Resultatet er at det knapt finnes fengselsbetjenter som jobber i andre land enn der de har tatt utdannelsen, selv om det finnes ledige jobber i Norge. I Sverige har det vært overkapasitet på fengselsplasser, mens det i Norge har vært soningskø. På tross av den geografiske, språklige og kulturelle nærheten klarte ikke Norge og Sverige å bli enige om soningsoverføring i svenske fengsler. Tatt i betraktning hvor mange år det tar å planlegge og bygge fengsel i Norge, samt vanskeligheten med å beregne eksakt hvor mange fengselsbetjenter det bør utdannes, finnes det åpenbare samfunnsøkonomiske gevinster ved å samarbeide på nordisk nivå, også innenfor kriminalomsorgen.

Den økonomiske integrasjonen som har pågått de siste tiår, og fortsatt pågår i Norden mener Wetterberg er undervurdert som samlende kraft. Næringslivet ser i stor grad Norden som ett marked, men får ikke fullt ut utnyttet potensialet (Wetterberg, 2010: 43). Wetterberg ser for seg forbundsstaten som en styrkning av det nordiske næringslivet slik at det kan konkurrere på den internasjonale arena. Samtidig som det nordiske markedet blir mer attraktivt, og utenlandske selskaper ønsker å etablere seg i Norden.

De økonomiske argumentene er viktige og ofte avgjørende i Wetterberg sin argumentasjon. Dette hindrer han ikke fra å betone den felles kultur som han mener finnes i de nordiske landene. Denne felles kulturen og tilliten mellom aktører, organisasjoner og landene i Norden, er limet som muliggjør en statsdannelse.

Wetterberg anser en felles nordisk offentlighet som vesentlig for å lykkes med å skape økt kunnskap og interesse for naboen i Norden. Dette gjøres ifølge ham, best med fellesnordiske radio og tv sendinger. Slike felles sendinger har flere ganger vært vurdert, men har frem til i dag ikke blitt en realitet.

De nordiska länderna har starka nationella identiteter. Det är något som en förbundsstat varken kan eller bör utmana. Tvärtom måste den gemensamma staten ha ett ansvar för att skydda och värna språkliga och kulturella särarter inom förbundet. De nationella olikheterna kommer att berika förbundsstatens intellektuella och kulturella liv... (Wetterberg, 2010: 50).

Wetterberg får på en god måte, slik jeg ser det, frem at regionale, nasjonale identiteter ikke konkurrerer med den nordiske identiteten. Anderson skriver at identitet kan forstås som en løk, der hvert lag representerer en distinkt identitet som ikke utelukker en annen. Det nordiske skal ikke erstatte nasjonal identitet, men skal komme i tillegg til og slik berike livet til borgerne i Norden. Denne pragmatiske tilnærmingen finner vi igjen på flere områder i Wetterbergs sin bok. Wetterberg ønsker ikke at forbundsstaten skal fjerne noe som er positivt, vi skal fortsette å feire 17. mai, og Oslo kan fortsatt være en hovedstad om det er ønskelig. Delstatene skal ha så mye makt som det er rasjonelt at de har. Over tid forventer Wetterberg at den kulturelle likheten i Norden kommer til å forene delstatene mer og mer, slik det som i Spania, Frankrike og Tyskland. Wetterberg mener at utgangspunktet for statsdannelse er bedre i Norden enn i flere av de vellykkede statsdannelsene i Europa, og han viser til Sveits der de språklige og kulturelle forskjellene mellom Kantonene er større enn mellom statene i Norden.

Utvikling av infrastruktur blir en viktig oppgave for den nye forbundsstaten. Ikke minst blir det viktig å knytte Finland og Island tettere opp til Skandinavia (Wetterberg, 2010: 54). I sentrale strøk av Danmark, Sverige og Norge bør hurtigtog vurderes mellom de største byene. Forbundsstaten skaper ny dynamikk i planleggingen av samferdsel, og forbindelsen Stockholm - Oslo – København er blant de viktigste. Dette endrer dagens prioriteringer som alltid favoriserer nasjonale prosjekter. Ulike regioner i Norden kan endre karakter i forbundsstaten. Rasket og størst integrasjon forventer Wetterberg i Øresundområdet, der broforbindelsen mellom Skåne og Københavnområdet allerede over tid vist behovet for transnordiske forbindelser (Wetterberg, 2010: 54).

Genom att vi nästan alltid läser historien med facit i hand verkar dagens fem stater mer eller mindre naturgivna. I själva verket kan man argumentera för att det lika gärna kunde vara tvärtom: sex seklers olyckor har kommit i vägen för den samling som annars hade kunnat äga rum, ungefär som i Frankrike, England, Spanien, Storbritannien, Italien eller Tyskland (Wetterberg, 2010: 59).

Som en förberedelse til dannelsen av forbundsstaten, foreslår Wetterberg å skrive en forstudie. Det har vært initiert en slik forstudie i Nordisk råd, men den ble foreslått ikke behandlet av presidiet. Dette førte til at Ministerrådet ikke fikk saken fremlagt, slik forslagstillerne ønsket. Dette kan tolkes til at det i Norden ikke er politisk vilje til å undersøke mulighetene til en Nordisk statsdannelse. På den andre siden kan det også tolkes motsatt. Det finnes en slik vilje, det bevises av forslagstillerne, men at det alltid kreves tungt politisk arbeid for å kjempe frem store omveltninger, da de fleste mennesker har en viss grad av endringsvegring.

Wetterberg sitt Norden er stort nok til å bli tatt på alvor internasjonalt. Om Norden valgte å bli en del av EU, skulle den være en av de viktigste stemmene, og ut i fra størrelsen skulle det være muligheter å få plass i G20. Dette er en arena for verdens viktigste land, og der ingen av de nordiske landene i dag kan gjøre seg forhåpninger om plass. Felles ambassader og konsulatvesen ville rasjonalisere og muliggjøre tilstedeværelse i land der ingen av de nordiske landene er representert per i dag.

Sikkerhetspolitikken vil være blant det viktigste Norden bestemmer seg for. Istedenfor å være observatører til hva stormaktene bestemmer seg for, kan Norden danne egen politikk som gagnar de ulike delene av Norden. Om ett av medlemslandene møter utfordringer vil de ha støtte av hele forbundsstaten. Dette vil være en betydelig styrkning, sammenlignet med dagens fra sak til sak praksis, der Norge ikke kan ta for gitt at Finland vil støtte Norge i en konflikt med et tredjeland.

Forbundsstaten bør av ressurs hensyn samordne utstyret. Likt utstyr og kapasitet til transport vil gi en formidabel økning i potensiell innsats ved kriser nasjonalt eller internasjonalt (Wetterberg, 2010: 37). På sikt mener Wetterberg at forbundsstaten bør

ha et felles forhold til EU og NATO. Det er mulig å ha nasjonale særavtaler, men den tyngden og gjennomslagskraften som Norden kan oppnå, avhenger av at hele forbundsstaten jobber mot samme målet. Wetterberg bruker dagens situasjon innen EU som eksempel. Norden taler ikke med en stemme, og Finland, Danmark og Sverige blir som andre eller tredje rangs aktører (Wetterberg, 2010: 39). Dette vil ikke bli tilfelle om forbundsstaten Norden valgte medlemskap i EU. En så stor aktør vil bli lyttet til, og tatt hensyn til, slik at vitale interesser ikke skulle bli neglisjert.

Wetterberg sitt hovedargument er at Norden som en samlet enhet blir større og mer betydningsfullt, enn hva de nordiske landene oppnår ved kun sporadisk samarbeid. Der Wetterberg ser Norden som uferdig og samarbeidet ufullendt, ser Stoltenberg på det Nordiske samarbeidet som en suksesshistorie. Stoltenberg fremhever at det knapt finnes andre naboland i verden som samarbeider så tett og uten konflikt. Wetterberg er ikke uenig i faktagrunnlaget, men trekker en annen konklusjon. Wetterberg trekker de historiske linjene tilbake til samlingen av Tyskland og Italia og hevder at Norden på flere områder er en mer rasjonell statskonstruksjon enn flere av dagens europeiske stater.

5.2 Det økonomiske Norden, en potensiell stormakt?

I denne delen presenterer jeg alternativer til den virkeligheten vi så i 4.3, der dagens økonomiske virkelighet ble beskrevet. Jeg velger å se på samhandelen mellom de nordiske landene, for å tydeliggjøre hvor integrert de nordiske lands økonomi er blitt. I dette kapitlet benyttes handelsstatistikk over import/eksport for å tydeliggjøre hvor viktige de nordiske økonomiene er for hverandre. Størrelse betyr noe, og særlig innen økonomi. I teorikapitlet ble det argumentert for at økonomi var en av flere anerkjente målekriterier for å vurdere en stats styrke. Bruttonasjonalprodukt, heretter BNP er den vanligste måten å måle et lands økonomiske størrelse. I denne oppgaven benyttes verdensbankens oversikt, for å synliggjøre Nordens samlede økonomi. Dette blir en oversikt der kun dagens reelle tall kommer frem, og gevinsten ved en integrert økonomi som vi kjenner fra europeisk integrasjonsteori vil komme i tillegg.

BNP for de nordiske økonomiene varierer noe ut i fra ulike måter å beregne BNP på. Valutasvingninger, og for Norges del selvsagt, olje og gassprisen betyr mest. Hadde jeg

benyttet oversikter som hadde vært 1 eller to år eldre, ville den norske økonomien vært jevnbyrdig med den svenske, mens den på 2016 listen er klart mindre (The World Bank, 2016). Jeg valgte å benytte meg av verdensbanken sin oversikt, da den regnes som en av de mest troverdige og senest oppdaterte kildene. Samtidig som ulike lister gir et relativt likt bilde av størrelsen på Norden sin samlede økonomi de seneste årene. Summen av alle de nordiske land sine økonomier fremstår som mer stabil enn enkeltland i Norden.

Tabell 7 Oversikt over Nordens BNP i US dollar 2016 (The World Bank, 2016)

Land	BNP-millions US dollar
Norge	370 557
Danmark	306 143
Island	1 533
Finland	236 785
Sverige	511 000
Total	1 426 018

Norden med BNP på 1,426 018 millions US dollars ville plassere seg bak Canada men større enn Russland og Spania på verdensbankens oversikt over de største økonomien for 2015 plass 10 til 12 (The World Bank, 2016). Norden har hatt en forbausende stabil plassering i dette sjiktet over år. I denne perioden har BNP i Norge, målt i US dollars, svingt markant. Norden som en enhet ville, i samme periode, som en samlet økonomi beholdt plasseringen blant 10-12 største økonomiene i verden ².

Om dette bare var en plass på en liste ville det vært av mindre betydning. Spørsmålet er hvordan vi og våre politikere kan bruke en slik posisjon. Norden har samlet en økonomisk tyngde som gjør det til et naturlig medlem av G20. Den samlede økonomien hadde vært blant de 10-12 største i verden (Wetterberg, 2010). Nå er det ikke kun økonomisk størrelse som gjelder for å få innpass, selv om det er viktig. Hvordan land

---

² Det finnes en annen måte å sammenligne staters økonomiske størrelse på, der det justeres for lokal kjøpekraft. I en slik rangering vil fremvoksende økonomier som Kina, India og Russland bli vurdert som relativt større enn vestlige lands økonomier

bruker sin politiske innflytelse er også med på å legitimere deres kandidatur. Dette støttes også av en samlet nordisk fagforening.

Gunnar Wetterberg hevder at et samlete indre nordisk marked kan utløse en «spill over» effekt for det nordiske næringslivet slik vi kjenner fra Haas sin teori (Haas, 2004: 313). Ved å summere sammen tallene bak statistikken og BNP på en ny måte fremstår Norden som en økonomisk stormakt. Nordens samlede økonomiske tyngde, ligner mer på en stor- eller mellomakt, enn en småstat. Fra teorikapittelet husker vi sentrifugalkraften, som en brems i den nordiske integrasjonen. Intet land i Norden var så viktig, for økonomien eller sikkerheten, at det ikke fantes andre land utenfor Norden som var enda viktigere (Knudsen, 1994: 250). Denne situasjonen har endret seg. Norge har blitt Sveriges viktigste marked for eksport. Samtidig er næringslivet i de Nordiske landene i ferd med å definere Norden som ett marked. Dermed kan det Nordiske markedet bli det mest sentrale for de nordiske landene. Effekten vil være en frigjøring fra stormaktenes tiltrekningskraft og dominans.

En stor og integrert nordisk økonomi vil være til gunst for hele Norden. Industrien vil få et større hjemmemarked å selge til, og arbeidstakere vil få utvidede jobbmuligheter. Ved å gjøre utdanningen felles ville studenter og arbeidstakere få et større muligheter. Pendling og flytting innen hele Norden ville forsterkes, og virke som en motreaksjon på økonomiske svingninger i ulike bransjer. Slik blir økonomiske nedgangstider i ett område utlignet av oppgang i andre geografiske områder, eller sektorer. Tryggheten av å representere en økonomisk stormakt vil være gunstig for bransjer som er utsatt for utidig konkurranse. Om norsk fisk utestenges fra et marked med tynn begrunnelse, kan muligheten forreaksjonen fra Norden få motparten til å revurdere sin handling. Størrelse er viktig i handel, og hver for seg utgjør ikke de nordiske økonomiene en tyngde som noen bekymrer seg for. Dette har ført til at de nordiske landene har ført en politikk der de i tykt og tynt følger sine europeiske samarbeidspartnere, uavhengig av egeninteresse. Dette er forståelig og også muligens riktig i dagens situasjon. Ved å forene Norden skapes en ny dynamikk. Denne dynamikken åpner opp for, i større grad, å føre en økonomisk politikk som gagnar befolkningen i Norden.

5.3 *Flernasjonalt forsvar, småstat eller regional makt?*

I teorigapittelet fremkom definisjonen på stormakt som; - land som kan kjempe og vinne kriger på egenhånd. De land som er avhengige av andre stater, regnes som småstater eller mellommakter. Ingen av de nordiske statene har vært stormakter i moderne tid. Småstater fører en utenrikspolitikk relatert til omgivelsene, mens stormakter fører utenrikspolitikk ut i fra egeninteresse, eller vilje (Knudsen, 1994: 18). I denne delen benyttes intervju med Diesen og Tamnes sin vurdering av Norges sin endrede posisjon ovenfor Russland, og eventuelt økt nordisk integrasjon vedrørende forsvar- og sikkerhetspolitikken. Ville det vært nyttig for befolkningen i de nordiske statene, om Norden førte en felles forsvar- og sikkerhetspolitikk? Ved å benytte småstats- og integrasjonsteori forsøker jeg å svare på om de nordiske småstatene da ville bli stormakten Norden.

Tidligere forsvarsjef Sverre Diesen introduserte ideen om et flernasjonalt forsvar av Norden. Flere argumenter taler for at Norden fremstår som en blokk sikkerhetspolitisk.

De nordiske lands reelle, strategiske fellesinteresser tilsier en sterkere grad av felles opptreden enn dagens ulike alliansetilørigheter tilsier og tillater. I tillegg vil en samlet opptreden sette de nordiske land i stand til å ivareta sine felles interesser på en langt bedre måte...På felles basis vil med andre ord Norden kunne representere en regional blokk med reell militær kapasitet til å hevde sine interesser (Diesen, 2015: 117).

Per i dag har de nordiske landene nasjonale forsvar. Det er politisk vilje til samarbeid, og Norge tok initiativ til NORDEFECO i 2010. Dette er et forsvarssamarbeid som har oppstod på grunn av utfordringene knyttet til mindre forsvarsbudsjetter og høyere pris på militært utstyr. Hovedtanken med samarbeidet var å utnytte pengene bedre, ved å foreta felles innkjøp og å ha likere utstyr der det er hensiktsmessig. Et eksempel er felles uniformer i Norden, Nordic combat uniform, vedtatt i mai 2016 og i bruk fra 2020.

Summen av et samlet nordisk forsvarsbudsjett har variert de siste årene mellom å være jevnbyrdig, til på det laveste å utgjøre 20% av det russiske forsvarsbudsjettet (Stockholm international peace research institute, 2016). Russland med sitt enorme

areal, og flere steder med grensetvister, disponerer en betydelig militær styrke, men med enorme oppgaver. I dette perspektivet kan en undre seg over nordiske politikeres avmaktsfølelse ovenfor Russland. I 1998 brukte Norden flere dollar på forsvar enn Russland. 1998 representerer et unntak, da forsvarsutgiftene i Norden oversteg det Russiske forsvarsbudsjettet (Stockholm international peace research institute, 2016). Selv om forsvarsmateriell ofte handles i amerikanske dollar, er mye av utgiftene i lokal valuta. Kjøpekraften til forsvaret må justeres for nasjonalt prisnivå (Diesen, 2016). Dette finnes det ingen oversikt over, men vi vet at lønninger er betydelig høyere i Norge, enn i Russland. Dette betyr at det kan forventes at det russiske forsvaret kan produsere mer forsvar, eller kampkraft per million dollar. På den annen side er en viktig forklaring på lønnsforskjeller at arbeidskraften er effektiv og omstillingsvillig. Tilliten mellom befolkningen, næringsliv og det offentlige i de nordiske statene blir brukt som argument for den høye verdiskapningen som finnes i alle de nordiske statene.

Det er per i dag ikke meningen å integrere de ulike nasjonale forsvarsgrenene inn i et nordisk forsvar. Det er ikke politisk vilje til det, fordi man frykter for å miste nasjonal suverenitet over forsvaret. Først ved en slik integrering vil de oppstå store synergieffekter, som ble vist til tidligere i kapitlet både av den svenske forsvars stabssjef Nils Swedlund i 1948, Haakon Lie og Rolf Tamnes i (Tamnes, 2016).

Er det mer å hente i det nordiske forsvarssamarbeidet?

Det er mye eufori knyttet til spørsmålet om det nordiske forsvarssamarbeidet. Faktum er at det siden 2006 har skjedd en del, men har nådd et metningspunkt. Siden Sverige ikke er NATO medlem er det ikke aktuelt å integrere forsvaret i de to land. Det er et formidabelt potensiale i det nordiske forsvarssamarbeidet, den dagen Finland og Sverige går med i NATO. Frem til da er det ikke vilje og rom for dyp integrasjon, da det skaper avhengighet, noe landene ikke er villige til (Tamnes, 2016).

Forsvarsekspertene er enige om at det finnes et stort ikke utløst potensiale i felles nordiske løsninger. Hva som skal til for å utløse potensialet varierer fra sektor til sektor, men det de har til felles er behovet for en aktiv politikk på området. Politikeren må være villige til helhetstenkning, og til å gi fra seg noe nasjonal råderett i visse områder for å oppnå en større total nytte.

Hvor sterkt blir et flernasjonalt nordisk forsvar? Forsvarsbudsjettet for et samlet Norden blir ifølge Stockholm international peace research institute, heretter SIPRI i størrelsesorden mellom Italia og Spania. Dette gir ikke et helt riktig bilde, da man i Sør-Europa får mer forsvarsmateriell per dollar enn i Nord-Europa. Noe reduksjon også måtte påregnes fordi flere stater som samarbeider, er mindre effektivt enn en større stat. Likevel vil det bli en klar synergieffekt sammenlignet med dagens struktur på tre eller fire nasjonale forsvar.

Under har jeg satt sammen en oversikt over Nordens forsvarsbudsjetter, regnet i amerikanske dollar, for enkelte år i perioden 1998 til 2015. Oversikten viser at det svenske forsvarsbudsjettet har blitt betydelig redusert i perioden, mens det norske har økt noe. Det finske og danske forsvarsbudsjettene har mindre endringer. Det er en svakhet ved tabellen at omregningen til dollar fra de nasjonale valutaene påvirker tallene, selv om økning og reduksjon av budsjettene er den viktigste faktoren for endring. Betydningen av dette mener jeg kan reduseres ved å benytte tall over flere år, slik at tilfeldige svingninger i enkeltvalutaer jevnes ut over år. Den totale mengde dollar som Norden benytter på sine forsvar, viser også en relativt stabil utvikling i perioden 1998 til 2015.

Tabell 8 Military expenditure by country, in constant (2014) US\$ m., 2006–2015 (Stockholm international peace research institute, 2016).

Land/År	1998	2002	2010	2012	2015
Sverige	7255	7101	6409	6152	6578
Norge	5446	6402	6624	6870	7377
Danmark	4680	4720	4813	4826	4130
Finland	3102	2768	3713	3812	3563
Totalt	20 483	20 991	21 559	21 660	21 648

Forsvarsbudsjettet til Russland var 91 081 million US dollar i 2015, dette er resultatet av en jevn årevis økning siden 1998, da forsvarsbudsjettet var på 19 243 million US dollar, noe mindre enn det et samlet Norden brukte på forsvar det året. Om dette har noen betydning for Norden kommer jeg tilbake til i diskusjonskapitlet.

Diesen foreslår et flernasjonalt nordisk forsvar der enkeltland påtar seg å representere hele forsvarsgrener for hele Norden. Finland opererer hæren for hele Norden. Sverige flyvåpenet og Norge marinen. Flyvåpenet ville hatt 200 moderne kampfly noe som representerer en betydelig flåte. Ved å dele arbeidsoppgavene mellom seg får forsvaret muligheten til å benytte resursene mer effektivt, og hver forsvarsgren ville vært forpliktet til å forsvare hele Norden. En slik integrering ville ifølge Diesen utløse enorme rasjonaliseringsgevinster, og forsvarsevnen øke med ti ganger (Diesen: 2016). Dette illustreres ved at kostnadene per enhet synker når antallet enheter økes.

Sverre Diesen anslår at et fullt ut integrert nordisk forsvar kan være ti ganger så effektivt sammenlignet med dagens nasjonale forsvar. Felles logistikk og støttefunksjoner er et alternativ som også gir betydelig effekt, om det ikke er vilje til fullt ut å integrere forsvaret. Den svenske utredningen anser også fordelene ved et nordisk forsvarssamarbeid som store.

Den viktigaste sammantagna effekten på sikt torde vara att länderna genom integration och rollspecialisering förbättrar sin gemensamma operativa kapacitet. Därmed uppnås en stärkt regional konfliktavhållande förmåga. Samtidigt ökar också det ömsesidiga beroendet (Utrikesdepartementet, 2016: 100).

Naboskapet til Russland er preget av et asymmetrisk maktforhold. Om de nordiske landene tenker på et tettere militært og politisk samarbeid, blir dette møtt med mistenksomhet fra Russland. Diesen hevder at Russland neppe frykter et samlet Norden, men at det er å forvente at de er kritiske til alle endringer som styrker naboland sin forsvarsevne. Russland ønsker ikke å forholde seg til Norden som en likeverdig partner, men heller til en rekke småstater som i større og mindre grad kan dikteres. Det er ingen ting de nordiske landene kan gjøre, som vil reelt provosere eller bekymre Russland.

Diesen mener det er og forvente en reaksjon fra Russland, og enda sterkere om de nordiske landene faktisk integrerer sine forsvar. På tross av dette, mener Diesen at dette ikke representerer en reell russisk frykt for et samlet nordisk forsvar, til det er Norden for lite, også som en samlet blokk. Snarere et ønske om å ha små naboland, som ikke

har en felles politikk. Dette representerer ikke noe nytt, men et tradisjonelt ønske fra Russland om at Norden ikke skal representere en samlet enhet både politisk og militært.

For å vende tilbake til spørsmålet fra starten av kapitlet. Vil de nordiske småstatene kunne bli til stormakten Norden? Det korte svaret er Nei. Selv med et fullt ut integrert nordisk forsvar, og om politikerne ikke benytter effektiviseringen til å redusere forsvarsbudsjettet, blir Norden å regne som en betydelig aktør. Norden er likevel avhengig av å knytte seg opp mot en stormakt med kapasitet til raskt å projisere makt over havet.

5.4 Skandinavisterna

Jeg har intervjuet Johan Lindblad, han er grunnlegger av en bevegelse som arbeider for et føderalt Norden. Fra sin arbeidsplass i «Hallo Norden» i København følger Johan Lindblad med på alle tegn til forpliktende samarbeid mellom de nordiske statene. I dette kapitlet ønsker jeg å finne ut hvorfor det nordiske samarbeidet ikke har ført til en dypere integrasjon av landene. Hva er det ved Norden, som gjør at områdene/landene er egnet som en politisk enhet?

Lindblad tror på tankene Wetterberg beskrev i boken «Norden» om at det i vår samtid finnes en historisk mulighet til å forene de nordiske landene til en stat. Om dette er en føderasjon eller forbundsstat er av mindre betydning. Det samme gjelder hvor hovedstaden skal ligge og kongehus og nasjonalsang. Lindblad mener at områdene som i dag er nasjonalstater skal beholde alt hva de ønsker, av det som betyr noe emosjonelt. Det viktigste er å forenkle og likestille selve samfunnsstrukturen. Der er mye likt, men små nasjonale ulikheter skaper uansett problemer for både offentlig og privat sektor.

Denne åpenbare fordelene er politikerne enige om at bør utnyttes, når de samles til sesjoner i Nordisk råd, men når de reiser tilbake til sine respektive hovedsteder glemmes den nordiske enigheten. Da blir nasjonale pressgrupper viktigere, slik at vedtakene fra Nordisk ministerråd ikke følges opp på nasjonalt plan. Dynamikken ved at politikerne er valgt nasjonalt, fører til at vedtak fattet i Nordisk ministerråd oppleves som mindre forpliktende, og kan ofres om det oppstår press.

Lindblad legger ikke skjul på sin frustrasjon over regjeringers mangel på forpliktelse til vedtak fattet i ministerrådet. Dette har ført til at Lindblad har dannet en politisk bevegelse i Skåne og Københavnområdet som arbeider for å spre informasjon om muligheten for en annen organisering av Norden.

Skandinavisternas politiska mål är att de skandinaviska länderna -Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, samt Färöarna, Grönland och Åland ska förenas i en federation (Lindblad: 2016).

Norden blir da en føderasjon med felles utenrikspolitikk, og felles politikk på visse områder. For å oppnå et pragmatisk samarbeid i føderasjonen Norden er det viktig at samarbeidet kun omfatter samfunnsområder som delstatene på forhånd er enige om å samarbeide om. Dette for å unngå konflikt. Samarbeidet utvides til å omfatte andre områder dersom delstatene ønsker et fordypet samarbeid.

Denne måten å utdype et samarbeid på er benyttet for å forklare hvorledes suksesser fra et samarbeid, kan være med på å gi momentum til å utvide samarbeide til andre samfunnsområder, og er bevist benyttet til å forsterke integrasjonen innenfor EU.

Hva er det som hindrer Norden i å samle seg? Lindblad mener grensene i Norden er tilfeldige, mens befolkningen i stor grad oppfatter dem som naturlige. Dette er vesentlig, da det befester dagens struktur mentalt i befolkningen, og oppfattes som en evig sannhet.

Det er også lettere for nordiske politikere å gi fra seg makt til EU og NATO, enn til et felles nordisk organ. Dette kjenner vi igjen som egalitære holdninger (Knudsen 1994: 236). Det politiske ubehaget for Finland, Island og Norge kan ifølge Knudsen være større ved maktoverføring til Stockholm og København enn til Brussel. Egalitære holdninger er med på å bremse overnasjonalitet i Norden, og fører til mindre nasjonal selvråderett for de nordiske landene.

Om Nordisk råd hadde overnasjonale fullmakter på visse saksområder, ville Norden fått større gjennomslag internasjonalt enn i dag. I EU og NATO har de største landene stor påvirkning, og om Norden hadde samordnet sitt syn gjennom et nordisk organ ville de

små nordiske statene få større gjennomslag for sin politikk, sammenlignet med dagens organisering som er basert på frivillighet i hver sak. Dette betyr i praksis at en sak som er viktig for et lite nordisk land, men som ikke betyr noe særlig for de øvrige har vanskeligheter med å samle støtte. Om Norden opptrådte som en samlet blokk, ville Norden ha støttet denne saken, mot at hele Norden støttet en annen sak som betydde mye for et annet Nordisk land. Ved å stemme og støtte saker som er viktig for hele Norden, kan vi oppnå mye mer enn hva vi som en gruppe uavhengige småstater kan klare.

Det kan stilles spørsmål ved de nordiske statslederne sin selvoppfattelse som innebærer at de ser eget land som en småstat og, som hindrer dem i å ha visjoner og se mulighetene som et forent Norden har.

De nordiske politikerne ser ikke på Norden som et reelt alternativ, på tross av at Norden økonomisk sett ville vært Europas 5 største økonomi. Norden ville ha Europas nest største flyvåpen etter Russland. Når det gjelder naturressurser har Norden en stor del av naturressurser i Europa. Om Norden ikke hadde vært medlem av EU, ville Norden vært så mektig at EU ikke kunne risikert å straffe en eventuell utmeldelse (Lindblad,2016).

Lindblad er av den oppfatningen at ledende politikere per i dag ikke våger å gi sin tilslutning til tanken om et forent Norden i frykt for å virke useriøse. Politikere på lavere nivå kan støtte tanken, men det er ikke nok til at tanken om Norden fester seg som et reelt alternativ for befolkningen i alle de nordiske landene.

Finnes det en nordisk identitet? Lindblad er tydelig på at det finnes en nordisk identitet, men befolkningen i de nordiske landene har blitt vant til å lete etter ulikheter fremfor å observere de åpenbare likhetene.

En av de viktigste årsakene er mangelen på en felles arena for samtale. Felles aviser, radio og tv som diskuterer og sender de samme programmene i flere land. Om det ble etablert media som ser på Norden som ett område, ville det også oppleves som mer naturlig for befolkningen i Norden å se på seg selv som en naturlig størrelse (Lindblad, 2016).

Hilde Sandvik var med å etablere Broen.xyz som et Internettmedium, i et forsøk på å få til en ny plattform for skandinavisk politikk, debatt og kultur. Om dette kan bli det Lindblad mener vi mangler i Norden får tiden vise.

På tross av mangel på felles arenaer ble det i 2013 gjennomført en undersøkelse der omtrent 2000 personer fordelt på ulike regioner i Sverige og Finland ble spurt om de ville at deres land skulle fortsette å være medlem av EU, eller melde seg inn i en føderasjon av Norge, Island, Danmark, Sverige og Finland. Resultatet viste klar overvekt av de som ønsket det nordiske alternativet (TNS sin undersøkelse). Det var klar overvekt for Norden som foretrukket alternativ til EU bland begge kjønn og fra alle regioner.

5.5 Oppsummering kapittel 5

Norden kan bli noe mer betydningsfullt enn summen av dagens nordiske stater. Wetterberg og Stoltenberg er enige om at Norden har noe til felles og er en positiv kraft i regionen. I hovedsak er de uenige om forståelsen av det nordiske samarbeidet frem til i dag. Der Stoltenberg ser verdens mest vellykkede samarbeid, ser Wetterberg på Norden som en splittet enhet. I Wetterberg sin fortelling skulle Norden blitt samlet da Italia og Tyskland ble statsdannelser. Dette ble hindret av stormaktsinteresser som aldri har sett seg tjent med en nordisk konkurrent. Dette har endret seg, og nå mener Wetterberg at det finnes en mulighet til nordisk samling, uten at stormaktene skal hindre det.

De største fordelene med en nordisk samling finnes i stordriftsfordeler. Det er betydelige kostnader ved å bemanne og holde en stat oppdatert på alle samfunnsområder. Ved at utdanning og arbeidsmarkedet blir felles, vil dette bidra til å styrke den nordiske konkurransekraften. Det finnes et eksepsjonelt sosialt klima, som er en mulig vekstfremmer for nordiske områder. Det handler om tillit og relasjoner, og villigheten til å stole på hverandre. Norden tar tidlig i bruk ny teknologi og er innovative. Dette kan trekke til seg innovative folk fra hele verden.

En samlet nordisk økonomi ville bli en betydelig internasjonal størrelse, og ut fra tallene landenes samlede BNP de siste årene bli blant verdens 10 til 12 største. Dette ville gjøre

Norden til en betydelig aktør, som med rette kunne kreve plass blant G20. Om noen av Nordens handelspartnere skulle ønske å ramme, vil det bli etter nøye overveielser. Terskelen for å hindre innførsel av laks eller andre varer fra en stor økonomi, vil være langt høyere da konsekvensen av motreaksjoner vil være mer alvorlig.

Visjonen om Norden er tanken om at borgerne i hele området vil få det bedre om vi integrerte deler av våre samfunn. I TSN sin gallupundersøkelse støtter befolkningen i Sverige og Finland tanken om en Nordisk statsdannelse. Jeg er ikke kjent med lignende undersøkelser for Danmark og Norge. Arbeidsmarkedet og studiemulighetene vil bli større i et nordisk marked. Samtidig som Norden vil fremstå som en mer attraktiv plass for internasjonale etableringer på grunn av sin størrelse. Det vil gi muligheter for store besparelser i forbindelse med å utvikle systemer som alle landene må innføre, for eksempel EU lovverk, sammenlignet med at det enkelte land skal løse dette selv. I det å ikke utvikle relativt like, men tross alt ulik praksis innen offentlig forvaltning. Disse argumentene kan benyttes for å fremsnakke enhver integrasjon mellom land. Den store forskjellen er at det i Norden er folkelig støtte og en relativ lik kultur. Dette vil lette prosessen og derfor fremstår en integrasjon i Norden som enklere og mer realistisk, enn integrasjonen mellom kulturelt forskjellige stater i dagens EU, eller tidligere tiders multikulturelle imperier.

Diesen mener at som følge av trangere forsvarsbudsjetter i Sverige og Finland, er motstanden mot å avstå deler av det nasjonale forsvaret til andre land mindre der enn i Norge. Det faktum at Sverige og Finland ikke er NATO medlemmer, kan også være med på å øke ønsket om å knytte seg tettere opp til vennligsinnede naboland.

Det er ikke like tydelig i hvor stor grad de politiske partiene ønsker å integrere de nasjonale forsvarene til et felles nordisk forsvar, eller et flernasjonalt forsvar. Dette er et ømtålig tema som berører suvereniteten til en stat. Forsvar er tradisjonelt sett på som kjerneoppgaver for en selvstendig stat. Småstater søker seg tradisjonelt til den sterkeste makten for å oppnå beskyttelse. Dette handlingsmønsteret har splittet Norden i viktige utenrikspolitiske veivalg. Om USA taper sin dominerende stilling, eller viljen reduseres til å utøve makt i Europa, kan Norge og Danmark på ny befinne seg i en sårbar posisjon.

Det har over tid kommet tydelige signaler fra USA om misnøye rundt byrdefordelingen i NATO. Om de europeiske partnerne ikke er villige til å øke sine bidrag, er det usikkert om USA er villig til å opprettholde like stor del av militærkostnadene i Europa.

Om Norden forener sine militære kapasiteter vil et Nordisk forsvarsbudsjett ligge i sjiktet mellom Spania og Italia. Norden vil ha et betydelig flyvåpen og kapasitet til å produsere en stor del av forsvarsmateriellet på eget territorium. Det er vanskelig å rangere forsvarsevne da det ikke finnes noe måleinstrument på aggregert forsvarsevne, men effekten ville blitt betydelig.

6 Diskusjon

I denne delen kommer jeg i hovedsak til å benytte informasjonen som kom frem tidligere i oppgaven.

6.1 *Småstatspolitikk*

Flere hevder det vært i stormaktenes, og spesielt i Russland sin interesse at Norden ikke har blitt samlet. Hvordan har det i tilfelle kommet til uttrykk ovenfor de nordiske landene. «Skal man forstå stormaktenes politikk ovenfor Norden, må en først og fremst forstå Russland» (Maseng, 1964: 9). Fra diskusjonen om nordisk forsvarsforbund kom det frem at alle de nordiske statene anså Sovjetunionen som eneste reelle trussel mot deres territorium, ikke ulikt dagens vurdering av Russland.

Tidligere i oppgaven ble begrepet småstat diskutert. En stat er ikke primært liten i sin natur, begrepet gir kun mening i relasjon til noe større. Hva dette større betyr for noe, vil selvfølgelig variere. Norge er en liten stat i de fleste sammenhenger, men innen energisektoren kan Norge regnes som en stormakt. Norden som en samlet enhet ville på flere områder bli en stor- eller mellommakt.

Betyr dette at en stat automatisk får gjennomslag, etter egen styrke? Tradisjonelt har et lands militære kapasitet vært avgjørende for ansett styrke. Dette skyldes at internasjonal politikk ikke har siviliserende regler som alle retter seg etter. Internasjonalt samarbeid er avhengig av staters vilje til å frasi seg suverenitet. Denne Westfalske orden har vært dominerende, men ikke helt enerådende i vurderingen av statens internasjonale makt.

Økonomisk tyngde eller BNP er et annet målekriterium for en stats tyngde eller status. Det utgis årlige lister over verdens største økonomier, både fra verdensbanken, pengesfondet med flere. Listene utarbeides etter noe ulike kriterier, slik at de ikke blir identiske, men hovedbildet er det samme. Om tallene fra de nordiske landene ble summert, hadde en nordisk stats økonomi kommet på en 12 - 14 plass og i området med Spania og Russland.

«Norge har en liten åpen økonomi som er tjent med internasjonal handel» (Mæland, 2016). Dette gjelder som hovedsak for alle de nordiske landene (Strang, 2012: 43).

Denne påstanden er gjentatt så mange ganger fra våre ledere, at det er blitt en sannhet. Dette bør behandles som den sannheten det er. Den er ikke uforanderlig, men en menneskeskapt konstruksjon som er fullt ut mulig å endre, om det er i vår interesse. Jeg benytter meg av kognitiv teori for å forsøke å forstå hvordan slike utsagn oppstår. Ved å akseptere avtaler som andre land forhandler frem i stedet for selv å være en aktør, er det tilfeldigheter som avgjør om dette blir til vår gunst. Om vi oppretter et felles marked i Norden, går vi fra å bli et lite marked i utkanten av Europa, til å bli et stort kjøpesterkt marked. Vi blir del av en aktør, som i stor grad har sammenfallende syn som Norge i økonomiske spørsmål.

Avgjørelsene og politikken til de nordiske landenes utenrikspolitikk preges av deres selvforståelse som småstater. Dette kom frem for Finland og deres behov for å balansere og tilpasse seg Sovjetunionen i tiden etter andre verdenskrig. For Norge og Danmark var det USA og NATO som representerte hegemon, den usynlige autoriteten som skulle tas hensyn til. Småstatenes tilpasninger til den regionale stormakten er gyldig også i dag. Det skinner også gjennom i den finske og svenske NATO-debatten. Hvordan Russland vil reagere blir en viktigere faktor enn hva som gagnar Finland og Sverige på lengere sikt.

Omverdenen har stor betydning på utviklingen innen Norden. Det finnes drivkrefter som samler, men også krefter som splitter. Dagens usikkerhet i verden gjør at Norden kommer tettere sammen enn på lenge. Om usikkerheten blir for stor, kan vi forvente at de nordiske landene trekker seg mot alliansepartneren til ugunst for Norden (Knudsen, 1994: 236-237). Norden kan for første gang på lang tid, forvente at stormaktene ikke agerer mot at de nordiske landene samles (Wetterberg, 2010: 12). Dette har ikke vært tilfelle tidligere, der stormaktene og deres interesser har grenset til Norden i alle himmelretninger. Russland i øst og nord, Tyskland i sør, Storbritannia og USA i vest. Tilgangen til Østersjøen og Øresund har vært viktig tidligere. I dagens politiske situasjon vil dette neppe alene føre til at en stormakt hindrer Norden i å organisere seg på nytt

Ved å føre en overlevelsespolitikk, der målet med utenrikspolitikk er å overleve som stat, mister politikerne fokuset på hva som gagnar befolkningen på lang sikt. Dette ble også tydelig da Finland ønsket å melde seg inn i Nordisk Råd. I frykt for å Det viste seg

å være uaktuelt for Finland å føre en utenrikspolitikk som er i strid med Sovjetunionen sine interesser (Kekkonen, 1983: 71-72). En forklaring på dette er måten statslederne oppfatter eget land. Det er interessant at flere av de nordiske statslederne har en tydelig selvoppfattelse av å styre en småstat. Denne oppfattelsen har kommet tydelig frem både i offentlig dokumenter, og i bøker skrevet av statsledere, eller personer som står dem nær. Hvordan påvirker en slik oppfattelse den politiske kulturen i et land, og valgene som gjøres. Kan mentaliteten til en statsleder være med på å forklare statens politikk?

Sovjetunionen vurderte med mistenksomhet et nordisk militært samarbeid i mellomkrigstiden, dokumentert i «En nordisk illusjon» (Holtsmark, 1991: 49-50). Det fremkommer en mistenksomhet mot at det nordiske samarbeidet skal utvides og omfatte Finland, Baltikum og Polen, og slik på sikt utgjøre en militær trussel mot Sovjetunionen. Vi kan se en konsekvent linje i den russiske reaksjonen på felles nordiske løsninger innen forsvar- og sikkerhetspolitikken. Det har ikke vært ønsket fra ledelsen i Moskva, uavhengig om staten har vært Russland eller Sovjetunionen, at de nordiske landene forener seg. Det fremstår som en klassisk splitt og hersk politikk. Det er lettere å få til avtaler med en motpart som føler deg underlegen, slik de nordiske landene og deres politikere føler seg ovenfor Russland og tidligere Sovjetunionen. «Gammel russisk utenrikspolitikk feirer nye «triumfer». Et splittet Norden hadde alltid vært deres mål» (Lie, 1980: 459). Dette er det liten grunn til å la en stor nabo få styre de nordiske landenes utvikling.

Det finnes realpolitiske momenter som gjør at de nordiske land har potensiale til å skade hverandres interesser betydelig om de opptrer splittet. På lignende måte har de muligheten til å yte hverandres verdifulle støtte ved å opptre samlet (Maseng 1952: 141).

Slik det kom frem tidligere i oppgaven er en samlet økonomi for Norden fullt på høyde med den russiske. Den samlende nordiske økonomien utgjør en maktfaktor som det er lite trolig at noen ønsker å utfordre. Om det skulle forekomme boikott, eller handelshindringer kan Norden ut i fra sin styrke svare med avskrekkende tyngde. Listen over forsøk på militært samarbeid i Norden er lang. Praktisk samarbeid på avgrensede områder har vært lettest å få til. Mer ambisiøse prosjekter av storpolitisk karakter har som regel mislyktes, hovedsakelig på grunn av til dels grunnleggende

forskjeller landene imellom. Økonomi har tidligere vært en viktig motivasjon for samarbeid, senest i NORDEFECO samarbeidet som begynte i 2009. Dette har ikke blitt som forventet, og håpet om besparelser er neppe den samme drivkraften som tidligere.

Norge sitter økonomisk bedre i det enn alle de andre, og har med NATO- medlemskapet et tryggere sikkerhetspolitisk fundament enn Sverige og Finland. Men heller ikke i Norge strekker pengene til. Bortfallet av Sverige som en sterk, vennligsinnet buffer mot øst innebærer en alvorlig forverring av Norges strategiske stilling.

Da de nordiske ministerne sto frem i fellesskap å erklære «Den russiske handlemåten er den største utfordringen mot den europeiske sikkerhetssituasjonen» (Haglund, 2015). Denne erklæringen vitner om at alle de nordiske land opplever den sikkerhetspolitiske situasjonen som usikker og truende på en annen måte enn for få år siden. Statsrådenes erklæring fremstår som vel tilpasset tidligere erfaringer og landenes ulike ståsteder. Den inneholder få nye, konkrete tiltak, og bør nok helst leses som et felles politisk signal til Russland. Tidligere har klare trusselbilder splittet de nordiske land. Nå ser det ut til at Russlands adferd fungerer samlende på de nordiske landene. Det gjenstår å se om dette er tilstrekkelig for fem land som i 70 år har utviklet sin strategiske og militære tenkning i helt forskjellige retninger.

7 Konklusjon

Jeg har skrevet denne oppgaven i den hensikt å gi oppmerksomhet til en alternativ utvikling for Norge. Dersom befolkningen ønsker Norden som en konkret politisk konstruksjon, er det sannsynlig at den oppstår. Uten et tydelig politisk bevisst krav fra folket, er det lite trolig at dagens politiske elite ser seg tjent med å fremme Norden som noe mer enn en videreføring av dagens samarbeid. En felles nordisk offentlighet var et argument som de fleste av mine respondenter trakk frem som en nødvendighet for å øke bevisstheten om Norden.

Selv om befolkningen er positiv til det nordiske samarbeidet, har forestillingen om Norden, som viktigste utenrikspolitiske holdepunkt blitt svekket som ide av å ha blitt benyttet som alternativ til EU og tidligere NATO. Dette er store tunge samarbeidskonstruksjoner som et Norden, som ennå ikke eksisterer ikke har mulighet å måle krefter med. Et samlet Norden vil på lik linje med andre kunne være medlem av både EU og NATO. Vurderingene bak medlemskapene vil bli noe annerledes, da det er en blokk med betydelig større tyngde som skal se seg tjent med medlemskapet.

Om Nordisk råd og Nordisk ministerråd skal kunne være dagsaktuelle, og samtidig være demokratisk legitimt bør det vurderes en alternativ rekrutering enn dagens. Dagens valgsystem rekrutterer parlamentarikere fra nasjonale parlament, uten nødvendige ønske eller legitimitet til å arbeide for Norden sitt beste. Ved å få folkevalgte kandidater inn spesifikt til nordisk råd vil legitimiteten til å arbeide for Norden øke. En forsiktig begynnelse kan alle lover fattet av EU og som skal implementeres i alle de nordiske landene sine lover samkjøres. Da unngår vi fem ulike tolkninger av et felles utgangspunkt. Dette kan skape tillit og erfaring for en videre harmonisering av lovene blant de nordiske land.

Skole og utdanning bør sidestilles i Norden, og fagplaner gjøres like, eller likeverdige, slik at deltakeren kan søke jobb eller studieplass på like vilkår på tvers i Norden. Dette ville gjøre flytting og pendling internt i Norden mer lønnsomt og lystbetont. Ved å øke andelen studenter som tar hele eller deler av sitt studium i et annet nordisk land, er det å forvente at terskelen for å søke jobb utenfor eget land blir lavere. Dette mener jeg ville berike den enkeltes liv, ved at man får et økt tilbud av jobb- og studiemuligheter. Samtidig ville arbeidsgiver kunne få tilgang til større variasjon av søkere.

Norge bør etablere kontakt med våre nærmeste naboland og oppnå gjensidig forsikring om støtte ved kriser, krig eller væpnet konflikt. Forsvaret i de nordiske land bør integreres så langt det er mulig innenfor dagens NATO-medlemskap. Dette er rasjonelt i form av mer forsvar for pengene, og avskrekkende for mulige aggressorer. Vi vet ikke hva som kommer til å utfordre den nasjonale kontrollen i fremtiden, men det er svært viktig å ha opparbeidet tillit og erfaring i Norden.

Virkeligheten som politikere befinner seg i påvirker dem når de skal fatte viktige avgjørelser på vegne av eget land. Om denne forståelsen er av en slik karakter, at eget land er lite og ubetydelig, er det mindre grunn til å forvente gjennomslag på å overbevise stormaktene om eget syn på saken. Materialet som ligger til grunn for denne oppgaven underbygger en oppfatning at sentrale skikkelser i Norden har hatt lite tro på muligheten til at Norden skal ha muligheten til å påvirke i internasjonal politikk. Dette står i stor kontrast til Wetterberg sitt syn på et samlet Norden. Om de nordiske landene integrerer ytterligere, og vi oppnår en nordisk offentlighet, er det å forvente at perspektivet til politikerne endres. Da vil det bli mer naturlig å tenke nordiske løsninger i utenrikspolitikken. En nordisk økonomi vill bli så stor at ingen land vil ønske en økonomisk konflikt. Et nordisk forsvar, etter integrasjonen, vil på enkelte områder hevde seg blant de store militærmaktene i Europa. Det vil kunne yte en formidabel motstand, som ville virket avskrekkende.

8 Forkortelser, figurer og tabeller

8.1 Forkortelser

BNP	Brutto nasjonalt produkt
EEC	European Economic Community
EF	Det europeiske fellesskap
EFTA	Det europeiske frihandelsforbund
EU	European Union
FFI	Forsvarets forskningsinstitutt
G20	Group of 20
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NORDEFKO	Nordic defense cooperation
NORDEK	Nordisk økonomisk samarbeide (svensk)
NORDØK	Nordisk økonomisk samarbeid (norsk)
SCB	Statistiska centralbyrån
SIPRI	Stocholm international peace research institute
SSB	Statisk sentralbyrå
VSB	Vennskaps- Samarbeids- og Bistandsavtalen

8.2 Liste over figurer og tabeller

Tabell 1 Krav til datakvalitet (Grønmo, 2004: 218).	21
Tabell 2 Tre årsaker til at småstaten trekkes til stormakten (Knudsen, 1994: 236-237).28	
Tabell 3 Tre ulike måter å forstå verden (Goldstein og Keohane, 1993: 10-12).	33
Tabell 4 Ulike identiteter (egen tabell).	49
Tabell 5 Oversikt over ti største markedene for svensk eksport i 2015 (Statistiska centralbyrån, 2016).	53
Figur 1 Norges eksport til øvrige Norden (Statistisk sentralbyrå, 2017).	54
Figur 2 Import til Norge fra Norden (Statistisk sentralbyrå, 2017).	55
Figur 3 Norges import fra Tyskland (Statistisk sentralbyrå, 2017).	55
Figur 4 Viktigste importhandelspartnere for Sverige (Statistiska centralbyrån, 2016). .	57
Figur 5 Viktigste eksporthandelspartnere for Sverige (Statistiska centralbyrån, 2016). 57	

Tabell 6 Norden i tall. Folketall i millioner (avrundet). Territorium i kvadratkilometer (Ministerråd, 2016c). Økonomi og forsvar er i millioner USD, ved fast 2014 priser og vekslingskurser (Stocholm international peace research institute, 2016). * Territorium for et samlet Norden inkluderer også Grønland, Færøyene og Åland (Ministerråd, 2016c).....	83
Tabell 7 Oversikt over Nordens BNP i US dollar 2016 (The World Bank, 2016)	90
Tabell 8 Military expenditure by country, in constant (2014) US\$ m., 2006–2015 (Stockholm international peace research institute, 2016).	94

9 Kilder

9.1 Informantoversikt

Diesen, Sverre, tidligere forsvarsjef, intervjuet 10.10.2016.

Sandvik, Hilde, grunnlegger av mediehuset Broen.xyz, intervjuet 16.03.2017

Stedje, Espen, generalsekretær i foreningen Norden, Norge, intervjuet 12.04.2016

Kleveland, Kathrine, leder i «Nei til EU», intervjuet 11.05.2016.

Lindblad, Johan, etablerer av partiet «Skandinaverna», intervjuet 19.04.2016

9.2 Kilde- og litteraturliste

Aktuelle saker under behandling i Nordisk råd. Lest: 15.02.2017.

<http://www.norden.org/no/nordisk-raad/saker-og-dokumenter>

Alexandersen, R. S. (2017) *Helt på tryne med kun fire ubåter* 03.02.2017.

Lest: 04.02.2017. Hentet fra: <https://www.aldrimer.no/helt-pa-trynet-med-kun-fire-ubater>

Anderson, B. (1996) *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Oslo: Spartacus.

Askedal, J. O. (2017) *Tysk*. Lest: 01.02.2017. Hentet fra: <https://snl.no/tysk>

Bratteli, T. (1985) *Trygve Bratteli har ordet: utvalg av taler*. Oslo: Tiden.

Brinkmann, S. (2015) *Kvalitative metoder: en grundbog*. København: Hans Reitzel.

Claes, D. H. & Førland, T. E. (2015) *EU: mellomstatlig samarbeid og politisk system*, Oslo: Gyldendal akademisk.

Deutsch, K. W. (1964) *The integration of political communities*. Philadelphia: Lippincott.

Deutsch, K. W. (1967) *France, Germany and the western alliance: a study of elite*

attitudes on European integration and world politics. New York: Charles Scribner's Sons.

Diesen, B. O. (2015) *Globale trender mot 2040 - implikasjoner for Forsvarets rolle og relevans*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt.

Egeland, J. (1988) *Impotent superpower - potent small state : potentials and limitations of human rights objectives in the foreign policies of the United States and Norway*. Oslo: Norwegian university press.

Forsvarsministeriet (2016) *NORDEFECO ANNUAL REPORT 2016*. Lest: 23.01.2017.

Hentet fra: <http://www.nordefco.org/files/NORDEFECO-annual-report-2016.pdf>

Frydenlund, K. (1966) *Norsk utenrikspolitikk i etterkrigstidens internasjonale samarbeid*, Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt.

Frydenlund, K. (1982) *Lille land - hva nå? : refleksjoner om Norges utenrikspolitiske situasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gerhardsen, E. (1971) *Samarbeid og strid: erindringer 1945-55*. Oslo: Tiden.

Gerhardsen, E. (1978) *Mennesker og politikk: erindringer 1965-78*. Oslo: Tiden.

Goldstein, J. & Keohane, R. O. (1993) *Ideas and foreign policy: beliefs, institutions, and political change*. Ithaca: Cornell University Press.

Grønmo, S. (2004) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.

Haas, E. B. (2004) *The uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957*. Notre Dame. Ind: University of Notre Dame Press.

Haglund, C. Søreide, I. E. Sveinsson, G. B. Hultqvist, P. Wammen, N. (2015) *Russisk propaganda bidrar til å så splid*. Felles kronikk fra nordiske ministre Publisert: i Atenposten 09.04.2015. Lest: 09.04.2016. Hentet fra:

<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/wnao/Fem-nordiske-ministre-i-felles-kronikk-Russisk-propaganda-bidrar-til-a-sa-splid>

Hemstad, R. (2004) *Nordisk samklang med politiske dissonanser: skandinavisme og skandinavisk samarbeid på 1800 tallet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Hjellum, T. (2008) *Den norske nasjonalstaten*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Hobsbawn, E. (1996) *Language, Culture, and National Identity*. Social Research.

Holtmark, S. G. (1991) *En nordisk illusjon?* Oslo: Forsvarsstudier.

Hovbakke, S. (2004) *Nordenforestillinger i dansk politik 1945-1968*. Århus: Historia.

Høybråten, D. (2014) *Nyt Norden-afrapportering på generalsekretærens moderniseringsoppdrag*. København: Nordisk ministerråd.

Kekkonen, U. (1983) *Finland mellom øst og vest*. Oslo: Tiden.

Kjeldstadli, K. (1992) *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.

Knudsen, O. F. (1994) *Anarki og fellesskap: en innføring i studiet av internasjonal politikk*. Oslo: Tano.

Kronlund, J. (2003) *Moskvafreden*. Lest: 23.01.2017. Hentet fra:
<http://opplagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Moskvafreden>

Kvale, S. (1997) *Interview: en introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzel s Forl.

Lange, E., Pharo, H. & Østerud, Ø. (2009) *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*. Oslo: Unipub.

Lange, H. M. (1966) *Norges vei til NATO*. Oslo: Pax.

Lie, H. (1980) *Loftrøydding*. Oslo: Tiden.

Lie, H. (1985) *Skjebneår: 1945-1950*. Oslo: Tiden.

LUNDESTAD, G (1980) *America, Scandinavia, and the Cold War 1945-1949*. Oslo: Universitetforlaget.

Løvold, A. (2004) *Småstatsproblematikken i internasjonal politikk*. Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt.

Maseng, E. (1952) *Det kløvde Norden mellom de store stater*. Oslo: Tanum.

Maseng, E. (1964) *Utsikt over de nord-europeiske staters utenrikspolitikk i de siste århundrer*. Oslo: Tanum.

Ministerråd, N. (2016a) *Nordens tid er NU - Nyt Norden 2.0*. København: Nordisk ministerråd.

Ministerråd, N. (2016b) *Norges formannskap 2017*. København: Nordisk ministerråd.

Ministerråd, N. (2016c) *Nordisk statistikk 2016*. København: Nordisk ministerråd.

Ministerråd, N. (2012) *Nordisk pendlingskarta*. Nordisk ministerråd. Lest: 03.11.2016.

Hentet fra:

http://www.nordic-ilibrary.org/transport/nordisk-pendlingskarta-2012_tn2013-531?option6=imprint&value6=http%3a%2f%2foecd.metastore.ingenta.com%2fcontent%2fimprint%2fncm

Ministry of Defence Sweden (2016) *NORDEFECO ANNUAL REPORT 2015*.

Lest: 20.08.2016. Hentet fra:

<http://www.government.se/articles/2016/01/nordefco-annual-report-2015/>

Mæland, M (2016) *Politisk kvarter*. Hørt 27.12.2016. Hentet fra:
<https://radio.nrk.no/serie/politisk-kvarter/NREP37022116/27-12-2016>

Nordby, A-I. (2007) *Norsk integrasjon i Norden?: realismen bak Nordøkforhandlingene 1968-1970*. (Mastergradsavhandling, universitetet i Oslo) Hentet fra:
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/23671/NorskxintegrasjonxixNorden.xRealismenxbakxNORDxKxforhandlingenenx1968-1970.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

NORDEFECO (2013) THE NORDEF MCC ACTION PLAN 2013:
http://www.nordefco.org/files/121219_NORDEF%20MCC%20AP2013_Final.pdf

Nordisk forsvarssamarbeid - NORDEFECO (2014) Lest 01.02.2017. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/forsvar/internasjonale-operasjoner/nordisk-forsvarssamarbeid---nordefco/id2350954/>

North Atlantic Treaty Organization (2017) *Partnership Interoperability Initiative*.
Lest: 15.07.2017. Hentet fra:
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132726.htm?selectedLocale=en

Om Nordisk råds utvalg. Lest: 10.10.2016
<http://www.norden.org/no/nordisk-raad/organisasjon-og-struktur/utvalg/om-nordisk-raads-utvalg>

Oxford Research (2010) «*Undersøgelse af den nordiske befolknings kendskab og holdning til Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd og et særligt forstærket nordisk samarbejde*». København: Nordisk ministerråd.

Petersen, N (1987) *Denmark and NATO 1948-1987*. Oslo: Forsvarstudier.

Ryen, A. (2002) *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.

Saxi, H. L. (2016) *Hvordan revitalisere NORDEFECO? En stausrapport og noen konkrete tiltak for å styrke samarbeidet i hverdagen*. København: Forsvarsakademiet.

Saxi, H. L. (2011) *Nordic defence cooperation after the Cold War*. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies.

Skodvin, M. (1971) *Norden eller NATO?: Utenriksdepartementet og alliansespørsmålet 1947-1949*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sonne, L. (2007) *NORDEK A Plan for Increased Nordic Economic Co-operation and Integration 1968–1970*. Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.

Statistiska centralbyrån (2016) *SVENSK EKONOMI ÄR BEROENDE AV EXPORTEN*.

Lest: 08.08.2016. Hentet fra:

<http://www.sverigeisiffror.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/samhallets-ekonomi/export-och-import-av-varor-och-tjanster/>

Statistisk sentralbyrå (2017) Utenrikshandel med varer. Hentet fra

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/define.asp?SubjectCode=al&ProductId=al&MainTable=UArTotaltallLand&contents=Verdi&PLanguage=0&Qid=0&nvl=True&mt=1&pm=&SessID=15000165&FokusertBoks=2&gruppe1=Hele&gruppe2=Europa2&gruppe3=Hele&aggreg2=NO&VS1=HovedVareStrommer02&VS2=LandkoderEnkeltland&VS3=&CMSSubjectArea=&KortNavnWeb=muh&StatVariant=&Tabstrip=SELECT&aggregsetnr=2&checked=true>

Stocholm international peace research institute (2016) *SIPRI YERBOOK 2016*. Lest:

12.01.2017. Hentet fra: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-constant-2015-USD.pdf>

Stoltenberg, T. (2009) *Nordisk samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk*.

Oslo: Utenriksdepartementet.

Stormark, K. (2017) *Norge har ikke lenger noe forsvar*. Publisert: 16.03.2015. Lest:

04.02.2017. Hentet fra:

<http://www.dagsavisen.no/innenriks/vi-har-ikke-lenger-noe-forsvar-1.344901>

Strang, J. (2012) *Nordisk Gemenskap. En visjon för samarbetet*. Helsingfors: Helsingfors Universitet.

Søreide, I. E. (2017) *Tyskland valgt som strategisk partner for nye ubåter*. Publisert: 03.02.2017. Lest: 04.02.2017, Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tyskland-valgt-som-strategisk-samarbeidspartner-for-nye-ubater/id2537621/>

Søreide, I. E. (2014) NATO er styrket etter toppmøte. Lest: 14.07.17. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Toppmotet-i-Wales/id2000059/>

Sørensen, A., Høystad, O. M., Bjurström, E., Vike, H. & Norgård, Y. (2008) *Nye kulturstudier: en innføring*. Oslo: SAP Spartacus.

Sørensen, L. (2004) *Nordenforestillinger i dansk politik 1945-1968*. Århus: Historia.

Tamnes, R. (2009) *Et større Norge*. Oslo: Unipub.

Tamnes, R (2016) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk*. Sitat starter 71 minutter ut i debatten. Sett: 11.03.2016. Hentet fra:
https://regjeringen_live.23video.com/v.ihtml/player.html?live_id=12688256&source=share&autoplay=0

Thagaard, T. (2013) *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Utenriksdepartementet (2016) *Nordisk samarbeid Meld.st 5 2016-2017* Lest: 24.22.2016. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/bf0b2782a3a345bead8fe64aa9a47990/no/pdfs/stm201620170005000dddpdfs.pdf>

se også video:

https://regjeringen_live.23video.com/v.ihtml/player.html?live_id=12688256&source=share&autoplay=0

Utrikesdepartementet (2016) *Säkerhet i ny tid - Betänkande av utredningen om Sveriges försvars- och säkerhetspolitiska samarbeten*. SOU: 2016: 57. Lest: 15.03.2017. Hentet fra:

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/09/sou-201657/>

Utrikesministeriet (2016) *KONSEKVENSERNA AV ETT EVENTUELLT FINSK NATOMEDLEMSKAP*. Lest: 04.04.2016. Hentet fra:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79161/IP1601374_UM_Nato-arvioSE_13372%201.pdf?sequence=

Wetterberg, G. (2010) *Förbundsstaten Norden*. København: Nordisk ministerråd.

Wight, M (2004) *Power politics*. New York: Continuum.

Wolff, E. C. (2016) *Italias politiske historie 476-1945*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

The World Bank (2016) *Gross domestic product 2016*. Lest: 02.04.2017.

Hentet fra:

<http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>

10 Vedlegg

10.1 Vedlegg 1: Intervjuguide

Formalia:

Navn:

Stilling:

Nasjonalitet:

Samtykke:

For å lette arbeidet, og muligheten til å sikre riktig gjengivelse, ønsker jeg å benytte opptak av samtalen.

Du kan trekke deg fra intervjuet når som helst.

Presentasjon:

Bakgrunnen til at jeg ønsket dette intervjuet, er arbeidet med en masteroppgave i kulturstudier i Bø. Temaet er muligheten for ny statsdannelse i Norden basert på tankene til Gunnar Wetterberg. Jeg ønsker å undersøke «hvor sterkt står tanken om en ny nordisk statsdannelse (blant nordiske parlamentarikere) i dag»?

1. Finnes det kjennetegn ved en særegen nordisk politisk kultur?

språk?

Identitet?

Tillit?

Naboskap?

2. Er tanken om en nordisk statsdannelse først å fremst innenriks-, eller utenrikspolitikk?

Eu/NATO?

Russland?

Nordefco?

Sikkerhets- og beredskapspolitikk?

3. Er Nordisk råd og Nordisk ministerråd konstruktive i forhold til ideen om en Nordisk samling?

opposisjon vs. posisjon?

Den som vil minst, bestemmer mest?

Presidiet?

Følsomt begrep – forbundsstat?

4. Hva har/eller mangler Norden, som potensiale til å bli en vellykket statsdannelse?

politiske ambisjoner?

G20 medlem?

Dyrker vi tanken om oss selv som små?

10.2 Vedlegg 2

MEDLEMSFÖRSLAG

A 1633/presidiet

Framlagt av:
Anders Eriksson (ÅP),
Christian Beijer (S), Christina
Gestrin (sv), Finn Sørensen
(EL), Helgi Abrahamsen (sb),
Hegri Hoydal (T), Robert
Marshall (Sjört framtid),
Steingrímur J. Sigfússon
(VG), Torgeir Knag Fylkesnes
(SV)

Behandlas i:
Presidiet

I.nr. 14-00281-2

Medlemsförslag om initiativ till att gå vidare med tanken på en Nordisk Förbundsstat

Vi finner det angeläget att de idéer som framförts av historikern Gunnar Wetterberg i boken "Förbundsstaten Norden" inte faller i glömska utan finns med i den politiska debatten i Norden även framöver. Många av de tankar som framförs i boken är väl värda att ytterligare utvärdera och analysera.

Det nordiska samarbetet är på många sätt ett enastående världsunikt samarbete och det nordiska parlamentarikersamarbetet är ett av de äldsta i världen. Det nordiska samarbetet är unikt på flera sätt, inte minst för att det har ett brett stöd hos befolkningen i Norden. Det finns tex. opinionsundersökningar som visar att det finns ett brett stöd för tanken på en nordisk förbundsstat.

Det finns många lagstiftningsområden där det skulle finnas ett mervärde för medborgarna i ett fördjupat nordiskt samarbete. Arbetet med att minimera gränshinder pågår just nu intensivt inom det Nordiska rådet. Den optimala lösningen på gränshinderproblematiken är Nordisk förbundsstat/statsförbund och olika former av fördjupat regionalt samarbete. Vi är inte där ännu men frågan om en Nordisk förbundsstat borde även undersökas ur det perspektivet.

Det finns på många områden stora perspektiv och mervärde i en starkare union i Norden tex. i fråga om:

- Gemensam arbets- och studiemarknad: För enskilda medborgare kommer Norden utan gränser att ge långt större rättigheter och möjligheter i fråga om arbete och studier.
- Miljö- och klimat: En nordisk förbundsstat kan gå i bräschen för utvecklingen av ett bärkraftigt samhälle som kan hantera miljö- och klimatutmaningar.

Sida 1 av 2

- **Ekonomiska Inbesparingar:** Det kan sparas betydande resurser på att reducera «dubbelarbete» eftersom gemensamma anskaffningar och investeringar kan medföra tydliga rationaliseringsvinster.
- **Näringsliv och forskning:** Med mer gemensamma regelverk och färre gränshinder kommer näringslivet i en nordisk förbundsstat att ha bättre villkor. En samordnad forskningspolitik kommer att stärka Norden som föregångsregion inom forskning och innovation.
- **Kulturell mångfald:** Ett Norden utan gränser kommer att stärka kulturlivet och det gemensamma kulturutbytet mellan folken och kulturmiljöerna.
- **Internationellt inflytande:** Ett nordiskt förbund kommer att utgöra världens 10:e största ekonomi som sträcker sig från Thule i väst till Karelen i öst. Norden kan vara en aktör som får stort inflytande i världen och med vilken många kommer att vilja söka allianser och samarbete med.

Det vore intressant om ett mer konkret förslag utarbetades gällande hur en Nordisk förbundsstat/statsförbund och olika former av fördjupat regionalt samarbete skulle kunna fungera i praktiken t.ex i relation till de nordiska parlamenten. Ett sådant förslag kunde sedan ligga till grund för en faktisk politisk debatt inte bara i det Nordiska rådet utan även i de nationella parlamenten. Vi anser att en debatt som baserar sig på tydliga förslag kunde bana väg för en utveckling av de konstitutionella frågorna i Norden. Vår övertygelse är också att en sådan framtidsorienterad debatt skulle vitalisera den politiska debatten i hela Norden.

Mot bakgrund av ovanstående föreslås att

Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet

att tillsätta en expertgrupp från exempelvis nordiska universitetsmiljön till att göra nödvändiga utredningar och som kunde utarbeta förslag på olika modeller till hur en Nordisk Förbundsstat/ statsförbund och olika former av fördjupat regionalt samarbete konstitutionellt kunde se ut och hur det kunde samverka med parlamenten

att det Nordiska ministerrådet tillställer Nordiska rådet ovan nämnda konkreta förslag i en rapport

att de nordiska samarbetsministrarna koordinerar processen

att Nordiska rådet utser en kommitté bestående av medlemmar av det Nordiska rådet som följer processen

Köpenhamn, 9 oktober 2014

Anders Eriksson (ÅF)
Christian Beijer (S)
Christina Gestrin (sv)
Finn Sørensen (EL)
Helgi Abrahamsen (sb)

Hegri Hoydal (T)
Robert Marshall (Björt framtid)
Steingrímur J. Sigfússon (VG)
Torgeir Knag Fylkesnes (SV)

Nordiska rådet

A 1633/presidiet

Framlagt av:

*Anders Eriksson (ÅF),
 Christian Beijer (S), Christina
 Gestrin (sv), Finn Sørensen
 (EL), Helgi Abrahamsen (sb),
 Hegri Hoydal (T), Robert
 Marshall (Björt framtid),
 Steingrímur J. Sigfússon
 (VG), Torgeir Knag Fylkesnes
 (SV)*

Behandlas i:

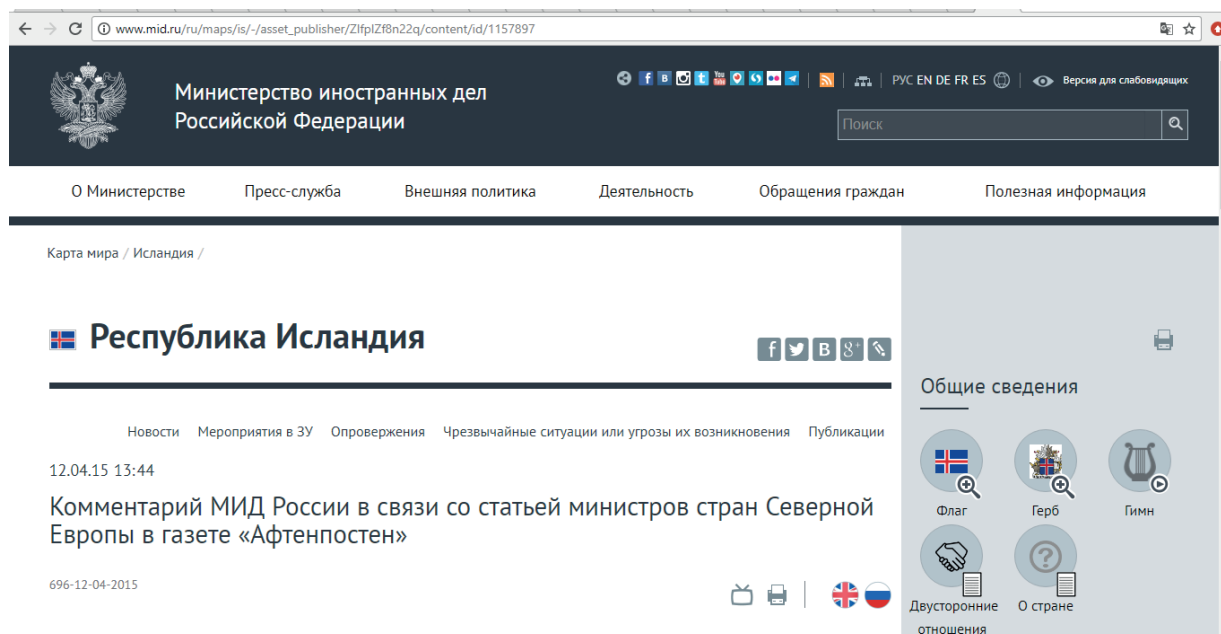
Presidiet

J.nr. 14-00281-2

10.3 Vedlegg 3

Reaksjon fra russisk utenriksdepartement på oppslaget i Aftenposten, oppslaget fremkommer som Haglund, 2015 i kildelisten. Oversettelsen er min. Hentet fra:

http://www.mid.ru/ru/maps/is/-/asset_publisher/ZlfplZf8n22q/content/id/1157897

The screenshot shows the website of the Russian Ministry of Foreign Affairs (Министерство иностранных дел Российской Федерации). The page is in Russian and features a navigation menu with links for 'О Министерстве', 'Пресс-служба', 'Внешняя политика', 'Деятельность', 'Обращения граждан', and 'Полезная информация'. The main content area displays a news article titled 'Комментарий МИД России в связи со статьей министров стран Северной Европы в газете «Аftenposten»' (Commentary of the Russian Ministry of Foreign Affairs in connection with an article by ministers of Northern European countries in the newspaper 'Aftenposten'). The article is dated 12.04.15 13:44. A sidebar on the right contains a section titled 'Общие сведения' (General information) with icons for 'Флаг' (Flag), 'Герб' (Coat of arms), 'Гимн' (Hymn), 'Двусторонние отношения' (Bilateral relations), and 'О стране' (About the country).

Russisk utenriksministerium sin kommentar vedrørende nordiske ministeres felleskronikk i Aftenposten.

Selvfølgelig, er vi oppmerksomme på artikkel fra forsvarsministrene fra Danmark, Finland, Norge, Sverige og utenriksminister på Island, som nylig ble publisert i den norske avisen "Aftenposten", som omhandler nordisk samarbeid innen forsvar og sikkerhet. Løsningen av problemene i denne sfæren er selvsagt opp til den enkelte suverene stat. Men i motsetning til tidligere år, har det nordiske forsvarssamarbeidet blitt rettet mot Russland. Dette kan undergrave det positive og konstruktive samarbeid i nord, som er opparbeidet over tiår. I denne sammenhengen er vi spesielt opptatt av tendensen av tilnærmingen til NATO for Finland og Sverige, som tidligere førte en politikk om ikke å delta i militære allianser.

I stedet for en åpen og konstruktiv dialog rettet mot å finne felles løsninger for å styrke sikkerheten i Nord-Europa og kontinentet som helhet, dette inkluderer den interne konflikten i Ukraina blir dette en tydelig konfronterende tilnærming som pådyttes befolkningen i de nordiske land.

10.4 Vedlegg 4